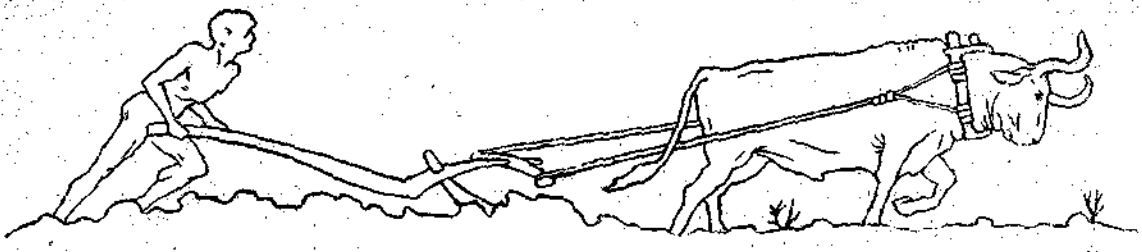

— Τρανό κτήρσιον είσαι, βραχίλη φίλο έχει. Σαδάκι δέντροσι είσαι, κωνάρες δίσε πύ-
 δια σου. Ρουερίσι βίσε δοξίσε δικά σου είσαι. Μερικό μήτη έχει, πολλά χρόνια έχει.

ΠΑΝΔΘΗΝΔΙΑ

ΕΤΟΣ 7 15 ΝΟ-
 ΕΜΒΡΙΟΥ 1905

ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΟΥ

Φίλε κ. Διευθυντά των «Παναθηναίων».

Έκ του φιλολογικου αρχείου της 'Εστίας, το όποιον περιήλθεν εις την κυριότητά μου μαζί με το περιοδικόν κατά το 1889, κατέχω και τρεις επιστολάς του 'Αριστοτέλους Βαλαωρίτου, έξ αν αι μιν δύο, αι πλέον έκτεταμένα, απευθύνονται πρός τον Έμμανουήλ Ροΐδην, επ' ευκαιρίε του γνωστου αγώνος αυτού μετά του κ. 'Αγγ' Βλάχου κατά το 1877, ή δε τρίτη, σύντομος, πρός συγγενή ή στενόν φίλον άγνωστον, καθ' όσον έχει αποσβεσθή το όνομα.

Νομίζω ότι ήλθεν ή ώρα της δημοσιεύσεώς των, αφού ο γραφάς και ο λαβών τας δύο κυριωτάτας επιστολάς εξέλιπον, αποστέλλω αντίγραφα αυτών πιστά, αφού απέκοψα μόνον τα όλίγα μέρη, δια είχαν όλους ιδιωτικόν χαρακτήρα.

Αι επιστολάι αυτάι αξίζει βέβαια να γίνωνν γνωστοί εις το ελληνικόν κοινόν, ως συμπληροῦσαι δι' ένταυτάτων γραμμών την ύπεροχον φυσιογνωμίαν ενός των μεγαλητέρον ποιητών της 'Ελλάδος.

Ίσως βραδύτερον αποστείλω προς δημοσίευσιν και άλλας επιστολάς αποθανόντων επιφανών λογίων, αφού εκλείβουσι οι λόγοι οι υποχρεούντες με να τας κρατώ επί του παρόντος κλεισμένας εις το σκότος ενός παλαιου χαρτοφυλακίου.

Μετά πολλής εκτιμήσεως και φιλίας

Αθήναι 8 Νοβρίου 1905 ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΟΣΙΝΗΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΩΤΗ

Έν Λευκάδι τη 8 Νοεμβρίου 1877

Φίλιπε Ροΐδη,

Α πνευστι κατεβρόχθισα ή μονορουφι κατέπια τας δύο περι 'Ελληνικης συγχρόνου κριτικής και ποιήσεως διατριβάς σου. Σε ευχαριστώ δέ πολύ πολύ όχι μόνον δια την φιλικωτάτην επιστολήν σου, αλλά και δια την υψηλήν θέσιν, ήν μοι παρεχώρησες εν τή νεωτέρω ελληνική ποιήσει και την όποιαν φοβούμαι μη δέν αξίζω.

Να φέρη τις κρίσιν επί κριτικών έργων ιδικών σου, φίλιπε Μανώλη, είναι επιχείρησις δεινή, προκειμένου μάλιστα ν' αποφανθῆ τις εκ του προχείρου επί ζητημάτων σκοτεινών δικαίως προκαλεσάντων τας έρεΐνας των φιλοσόφων πάσης εποχής και πάσης εθνότητος. Έπειτα τί να σου είπω; Σὺ είσαι φοβερός άνθρωπος! Άλλοίμονον εις εκείνον τον όποιον συλλάβης αντιφάσκοντα, αρουόμενον παλαιών τινα δοξασίαν! Τότε τον προσμένει αφενκτος θάνατος, δδνηηρόν μαρτύριον καθώς εκείνο το όποιον εφευρεν ο φίλος μου 'Αλή πασάς δια τον Κατσαντιώνην....

Όπως δήποτε θα σου είπω καθαρά την γνώμην μου όσον μου το επιτρέπουν τα στενά όρια μιας επιστολής, κι' ως γίν' ή λίμνη θάλασσα. 'Επι ζητημάτων τόσο στενωδ συνδεομένων μετά της μελλούσης τύχης της 'Ελληνικης ποιήσεως, απαιτείται απόλυτος ελευθερία συζητήσεως διότι μόνον δι' αυτής θ' ανακαλυφθῆ ή αλήθεια.

Ο Βλάχος έβλασφήμησεν αναντιροητως είπων ότι «εγγενές είναι τή ψυχῆ του ποιητου το ποιητικόν τάλαντον και μάτην ήθελε μοχθήσει άντλων έξωθεν ποιητικας εμπνεύσεις ο έχων περην την διάνοιαν ή χμαιπειτή φαντασίαν» και ότι «παρορμήσεως δέν έχουν ανάνγκην οι αληθείς ποιηται» και την βλασφημίαν ταύτην επιμώρησες αδοτηρότατα αντίταξας κατά του αντιπαλου σου εκείνα τα κείμενα, τα όποια ο ίδιος επικαλείται προς υποστήριξιν του παραδόξου ισχυρισμου του.....

Εις την αναρεσιν λοιπόν των δογμάτων του Βλάχου επέτυχες πληρέστατα, φίλιπε Ροΐδη, τα κατεσύντηρες, έγιναν υπό το κινετή-

ριόν σου γῆ και σποδός! Ἦθελα μόνον ἐπιθυμήσει ἐν μέσῳ τῆς πολυτελοῦς πανδαισίας, ἦν προσφέρεις εἰς τοὺς ἀναγνώστας σου, νὰ μὴν ὑπῆρχον αἱ καπνισαὶ γλώσσαι και τὸ *raté de foie gras*.

Εἶναι λοιπὸν βέβαιον, εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ὁ ποιητὴς ὄχι μόνον πρέπει νὰ εἶναι πλασμένος ἐκ φύσεως τοιοῦτος, ἀλλ' ὅτι πρέπει νὰ ζῆ και ἐν μέσῳ ἀτμοσφαιρας δυναμένης νὰ ἀφυπνίσῃ και νὰ ἀναπτύξῃ τὸν σπόρον, ὃν φέρει ἐν τῇ καρδίᾳ και ὅστις μένων ἀκαλλιέργητος ἢ θὰ ἀπέβαιεν ἐντελῶς στείρος ἢ θὰ ἀπέδιδε καρπὸς προωρισμένους εἰς ἀφενκτον και ταχίαν σῆψιν.

Ἄλλὰ πόσον εἶναι ταπεινὴ τοῦ Ἰωάννου Παύλου Ρίχτερ ἡ παρομοίωσις τῶν δυστυχῶν ποιητῶν πρὸς τοὺς ἀπαισίους και εἰδεχθεῖς πολύποδας τοὺς, κατ' αὐτόν, λαμβάνοντας τὸ χρῶμα ἐκ τοῦ φαγητοῦ διὰ τοῦ ὁποῖου τρέφονται!!!

Ἐγὼ, φίλτατε Μανώλη, τρέφω ἄσπονδον μῖσος κατὰ τοῦ πολυπόδος και τὸν κνηγῶ μαυιδῶς, ἀφότου μάλιστα ἀνέγνωσα τὴν φοβερὰν μονομαχίαν τοῦ θηρίου τούτου μετὰ τοῦ ἥρωος τῶν ἐργατῶν τῆς θαλάσσης τοῦ Οὐγῶ. Θὰ ἠρνούμην δὲ ἀμέσως ὄλην τὴν πρὸς τὴν ποίησιν πίστιν μου, ἂν πρὸς στιγμὴν παρεδρόμην ὅτι ὑπάρχει κοινόν τι μετὰ ἐμοῦ και τοῦ ἀσημοτέρου κατοικοῦ τῶν θαλασσῶν.

Ἡ παρομοίωσις τοῦ Ρίχτερ δὲν ἐπρεπε νὰ εἰσαχθῆ εἰς τὴν διατριβὴν σου, ὄχι μόνον διότι ὁ πολύπους δὲν μεταβάλλει τὸ χρῶμα ἐκ τοῦ φαγητοῦ διὰ τοῦ ὁποῖου τρέφεται, ἀλλὰ και διότι ἂν ἦτο ἀκριβὴς θὰ κατεδίκαζε τὸν τρισάθλιον ποιητὴν νὰ ἐνεργῆ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ὡς ἄλλος σπόγγος ἀπορροφῶν παθητικῶς πᾶν εἶδος ἀκαθαρσίας και μιάσματος.

Ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦ ποιητοῦ εἶναι βεβαία, ἀλλὰ ὑπὸ τὸν ὄρον ὅτι πᾶσα ἐντύπωσις θὰ καθαρίζεται διὰ τῆς θείας φλογὸς πρὶν ἢ γίνῃ στοιχείον ποιήσεως ἱκανὸν νὰ χρησιμεύσῃ εἰς ἐκτίμησιν τοῦ τε αἰδοῦ και τῆς ἐποχῆς ἐν ἣ ἐγεννήθη οὗτος και ἔζησεν.

Ἐβλασφήμησε λοιπὸν ὁ Βλάχος και δικαίως τὸν ἐμαστιγώσας μετ' ἡμῶν ἐν τῷ αἰσθητικῷ περιστασῶσι σκληρότητά σου.

Ἄλλὰ και σὺ ἡμάρτησες κατ' ἐμὲ διακηρύξας ἀποτόμως και ἀπολύτως, ὅτι ἀδύνατον εἶναι νὰ γεννηθῆ και νὰ ὑπάρξῃ ποιητὴς ἐκτὸς μᾶς οἷας δῆποτε ποιητικῆς ἀτμοσφαιρας και ὅτι τοιαύτην σήμερον δὲν ἔχομεν ἐν Ἑλλάδι, ἀφοῦ τὰ μὲν πάτρια ἦθη ἀπηνήθημεν, τοῦ δὲ

διανοητικοῦ βίου τῶν ἐθνῶν τῆς Δύσεως δὲν μετέχομεν εἰσέτι, οὐδὲ τὴν ἐμπνέουσαν τοὺς ἐσπερίους ποιητὰς νόσον τοῦ αἰῶνος νοσοῦμεν.

Ἐντυχῶς ὅτι ἐν τῇ ἀπελπιστικῇ ταύτῃ διαγνώσει σου ὑπάρχει ἐκεῖνο τὸ σήμερον, τὸ ὁποῖον κάπως μᾶς παρηγορεῖ διὰ τὸ μέλλον ἄλλως, Κύριος οἶδε, πόσας ἐκ τῶν ἐπερχομένων γενεῶν θὰ ἐθυσίαζον ἀδικῶς τὰ ῥήματά σου.

Ὅχι, φίλτατε Ροῖδη. Σὺ αὐτὸς ἠναγκάσθης νὰ τροποποιήσῃς, νὰ μετριάσῃς τὴν πικρίαν τῶν λόγων σου ἐν τῇ δευτέρᾳ διατριβῇ σου και νὰ πλέξῃς ἐγκώμια και στεφάνους εἰς τὸν Βηλαράν, εἰς τὸν Χριστόπουλον, εἰς τὸν Σολωμόν, εἰς ἐμὲ και τὸν Παράσχον.

Ἡ ἐποχὴ ἐν ἣ ὁ Σολωμὸς ἔζη, κατ' οὐδὲν διέφερε τῆς παρουσίας, εἶναι δὲ πρόσφατος, χθεσινὸς ὁ θάνατός του, και ὅμως ὁ Σολωμὸς ἦτο ποιητὴς και ἦτο ποιητὴς πολὺ ἀνώτερος τῶν ποιητικῶν του ἔργων, διότι ἂν ἐξαιρέσῃς τὸν Ὑμνον, τὸν ὁποῖον ὁ Σολωμὸς δὲν ἠθέλε ν' ἀκούσῃ, κατὰ τὸ μακρὸν διάστημα τοῦ βίου του, καίτοι ἐντελῶς ἀμερίμνου, τί ἄλλο παρήγαγε τέλειον, ἀρτιον, πλήρες;

Τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Λάμπρου ἔμεινε ἀπόσπασμα και ἐν γένει ὅσα ἀνευρέθησαν μετὰ τὸν θάνατόν του ἀσύνδετα ποιητικὰ δοκίμια δὲν ἠῤῥησαν βεβαίως τὴν δόξαν του.

Και εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι πολλάκις ὁ ποιητὴς ἔρχεται εἰς τὸν κόσμον, ὅπως ἀπαγγεῖλη ἐν μόνον ἄσμα κ' εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἀπέλθῃ ἀφίνων τὴν ἀρμονίαν τῶν φθόγγων του ὡς αὐραν ζωογόνον νὰ πνέῃ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' εἶναι ἐπίσης βέβαιον ὅτι διὰ νὰ καθέξῃ τις τόσον εὐρὴν χῶρον ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ ποιήσει, ὅσον κατέλαβεν ὁ Σολωμὸς, πρέπει, ἀφοῦ ἀπέθανεν ἐβδομηκοστούτης, νὰ μὴ περιορίζεται ἡ παραγωγικὴ του δύναμις εἰς ἓνα μόνον ἕμνον και ὀλίγας ἄλλας ἀσυναρτήτους στροφάς.

Ἐχει λοιπὸν ἡ νεωτέρα Ἑλλάς, κατὰ τὴν μαρτυρίαν σου τοῦ ἰδιοῦ, ποιητὰς ὅσους ἔχουν σήμερον ἢ και περισσοτέρους, ἀλλὰ μεγάλα και κραταιὰ ἔθνη. Πόσους ἔχει ἡ Ἰταλία, ἡ Ἰσπανία, τὸ Βέλγιον, ἡ Πορτογαλλία, ἡ Ῥωσία; . . . Οὔτε εἶναι δίκαιον πρὸς ἐκτίμησιν τῶν ἔργων ἐνός τῶν ἡμετέρων ποιητῶν νὰ ἐκλέγῃ τις τὸ χειρότερον και νὰ τὸ κατακόπη καθὼς πράττεις σὺ κρηουργῶν τὸν Ζαλοκώσταν.

Εἰς τοιαύτην βίβανον δὲν ἀντέχουσιν οὐδ' οἱ μεγάλοι τοῦ κόσμου ποιηταί. Ἐξ ὧν ἔγραψαν οἱ ἀρχαῖοι, ἔξ ὧν παρήγαγον οἱ νεώτεροι πόσα κρινόμενα εὐσυνειδήτως και ἀνευ

προκαταλήψεως, θὰ ἠδύναντο ἀφόβως νὰ ὑποσῶσι τὰς φοβερὰς ἀνατομικὰς ἐγχειρήσεις σου;

Ἐγὼ βεβαίως θὰ προετίμων νὰ πῶ καλλιτέρα δὲν ἤξεύρω ποῖον ἀηδέστατον φάρμακον, παρὰ νὰ καταδικασθῶ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Καθαρηρίου τοῦ Δάντου, ἢ τῶν τραγωδιῶν τοῦ Βύρωνος, ἢ και τινῶν τραγωδιῶν τοῦ Σαίξπηρον, ἢ και ἄλλων φημιζομένων ποιητῶν ἀνοουσίων ἔργων. Ὁ Λαμαρτίνος, ὁ Οὐγῶ, ὁ Μυσσέ, ὁ Μόντης, ὁ Λεοπαρδης, ὁ Παρίνης, ὁ Ἀλφιέρης, ὁ Μαντζῶνης, ὁ Ὁράτιος ὅλα ὅσα ἔγραψαν εἶναι ἄρα γε καθαρὸν μάλαμα;

Πρέπει νὰ εἶναι πολὺ δύσκολον ποιητὴς νὰ εὐχαριστήσῃ ὅλον τὸν κόσμον ἢ νὰ ἔχη ἀκριβῆ ἰδέαν τῆς ἀξίας τῶν ἔργων του. Ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται πῶς ποιηταὶ μεγάλοι καθὼς ὁ Τάσος και ὁ Πετράρχης ἔγραψαν τὸν Ἀμύνταν και τὴν Ἀφρικὴν, ἔξ ὧν μόνον ἠλπίζον νὰ δοξασθῶσιν. Ἐκ τούτου εἰκάσω ὅτι, καθὼς δὲν εἰδεύει τις διατὶ προτιμᾷ τὴν ξανθὴν τῆς μελαχροινῆς ἢ τὰς εὐτραφεῖς τῶν ἰσχνῶν γυναικῶν, οὕτω και ἐν τῇ ποιήσει ὑπάρχουν κρίσεις ποιητῶν ἀλλόκοτοι περὶ τῶν ἰδίων ἔργων καθὼς και τῶν ἀναγνωσκόντων αὐτοὺς σκέψεις και συμπάθειαι ὅπως ἀντίθετοι. — Ἡ χορδή, ἣτις δὲν ἀντηρεῖ εἰς τὴν ἰδικὴν σου καρδίαν, ταράττει ἐκ βάθρων τὴν ἰδικὴν μου. ὅτι δὲ φαίνεται εἰς σὲ ψυχρὸν, ὑπερβολικὸν, ἀδιαφορὸν, συγκινεῖ ἐμὲ πολλάκις μέχρι δακρύων. — Πολλὰ ἐκ τῶν τελευταίων ποιητικῶν ἔργων τοῦ Οὐγῶ, *La légende des siècles — L'année terrible*, ἐκκρίνονται δριμύτητα και ὁμοῦς ὁ γίγας ἐκεῖνος, ὅστις κατὰ γνώμην μου περὶ ποιήσεως, ἔξακολουθεῖ νὰ παράγῃ ἀδιαφορῶν ἂν τὰ προῖοντα τῆς ὑπερανθρώπου φαντασίας του ἠδύνουν ὄλους ἢ μόνον ὀλίγους μετὰ τῶν ὁποίων, εἰρησθῶ ἐν παρόδῳ, ἀριθμοῦμαι κ' ἐγὼ, ὅστις χωρὶς νὰ τὸ θέλω ἔλαβα παρ' αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀντιθέσεων και τὴν ἐπιθυμίαν ν' ἀφίνω πολλάκις ἀχαλίνωτον τὴν φαντασίαν νὰ τρέχῃ ἀπὸ ἐπιτήρας ὅπου θέλει και βούλεται.

Ἀπαιτεῖται λοιπὸν ἀτμοσφαῖρα ποιητικὴ πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ σπόρου τοῦ ποιητικοῦ, ἀλλὰ δὲν παραδέχομαι ὅτι τοιαύτη δὲν ὑπάρχει ἐν Ἑλλάδι ἀφοῦ «τὰ μὲν πάτρια ἦθη ἠρνήθημεν, τοῦ δὲ διανοητικοῦ βίου τῶν ἐθνῶν τῆς Δύσεως εἰσέτι δὲν μετέχομεν οὐδὲ τὴν ἐμπνέουσαν τοὺς ἐσπερίους ποιητὰς νόσον τοῦ αἰῶνος νοσοῦμεν». — Ὅχι. Ἄν ὑπάρχῃ τι, τὸ ὁποῖον ἐσκότωσε τὴν πρὸς τὴν ποίησιν ἐμφυτον ὀρμὴν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς κατὰ τὴν σημερινὴν ἐποχὴν, δὲν εἶναι ἡ ἔλλειψις ἀρμοδίας ἀμο-

σφαιρας πρὸς περίθαλψιν και ἀνατροφὴν τῆς ποιητικῆς αὐτοφρούς διαθέσεως, ὄχι, ὄχι, ὄχι, ἀλλ' ὁ Λογιοτατισμὸς. Αὐτὸς ἐπνίξε τὰ ἔμβρυα ἐν τῇ κοιλίᾳ τῶν μητέρων και ἀπερρόφησε πᾶσαν ἰκμάδα και πᾶσαν ζωτικότητα.

Καλὴ σὺ φαίνεται λίγο νὰ ἔχῃς πάντοτε ἐπάνωθ' σου τὸν Βλάχον τὸν . . . τὸν . . . μετὸν πέλεκυν ἀνὰ χεῖρας ἐτοίμους νὰ σὲ κατατομήσωσιν ἂν ἠθέλες τολμήσῃς ν' ἀφαιρέσῃς τὸν ἐκ τῶν αἰτιατικῶν ἢ ἂν ἀνυπακούσῃς νὰ εἰσαγάγῃς εἰς τοὺς στίχους σου λέξεις τινὰς ἢ φράσεις ἀνηκούστους εἰς τὴν δημοτικὴν μας γλῶσσαν;

Νὰ μὴ εἶσαι ποτε δεκτὸς εἰς τὰ ποιητικὰ διαγωνίσματα, νὰ σὲ προηλακίσουν αἰωνίως, νὰ σὲ χλευάζουν, ὡς ὁ Α. Σούτζος ἐτόλμα νὰ χλευάσῃ τὸν Σολωμόν, και νὰ φυλάττουν τὰς δάφνας και τὰ ἐγκώμια εἰς μόνους τοὺς δαδούς των; Ὁ Λογιοτατισμὸς! αὐτὸς κατέφαγε και τοὺς ὀραίους ποιητικὸς χρόνους τοῦ Ζαλοκώστα και τοῦ Παράσχου και τοῦ Τανταλίδου και πολλῶν ἄλλων, ὀλίγους βεβαίως θὰ ἦσαν σήμερον τὸ κόσμημα και τὸ ἀγλαΐσμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Παρνασσοῦ ἂν, περιφρονούντες τῶν γραμματικῶν τὰς μωρὰς ἀξιώσεις, ἐπεδίδοντο εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ δημοτικοῦ πλοῦτου και περιέβαλλον τὰς ἰδέας των διὰ τῆς σαρκὸς και τοῦ αἵματος τοῦ ζῶντος Ἑλληνισμοῦ ἀντὶ τῶν σαβάνων κόσμου καλαίου, σαρακοφαγόμενον, καταρρέοντος. — Ἡ τυραννία αὐτῆ τοῦ Λογιοτατισμοῦ ἐπνίξε τὴν ποίησιν ἐν Ἑλλάδι και ἐχρειάσθη μεγάλη ἐπιμονὴ και μεγαλειτέρα ὑπομονὴ μέχρις οὗ ἴδη τις τὴν Σύγκλητον τοῦ Ἑθνικοῦ Πανδιδασκηρίου προσκαλοῦσαν ἓνα κρηυγμένον ἀνάρτην, ἓνα ἀδιόρθωτον και παρῆκτον χωριάτην ποιητὴν, ἐμὲ, διὰ νὰ τοῦ ἀναθήσῃ και τοῦ διαπιστευθῆ τὴν ἐξύμνησιν τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου, δεχομένη ἐκ τῶν προτέρων, ὡς ὄρον εἰρήνης και συνδιαλλαγῆς, τὴν ἐπίσημον ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ καθιέρωσιν τῆς δημοτικῆς γλώσσης ἐν τῇ ἐθνικῇ ποιήσει.

Τώρα ἡ δημοτικὴ ποίησις δὲν φοβεῖται πλέον διωγμούς και ἔθρεις. Ἐκάθισε τροπαίουχος και νικηφόρος ἐπὶ τοῦ τραχήλου τοῦ Λογιοτατισμοῦ και ἐκρηγύθη βασιλεὺς και κυρία. Ἄλλὰ πρὶν ἢ ἐπουλωθῶσιν αἱ μαστιγώσεις τῶν ἀγωνοδικῶν, πρὶν ἢ λησμονηθῶσιν τὰ ἀναθέματα ὅσα ἐξετοξεύθησαν κατ' ἡμῶν τῶν χυδαίωντων, τῶν προδοτῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τῶν φωτοσβεστῶν, ἀπαιτεῖται καιρὸς και μόλις παρέλθῃ, μόλις ἀκούσῃς ὅτι ὁ Βλάχος δὲν φοβεῖται πλέον νὰ γράψῃ πᾶν ἀντὶ ἐπάγω ἢ πορευόμεναι — τῶς ἀντὶ τρώγεις ἢ ἐσθίεις, ὦ! τότε, θὰ

ἴδης εὐθὺς βλαστάνοντα ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους εὐωδέστατα καὶ ποικίλα τὰ ἄνθη τῆς νεωτέρας ἡμῶν ποιήσεως.

Ἄν ἔξαιρέσης δὲ τὴν πρωτεύουσαν καὶ τὰ μεγάλα ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Ἑλευθέρας Ἑλλάδος, οὐσιωδῶς δὲν μετεβλήθη πολὺ ὁ βίος τοῦ ἔθνους. — Δὲν ὑπάρχουν βεβαίως πλέον οὔτε δύνανται νὰ ὑπάρξωσιν Ἀρματοῦλοι καὶ Κλέφται, ἀλλὰ ζῆ ἀκόμη ἡ γενεὰ ἣτις ἀμέσως τοὺς διεδέχθη καὶ φέρει ἐν ἑαυτῇ νοκίας, ζωηροτάτας τὰς ἐντυπώσεις τοῦ παρελθόντος. Ἡ Εὐρυτανία, ὁ Βάλτος, τὸ Ξηρόμερον, ἡ Ἀκαρνανία, ἡ Αἰτωλία, ἡ Δωρίς, ἡ Λοκρὶς καὶ ἐκ τῶν δουλωμένων ἐπαρχιῶν ἡ Ἡπειρος, ἡ Θεσσαλία δὲν μετέβαλον πολὺ οὔτε τὰ ἦθη οὔτε τὰ ἔθιμα τὰ παλαιά. Προτιμοῦν δὲ πάντοτε τὸ καρποφύλλι καὶ τὸ μιλλιόνι ὄλων τῶν ὄλων τοῦ Μυλωνᾶ καὶ δὲν παύουν ὀνειρευόμενα τὴν ἐπάνοδον τῶν ἀρχαίων ἐνδόξων χρόνων κατὰ τοὺς ὁποίους ἐθεωρεῖτο φοβερὸν δυστύχημα ν' ἀποθάνῃ τις ἡσύχως ἐπὶ τῆς κλίνης του.

Τὴν ἀλήθειαν ταύτην ἠσθάνθη αὐτὸς ἐγὼ ὅτε νέος ὢν πολλὰς κατέτριψα ἡμέρας τῆς ζωῆς μου ἀναστρεφόμενος μετὰ τῶν ὀρειβίων κατοίκων τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ ἐξετάζων τὰς διαθέσεις τῆς ψυχῆς των καὶ τὰς ὁρμὰς τῆς καρδίας των. Ἐχω λοιπὸν πλήρη πεποιθῆσθαι ὅτι ἡ φύσις ἡ ἑλληνική, τὰ σωζόμενα ταμπούρια τῶν ἐπιφανεστέρων κλεφτῶν μας, ἡ ἐλπίς προσεχοῦς καὶ πλήρους τοῦ γένους ἀποκαταστάσεως, ὁ ἀσβεστος πόθος μιᾶς ὀριστικῆς μετὰ τοῦ προγονικοῦ ἐχθροῦ μας συγκρούσεως καὶ, πρὸ παντὸς ἄλλου, ὁ ἐπελθὼν θάνατος τοῦ Λογιωτατισμοῦ, προπαρασκευάζουν ὁλονὲν ποιητὰς καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι σήμερον δὲν ὑπάρχουν τοιοῦτοι.

Ἐρχομαι τώρα εἰς ἐν προσωπικὸν ζήτημα, τὸ ὁποῖον σὺ προσεκάλεσες, μνημονεύσας τοῦ ὀνόματός μου ἐν τῇ δευτέρᾳ διατριβῇ σου· ἐπίτρεψον δὲ καὶ ἐπὶ τούτῳ ὡς ἐπὶ τῶν προηγουμένων νὰ σοῦ ἐκφράσω μετὰ παρηγορίας τὴν γνώμην μου.

Καὶ πρῶτον μάθε ὅτι οἱ νέοι Ἕλληνες (συμφωνῶ κ' ἐγὼ μετὰ σοῦ) δὲν συμμετέχουν τῆς φοβερᾶς ἐκείνης κοινωνικῆς νόσου, ἐξ ἧς νοσοῦσιν οἱ τῆς Ἀύσεως ποιηταί, οὔτε ἦτο ἀναγκαῖον νὰ προστρέξῃς εἰς τὸν Βύρωνα, εἰς τὸν Λαμαρτινὸν καὶ εἰς τὸν κακοῦργον Lacépaine διὰ νὰ ὑποστηρίξῃς τὴν γνώμην σου. Αὕτη ὑπάρχει καὶ καταβιβρώσκει ἀνηλεῶς τὰ σπλάγχνα τῆς Εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας, ἀλλὰ θεῖα συνάρσει δὲν ὑπερέβη ἀκόμη τὰ ὄρια τοῦ Ἀδριατικοῦ κόλπου καὶ ἐλλίπῳ νὰ μὴ ὑπερβῇ ποτέ,

διότι φραγμὸς κατ' αὐτῆς ἀνυπερβλήτος θὰ εἶναι πάντοτε ὁ ἥλιος ὁ ἑλληνικός, τῶν θαλασσῶν καὶ τοῦ Οὐρανοῦ μας ἡ διαύγεια, τὸ διαρκὲς ἔαρ καὶ ἐν γενεῇ ἡ ὀλίγη διάθεσις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ πρὸς τὴν ἀπομόνωσιν, ἣτις εἶναι ἡ πηγὴ πάσης μελαγχολίας καὶ παντὸς νεφελώδους ὀνειροβασμοῦ.

Δὲν ἠσθάνθη λοιπὸν οὗτ' ἐγὼ παρὰ κάποτε στιγμιαίως, ἴσως ἐνεκεν τῆς ἐν τῇ Ἐσπερίᾳ Εὐρώπῃ μακρᾶς διαμονῆς μου, τὰ συμπτώματα τοιοῦτου ἀνιάτου νοσήματος. Αἰσθάνομαι ὅμως ὅτι νόσος βαρυτάτη, ἀλλόκοτος, ἐπίσης ἀθεράπτευτος εἶναι αὕτη κατ' ἑαυτὴν ἡ ποιητικὴ διάθεσις, ἣν ἐκ γενετῆς φέρει τις ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ἐγὼ τοῦλάχιστον ὁμολογῶ ὅτι πᾶσα στιγμὴ ἐμπνεύσεως εἶναι στιγμὴ παραφροσύνης καὶ ὅτι ὄλος ὁ ὀργανισμὸς πάσχει δεινῶς ἐκ τῆς πυρκαϊώσεως τῆς φαντασίας. Οἱ καρδιακοὶ παλμοί, οἵτινες πρὸ καιροῦ μὲ βασανίζουν καὶ οἱ ὁποῖοι βεβαίως θὰ μὲ φέρουν γρηγορὰ εἰς τὸν τάφον, εἶναι τὸ μόνον κέρδος τὸ ὁποῖον ἀπῆλυσσα ἐκ τῆς πρὸς τὴν ποίησιν διαθέσεώς μου. Τότε θὰ συμπληρώσῃς βεβαίως τοὺς στίχους, τοὺς ὁποίους μετέφερες ἐκ τῆς Κυρᾶς Φροσύνης εἰς τὴν δευτέραν διατριβὴν σου καὶ οἱ ὁποῖοι δίδουν τελείαν τὴν εἰκόνα τοῦ τελουταίου ἀσπασμοῦ.

*Κι' ἀπὸ τώρα τὸ γράφω. Χριστιανοὶ μου ἐλεημοσύνη
"Ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖν' ἡ μέρα, σὲ παραμέρη μὲν ἄκη
Νὰ μὲ χώσετε κ' ἐμένα μ' ἓνα σῶμα μ' ἓνα δάκρυ.*

Γνωρίζεις δὲ ὅτι ἐσχάτως ὁ κύριος Bouehut περιγράφων μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβείας τὸ νέον τοῦ αἰῶνος νόσημα τὸν *νευρωτισμὸν* (neurosis) ἰσχυρίζεται ὅτι οἱ ποιηταὶ εἶναι τὰ πρῶτα θύματα τοιαύτης ἀσθενείας.

Γράφων τις ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ παροξυσμοῦ, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ, ἀφηγγεῖται βεβαίως ἐντυπώσεις ἢ πρὸ καιροῦ φωλευούσας ἐν τῇ καρδίᾳ του ἢ προσφάτους, ὀχνηζόμενας ὅμως πάντοτε μετὰ τοῦ περιστοιχοῦντος τὸν ποιητὴν κόσμου. Τότε τὰ περὶ ὑποκειμενικότητος καὶ ἀντικειμενικότητος ἔωλα καὶ τετριμμένα δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν, ἔσο περὶ τούτου βέβαιος, καὶ κακὸς κάκιστος ποιητὴς θὰ ἐξηλέγχετο ἐκεῖνος, ὅστις ἐκ προθέσεως κατετάσσετο εἰς ἐν ἐκ τῶν δύο ποιητικῶν κομμάτων στρεβλώνων τὰ διατάγματα τῆς φαντασίας του. Ταῦτα καὶ τὰ παραπλήσια ἃς τὰ λέγουν οἱ φιλόσοφοι, οἱ τεχνοκρίται, οἱ θέλοντες νὰ ἀναγάγῃσι τὸ πᾶν εἰς κανόνας χωρὶς νὰ νοοῦν ὅτι καὶ ὑπὸ τὴν ἐποψίν ταύτην ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐντελῶς ἀκατανόητος.

Ἀρύεται λοιπὸν ὁ ποιητὴς ἐκ τοῦ περικλυομένου αὐτὸν κόσμου τὰς ἐμπνεύσεις του καὶ τὰς μεταδίδει περιβεβλημένος τὴν ὠραιότητα, ἣν ἀπέκτησαν κνοφορούμενα ἐν τῇ διανοίᾳ του.

Τοιοῦτος κόσμος ὑπάρχει παρ' ἡμῖν ἡ προῦπῆρχεν εἰς ἐποχὴν ἀμέσως προηγουμένην τῆς ἡμετέρας, ὀρθότερον δὲ συγκεχυμένην μετ' αὐτῆς. Τοιαύτην θεωρῶ τὴν ἀρματολικὴν. Ἐζὼν ἀκόμη, ἐνῶ ἔγραφα τὰ Μνημόσυνα, πολλοὶ τῶν παλαιῶν ἀρματολῶν, καὶ ἂν ὁ Ἰερὸς Ἄγων δὲν ἠθελε τοὺς καταβροχθίσαι, θὰ ἐσώζοντο μέχρι σήμερον οἱ τελευταῖοι ἐνδοξοὶ κληρονόμοι τῶν ὀρειβίων ἀθλητῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Δὲν ἐταρῖχουσα λοιπὸν τὰ λείψανα τῶν κλεφτῶν διὰ ῥομαντικῶν ἀρωμάτων, ὅπως σῶσω αὐτὰ ἐκ τῆς σήψεως, τὰ εὐρον ζῶντα ἢ λαχταριστά, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἦτο πλέον δυνατὸν ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ ποίησις νὰ περιορισθῇ εἰς σύντομα ἀσμάτια, ἐν οἷς ἀπλῶς ἐξιστοροῦνται ἀτομικὰ ἀνδραγαθήματα, ἔκρινα ἀναγκαῖον οὐχὶ διὰ τῆς νεκρᾶς κόνεως τῶν τεθνεώτων, ἀλλὰ διὰ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ αἵματος γενεᾶς ζωῆς ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ὄλου ἔθνος νὰ συντάξω τὰ Μνημόσυνα, τὴν Φροσύνην, τὸν Διάκον, τὸν Ἀστραπόγιαννον καὶ ὅσα ἄλλα ἀνάγονται εἰς τὴν ἡρωικὴν ἱστορίαν τῆς τουρκομαχίας Ἑλλάδος.

Ἄν ἐπέτυχῃ ἢ ὄχι, δὲν ἀπόκειται εἰς ἐμὲ νὰ τὸ εἶπω. Δύναμαι ὅμως ἀδιστακτικῶς νὰ ὑποστηρίξω ὅτι συνέτεινα κ' ἐγὼ πολὺ εἰς τὸν θάνατον τοῦ Λογιωτατισμοῦ καὶ εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς δημοτικῆς γλώσσης, πλουτίσας αὐτὴν δι' ὕλικου ἱκανοῦ νὰ πληρῶσῃ τὰς ἀνάγκας τῆς σημερινῆς τοῦ ἔθνους ἐργασίας.

Ἡ τοιαύτη πρὸς πλουτισμὸν τῆς δημοτικῆς γλώσσης μανία μου ὑπηγόρευσε καὶ τὰς πολλὰς σημειώσεις, δι' ὧν παρεγέμισα τὰ ποιητικά μου ἔργα καὶ διὰ τὰς ὁποίας ἐμέσως μὲν σὺ, ἀμέσως δὲ μ' ἐπέκρινεν ὁ Βλάχος. Ἀλλὰ πῶς εἶχα νὰ κάμω; Ποιὸς ἐφάναζεν ἐδῶθεν τί σημαίνει αὕτη ἡ λῶθρα; Ἄλλος τί δηλοῖ τὸ ρεκάζω, τί τὸ φριμάζω; Τί εἶναι ἡ κυκλαμιά, τί ὁ ζάθος, τί ὁ ζάρκος, τί ὁ σπλήνος καὶ τί τὸ περιπλοκάδι; Πόθεν κατάγεται τὸ θεύω, τὸ σαλαγάω καὶ πάει λέγοντας;

Οἱ πρὸ ἐμοῦ γράψαντες τὴν δημοτικὴν (ἀπαιτῶ παρὰ σοῦ ταύτην τὴν δικαιοσύνην) δὲν εἶχον διαθέσιμον παρὰ πτωχοτάτην ἀποθήκην γλωσσικοῦ ὕλικου. Ἄν δὲ λάβῃς τὸν κόπον ν' ἀναγνώσῃς τὸν Διάκον ἢ τὸν Ἀστραπόγιαννον, θὰ ἴδῃς ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ ἐθανυματούργησεν ἐπαρκέσασα εἰς ὅλας τὰς ἀνάγκας τῆς ἡρωικῆς ποιήσεως. Φαντάσου τί

θὰ εἶναι μετὰ παρέλευσιν μιᾶς ἑκατονταετηρίδος ὅταν, μὴ ὑπάρχοντος τοῦ Λογιωτατισμοῦ, ὄλοι θ' ἀσχολοῦνται εἰς τὴν τελειοποίησιν καὶ τὸν πλουτισμὸν τῆς.

Διὰ νὰ σοῦ ἀποδείξω δὲ ὅτι οἱ ποιηταὶ κακῶς κρίνουναι περὶ τῶν ἰδίων ἔργων, λέγω μετὰ παρηγορίας ὅτι δὲν συμμερίζομαι διόλου τὸν θαυμασμόν, ὃν σοῦ ἐπένευσεν ἡ Κυρὰ Φροσύνη. Δὲν δίδω δύο σελίδας τοῦ Διάκου μου, μίαν τοῦ Ἀστραπογιάννου μου, ὀλίγας στροφὰς τοῦ Βάγια, τοῦ Σαμουήλ, τῆς Φυγῆς τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ ἀντὶ ὄλων τῶν ἀσμάτων τῆς Φροσύνης. Τὰς κρίσεις ταύτας, ἐννοεῖται οἰκοθεν, κρατῶ διὰ λογαριασμόν μου, ἀλλὰ φρονῶ ὅτι ἂν πέρωται νὰ ζῆσῃ τι ἐκ τῶν ποιημάτων μου, δὲν θὰ ζῆσῃ τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον προτιμᾷς.

Ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια εἶναι δι' ἐμὲ ὄρος πίστεως ἀπαράβατος, προκειμένου περὶ ἡρωικῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως. Ἰσα ἴσα διότι θὰ ἦτο γελοῖον γράφω τις περὶ ἡρώων ζώντων ἐν τῷ νῶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ νὰ πλάττῃ ψεύδη. Ἀληθῆς λοιπὸν εἶναι καὶ ἡ ἱστορία τῆς Φροσύνης, ἀληθῆς χαρακτὴρ τοῦ Ἀλήπασα χωρὶς νὰ μὲ μέλη ἂν μετὰ ζημίας ἢ ὄχι τῆς ποιητικῆς πιθανότητος καὶ τῶν ἀπαιτήσεων τῆς κριτικῆς ἐπιστήμης.

Διὰ μιᾶς γραμμῆς, διὰ μιᾶς φράσεως οἱ ἀρχαῖοι παρίστων ἐμφυχον γυναικα δυναμένην νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρότυπον εἰς τὴν σμίλην τοῦ τεχνίτου. Αὐτὸ τοῦτο ἐπεχείρησα νὰ πράξω κ' ἐγὼ εἰκονίσας τὴν Φροσύνην διὰ τῶν ἐξῆς στίχων:

*Τὰ μάτια τῆς ποῦ ἐλάμπανε πινυμένα μὲς τὸ δάκρυ
ἀνταμωθήκανε κρυφὰ μὲ τῆς ἀγῆς τὰ μάτια
καὶ μὴ τὴν ἄλλη ἐκένταξε σὸν γάτον ἀδελφοδάει.
Τ' ἀστέρια ποῦ τὰς ἐβλεπαν ἀγάλια ἀγάλια σφώνονται
χωρὶς νὰ ξέρονε κ' αὐτὰ ποῖα λάμπει τὰ θαμπῶνει.*

Ὁ Γέρον Λοιδορῆς, ὁ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὑπηρετήσας τὸν Ἀλῆ-Πασᾶ ὡς σφραγιστοφύλαξ, μ' ἐβεβαίωσεν ὅτι τὸ κάλλος τῆς Φροσύνης εἶχε τὸ ὑπερανθρώπινον οὔτε ἠδύνατο νὰ εἴπῃ τις ἀκριβῶς εἰς τί συνίστατο. Ἀπέπνεεν ἐκ τοῦ πλάσματος ἐκείνου μία τις αὔρα ἀρμονίας, ἐν ἄρωμα φυσικῆς τελειότητος, ὥστε ἀδύνατον ἦτο ἀτενίζων τις ἐπὶ τοῦ ἀγγελικοῦ προσώπου τῆς νὰ μείνῃ ἄρωτος.

Ἄγνοῶ ἂν ὁ Λοιδορῆς ἔλεγε ταῦτα ἐξ ἀκοῆς ἢ ἂν ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως· βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι κατὰ τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν τοιαύτη ἦτο ἡ Φροσύνη.

Πῶς δὲ σὺ εὐρίσκεις αὐτὴν ἄμορφον, ἀκατασκευάστον, ἀερῶδη — δὲν τὸ καταλαμβάνω. Ἐπίστευα μάλιστα ὅτι καταχρῶμαι τῆς ὑπομονῆς

τῶν ἀναγνωστῶν μου δαπανῶν πολλοὺς στίχους πρὸς ἀκριβῆ ἀπεικόνισιν τῶν ἡρώων μου διὰ νὰ γνωρίζῃ καθεὶς ποῖος ἦτο ὁ Διάκος, ποῖος ὁ Βρονῆς, ποῖος ὁ Λαμπέτης, ποῖος ὁ Δράκος καὶ οὕτω καθ' ἕξῃς. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἀπέτυχα ἀφοῦ οὐκ ἀπαδέχονται τὸ ἐναντίον.

Ταῦτα, φίλτατε Ροῖδη, ἀτάκτως μὲν καὶ ἐν συνόψει μετὰ παρηγορίας δὲ ἔκρινα εὐλόγον νὰ σοῦ γράψω ἀπαντῶν εἰς τὴν φιλικὴν ἐπιστολήν σου. Ἐπομένως κατ' ἐμέ:

α.) Παραδέχομαι πληρέστατα τοὺς λόγους, ἐφ' ὧν ἐρείδεται ἡ πρώτη διατριβὴ σου, τοῦτέστιν ὅτι δὲν ἀρκεῖ νὰ εἶναι τις ἐκ φύσεως ποιητὴς, ἀλλ' ὅτι πρέπει καὶ νὰ ζῇ ἐν μέσῳ ἐντυπώσεων ἱκανῶν νὰ ζωογονήσῃ τὸν σπύρον ὃν παρὰ Θεοῦ ἔλαβε.

β.) Ὅτι κόσμος ἑξωτερικὸς δυνάμενος νὰ μορφώσῃ τὸν ποιητὴν ὑπάρχει σήμερον ἐν Ἑλλάδι καὶ πρέπει τις νὰ τὸν ἀναζητήσῃ εἴτε ἐν τῇ πρωτοτύπῳ καλλονῇ τῆς Ἑλληνικῆς φύσεως, εἴτε ἐν ταῖς προσδοκίαις τοῦ ἔθνους, εἴτε ἐν ταῖς προσφάτοις ἀναμνήσεσι τῆς κλέφτικης ἐποχῆς εἴτε ἐν τοῖς ἀθλοῖς τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος.

γ.) Ὅτι ἂν ὁ ἰδανικὸς οὗτος κόσμος δὲν

παρήγαγε μέχρι τοῦδε μεγάλους ποιητάς, ὁ λόγος ἔγκειται εἰς τὴν νάρκην ἣν ἐπέφερεν ὁ ἀφόρητος ζυγὸς τοῦ Λογιωτατισμοῦ, ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἀφορητότερος καὶ τοῦ τουρκικοῦ, διότι ὑπὸ μὲν τὴν δουλείαν τῶν Ὀθωμανικῶν ἢ ποιήσεις ἢ Ἑλληνικὴ ἀπέδωκεν ἀνθη ἀμάραντα, ὑπὸ δὲ τὴν τυρανίαν τοῦ λογιωτατισμοῦ σχεδὸν τίποτε καὶ τὸ τίποτε τοῦτο δ-φείλεται καλὴν εἰς τὴν δημοτικὴν ποιήσιν, εἶναι δηλαδὴ ἔργον ἀνταρσίας.

δ.) Ὅτι ἀφοῦ ἐκλείψωσιν ἐντελῶς τὰ τελευταῖα λείψανα τοῦ Λογιωτατισμοῦ, εὐθὺς δ' ἀναβλαστήσῃ ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἑδάφους ἡ ποιησις ἀνθοστόλιστος, ἀκμαία, πάλλουσα τὸν κάλαμον ὡς ἄλλη Ἀθηνᾶ τὸ δόρυ ἀναπηδήσασα ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διός.

Et nunc satis, φίλτατε Μανώλη. Μ' ἔβγαλες ἀπὸ τὴν σφαῖραν μου μετὰ τὰ ζητήματα τὰ ὁποῖα μοῦ ἔθεσες. Δὲν συνεβουλεύθην συγγραφεὶς διὰ νὰ σοῦ ἀπαντήσω· αὐτοσχεδίως ἔγραψα ὅσα ἔγραψα καὶ διὰ τοῦτο συμπάθησε τὰ πολλὰ μελανώματα καὶ τὸ κακὸ γράψιμο τῆς παρούσης ἐπιστολῆς μου.

Ὅσος πάντοτε
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΛΑΡΙΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΤΑΞΙΔΙΑ — ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΜΥΡΤΙΑ ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΘΕΡΜΟΝ — ΦΩΤΟΓΡ. Γ. ΣΤΗΡΙΑΔΗ

ΟΚΤΑΣΤΙΧΑ

I

Χαρὰ 'στὸ γέρο πλάτανο μὲ τὸ σποργητομάνι
Πῶχει χαρὲς τὸ ἠλιόγευμα, χαρὲς καὶ τὴν αὐγὴ . . .
— Φτωχὴ καρδοῦλα, τί ἔπαδες, φτωχὴ καρδοῦλα, νάνι
Μὲ τὸ πανώρηο σου ὄνειρο ποῦ πέθανε 'στὴ γῆ.

Ἀπ' τὸ γιγάντιο πλάτανο μὲ τὴ βαθειᾶ κουφάλα
Τριανταφυλλένια μάγουλα μὰ νόχτα εἶχαν φανῆ,
Μὰ τὴν αὐγὴ τὰ κλώνια του γέρναν σὲ μὰ κρεμάλα, . . .
Τώρα σκορπῶ τριαντάφυλλα καὶ ξέφτια ἀπὸ σχοινί.

II

Ἐκεῖ ποῦ μήτε γὰ βοσκὲς δὲν βγαίνουν τὰ τραγιά
Ἐστάθηκα κ' ἐκόιταξα μὲ τὴν καρδιὰ θλιμμένη
Τ' ἀμπέλια τὰ ὀλοπράσινα, τὰ ὀλόασπρα σεργιά,
Τὴν σιράτα, ποῦ τὴν εἶχανε θαρρεῖς χαρακωμένη.

Καὶ πέρα... πέρα... τὴν 'κκλησιά, τὴ βρούσι, τὸν γκρεμό,
Κι' ἀκόμα, τότες κ' ἡ φτωχὴ καρδιὰ μου εἶχε ρογιάσει,
Ἐνα μικρὸ φτωχόσπιτο 'στοῦ δρόμου τὸν χαμὸ
Ποῦ μὰ φορὰ τὰ γιόκλημα 'μπροστά σου εἶχε δογιάσει.

ΣΤΕΛΙΟΣ ΣΕΦΕΡΙΑΔΗΣ

ΕΡΡΙΚΟΥ ΧΑΪΝΕ

ΑΠΟ ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΠΥΡΙΣΜΟΥ

Πάνω στὰ νέφη κάθεται σὰ μέγα πορτοκάλι
Τὸ φεγγαράκι τὸ λαμπρὸ μὲ τὰ χρυσά του κάλλη.
Κ' ἐγὼ μονάχος κάθονμαι στὴν ἀμμουδιά ἐκεῖ χάμω
Ποῦ σπάζουν τῆσπρα κύματα καὶ ξεψυχοῦν στὴν ἄμμο
Ποῦ ξεψυχοῦν καὶ στρέφοντε καὶ πάλι στὰ νερά τους
Κι' ἀκούω λογάρια μουσικὰ μὲς τὸ μουρμούρισμα τους.
Ὡ νόχτα, πόσο εἶσαι μακριὰ ἀπ' τὸ ξημέρωμά μου.
Καὶ νὰ σωπάσῃ δὲ μπορεῖ στὰ στήθια μου ἡ καρδιὰ μου.
Ἐβγάτε, ὠραῖες Νεραΐδες, ἀπ' τὸ βασιλεῖό σας,
Χορέψτε, τραγουδήστε μου τὸ μαγικὸ σκοπὸ σας.
Στὰ γόνατά σας πάστε με, φιλάτε με στὸ στόμα
Καὶ νὰ σὰς δάκω τὸ κορμὶ καὶ τὴν ψυχὴ μου ἀκόμα
Καὶ μυρολόγια νεκρικὰ καὶ λόγια νὰ μοῦ πῆτε
Καὶ τὴ ζωὴ ἀπ' τὰ στήθια μου φιλώντας νὰ μοῦ πῆτε.

ΠΑΥΛΟΣ ΓΝΕΥΤΟΣ

ΑΠΟ ΤΑ «ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΟΥ ΜΟΡΕΩΣ»

Α' — Η ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ ΕΝ ΤΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Υπάρχουν ἐν τῷ κόσμῳ μερικαὶ χώραι, τὰς ὁποίας εὐνόησεν ὁλοῦς ἑξαιρετικῶς καὶ ἡ φύσις καὶ ἡ ἱστορία. Ἡ Σικελία παράγει ἐντύπωσιν ἀλησμόνητον εἰς τὸν περιηγητὴν μετὰ τὴν ὥραιάν της φύσιν, μετὰ τὰς πλουσίας της ἱστορικῶς ἀναμνήσεις: Φοίνικες, Ἕλληνες, Ῥωμαῖοι καὶ Καρχηδόνιοι ἐν τῇ ἀρχαιότητι· Βανδῆλοι, Γότθοι, Βυζαντινοὶ, Σαρακηνοὶ, Νορμανδοὶ κατὰ τὸν μεσαιῶνα, — ὅλοι οἱ πολυποικίλοι αὐτοὶ λαοὶ ἐπάτησαν τὸν πόδα των εἰς τὴν μεγάλην νῆσον. Ὁραϊότατα ἐκφράζει ὁ Anatole France, ὁ γλυκὺς Γάλλος συγγραφεύς, τὸ ἄρωμα τῶν ἱστορικῶν ἀναμνήσεων, αἱ ὁποῖαι θέλγουν τὸν ἐπισκέπτην τῆς Σικελίας. «Ἡ γῆ αὕτη εἶναι γῆ δόξης. Ἡ ὥραιότης αὐτῆς εἶναι τόσον μεγάλη καὶ τόσον σεβαστή, ὥστε αἰῶνες βαρβαρότητος δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τὴν ἐξαλείψουν μέχρι τόσου βαθμοῦ ὅπου νὰ μὴ μένουν ἀξιοθαύμαστα ἴχνη. Ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς παλαιᾶς Δήμητρος περιπίπτει ἀκόμη ἐπὶ τῶν φαλακρῶν αὐτῶν βουνῶν καὶ ἡ ἑλληνικὴ μοῦσα, ἡ ὁποία ἔκαμε νάντηχίση μετὰ τοὺς θεῖους ἴχους της τὴν Ἀρέθουσαν. . . ψάλλει ἀκόμη εἰς τὰ ὦτα μου . . . μέσα εἰς τὴν στερεωμένην πηγὴν. . . Τὸ ἔδαφος, τὸ ὁποῖον φέρει τὰ ἔρειπια τοῦ Σελινόεντος, θὰ διαφυλάξῃ κατὰ τὸν παγκόσμιον θάνατον τὰ σημεῖα τῆς ὥραιότητος. . .¹»

Τοιαύτη χώρα, τὴν ὁποίαν ἑξαιρετικῶς εὐνόησε καὶ ἡ φύσις καὶ ἡ ἱστορία, εἶναι καὶ ἡ Πελοπόννησος. Ἀρκεῖ νὰ ῥίψῃ τις ἐν βλέμμα εἰς τὸν γεωγραφικὸν χάρτην, καὶ θὰ ἴδῃ τὸ κομψὸν σχῆμα τῆς χερσονήσου, τὸ ὁποῖον νομίζεις ὅτι ἐπίτηδες διέγραψε ζωγράφος, μετὰ τὰς πολυχιδαῖς ἀκτῆς της καὶ τοὺς βαθεῖς κόλπους καὶ τὰ μεγάλα της ἀκρωτήρια· εἰς δὲ τὸ ἐσωτερικὸν κατατέμνεται ἡ χερσονήσος εἰς πολλὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι νομίζει κανεὶς ὅτι ἐπίτηδες καὶ αὐταὶ ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων δι' ὀρέων καὶ ποταμῶν. Καὶ εἶναι ποικίλη καὶ χαρίεσσα ἡ φύσις τὴν εὐανθὴ κοιλάδα διαδέχεται κατάφυτον βουνόν, καὶ εἰς τοὺς πόδας τούτου ῥεῖ ποταμὸς ἤρεμος, ὑπὸ λευκῶν καὶ ἰτεῶν περικυκλούμενος ἢ χεῖμαρρος ἀκράτητος εἰς τὰς πλημμύρας του. Τὸ κλίμα εἶναι καὶ δριμύν ὡς περὶ τὴν Τρίπολιν, καὶ ἡπιον ὡς ἐν

¹ Le crime de Sylvestre Bonnard, σ. 63.

τῇ μεσσηνιακῇ πεδιάδι· πλουσία δὲ ἡ φυτεία καὶ οἱ κήποι εὐανθεῖς, τὰς ὀρεινὰς χώρας διαδέχονται πεδινὰ, καὶ ταύτας ἄγονοι καὶ ξηραὶ ἥπως ἡ Μάνη.

Ἡ ποικιλία καὶ κατάμυξις αὕτη τῆς χώρας ἐξηγεῖ ἐν μέρει τὸν ἱστορικὸν της βίον, τὸν πλούσιον καὶ πολυκύμαντον. Μικραὶ καὶ ἀνεξάρτητοι πολιτεῖαι ἰδρύθησαν ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων, ὅμοιαι πρὸς τὰ φεουδαλικά κρατίδια τῆς Γαλλίας καὶ Γερμανίας κατὰ τὸν μεσαιῶνα, διοικούμεναι ὑπὸ βασιλέων, ἀληθινῶν φεουδαρχῶν, οἱ ὁποῖοι ἄλλοτε μὲν ἐμάχοντο πρὸς ἀλλήλους, ἄλλοτε δὲ κοινῶς συνεξαστράτευον πρὸς ὑπεράσπισιν ἐνὸς ἐκ τῶν ἡγεμόνων τῆς φεουδαλικῆς ταύτης ὁμοσπονδίας.

Ἡ ὥραία Ἑλένη συνετάραξε τὴν προϊστορικὴν τιμαριωτικὴν ταύτην Πελοπόννησον ἀλλ' ὁ μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς τῆς χερσονήσου δεικνύει, ὅτι καὶ ἀπὸ παλαιότερων χρόνων, οἱ ὁποῖοι χάνονται εἰς τὸ σκότος τῶν αἰώνων, λαοὶ μετὰ πολιτισμὸν ἑξαιρετικὸν κατόκησαν εἰς αὐτὴν καὶ ἔκτισαν ἀκροπόλεις καὶ τεῖχη, καὶ ἐτεχνούργησαν ποικίλα κομποτεχνήματα. Ἀλλ' ἰδίως μετὰ τὰ Τρωϊκά, ὅτε οἱ βασιλεῖς τῶν Δαναῶν ἐπανήλθον εἰς τὰς ἐστίας των, εὗρον τὰ πάντα ἐν ἐπαναστάσει καὶ ἀρχίζει ὁ ἱστορικὸς βίος τῆς χερσονήσου ἑξαιρετικῶς γόνιμος εἰς συμβάντα καὶ πολυτάραχος.

Οἱ Πελασογοὶ, οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς χώρας, ὑπεδουλώθησαν ὑπὸ τῶν πρώτων Ἑλλήνων ἐπιδρομέων. Ἡ κἀθοδος τῶν ἀξέστων Δωριέων φέρει νέους ἐποίκους· ἀλλὰ καὶ οἱ νέοι κύριοι ἐρρίζουν πρὸς ἀλλήλους, οἱ δὲ δυστυχεῖς Μεσσηνιοὶ ἐγκαταλειφθέντες ἀπὸ τῶν Ἰθαμάταν Δία κλαίουσιν ἀνὰ τὰ ξένα τὴν εἰς τοὺς Σπαρτιατὰς δουλωθεῖσαν ὥραιαν πατρίδα. Ἐπειτα τὸνομα τῆς Σπάρτης δεσπόζει τῆς ἱστορίας τῆς ἀρχαίας Πελοποννήσου, καὶ τὸ βαρὺ βῆμα τῶν Σπαρτιατῶν ὀπλιτῶν περιφέρει ἀνὰ τὴν χερσονήσον τὴν δόξαν καὶ ἰσχὺν τῆς πολεμικῆς πόλεως. Εἰς μίαν δ' ἐνδοξον γωνίαν τῆς χερσονήσου, εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, συρρέουσιν ἐκ πασῶν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ ἀθλητὰ καὶ λογοτέχναι, διψῶντες τὸν ἐκ κοτίνου στέφανον τῆς Ἀλτεως. Οἱ Ῥωμαῖοι πατοῦσι βαρὺν τὸν πόδα των ἐπὶ τῆς χερσονήσου καὶ κλείουν τὴν ἀρχαίαν περίοδον τῆς ἱστορίας, ἡ ὁποία οὐβνεται ἐν μέσῳ τῶν ἐριδῶν τῆς Ἀρχαῖκῆς συμπολιτείας,

τῆς Αἰτωλικῆς ὁμοσπονδίας, τῶν Μακεδόνων, τῶν τυράννων τῆς Σπάρτης, τῶν λαίδων τῆς Κορίνθου.

Ἰδίως ὁμοῦ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας καθίσταται ἡ Πελοπόννησος διάβασις καὶ κατοικία ποικίλων φυλῶν. Τὸν 11' αἰῶνα πολυάριθμοι Σλάβοι ἐποικίζονται εἰς τὴν χερσονήσον, ἰδίως εἰς τὰς ὀρεινὰς χώρας, ὅπου κτίζουν καὶ χωρία, ἐνίοτε δὲ κατέχονται καὶ εἰς τὰς πεδινὰς ὡς καλλιεργηταὶ ἢ ἐκμισθωταὶ τῶν κτημάτων τῶν ἐγχοριῶν. Ἡ τοσαύτη συρροὴ τῶν Σλάβων ἐνέπνευσεν εἰς τὸν παραδοξολόγον Φαλμεράγερ τὴν ἀσύστατον γνώμην περὶ ἐκσλαβισμού τῆς Ἑλλάδος, περὶ τῆς ὁποίας σήμερον οὐδὲ λόγος ἐπιτρέπεται νὰ γίνεταί. Κατὰ τὴν 19' ἐκ. καὶ πρωτύτερα ἴσως, ἀρχίζουν οἱ Σλάβοι νὰ ἐξελληνίζονται, ὅπως καὶ κάθε ἄλλο ξενικὸν στοιχεῖον τῆς Πελοποννήσου.

Ὁ 19' αἰὼν εἶναι ὁ περισσότερον πολυκύμαντος καὶ πολυποικίλος, ἀληθινὸν μωσαϊκὸν λαῶν: Φράγκοι κατακτεταὶ εἰσάγοντες τὸν δυτικὸν μεσαιωνικὸν φεουδαλισμὸν, πρὸς ἐγκατάστασιν τοῦ ὁποίου εὗρον πρόσφορον τὸ ἔδαφος καὶ ὡς ἐκ τῆς κατατμήσεως τῆς χώρας καὶ διότι ἐκ τῆς ἀναρχίας τῶν τελευταίων βυζαντινῶν αἰώνων εἶχον ἀναδειχθῆ τοπικοὶ ἄρχοντες, *προνοιατοροὶ*, βυζαντινοὶ φεουδάρχαι. Λοιπὸν παρὰ τοὺς βαρῶνους Φράγκους ὑπῆρχον οἱ Ἕλληνες *τοπάραχοι* ἢ *φύλαρχοι*, καὶ ἀκόμη αἱ ἀνεξάρτητοι *μανιάτικαι* καὶ *τσακωνικαὶ* φυλαὶ καὶ τῶν ἄλλων ὀρεινῶν μερῶν τῆς Πελοποννήσου, αἱ ὁποῖαι ἔζον βίον πατριῶν, ὡς ἐν τῇ πρωτογενεῖ περιόδῳ τῆς ἱστορίας. Κατὰ δὲ τὰ τέλη τῆς φραγκικῆς κατακτήσεως ἐγκαθιδρύθησαν εἰς τὴν χερσονήσον Ναβαρραῖοι καὶ Καταλάνοι καὶ Γενοῦαῖοι, καὶ τέλος Ἑνετοὶ ἐπὶ μακρὸν παραμείναντες καὶ πρὸς τοὺς ἀναφαινομένους Τούρκους διαμφισβητοῦντες τὴν χώραν. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς δ' αἰῶνας τῆς φραγκικῆς κατακτήσεως ἔχομεν ἐποίκησιν Ἀλβανῶν καὶ Τούρκων, οἱ ὁποῖοι κλείουν τὴν πολυποικίλον αὐτὴν σκηνὴν διὰ ν' ἀρχίσουν τὴν αἱματηρὰν ἰδικὴν των.

Ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἀρῆιον καὶ φιλελεύθερον ἀφύπνιζεν ἤδη τοὺς Πελοποννησίους μέσα εἰς αὐτὸν τὸν κυκεῶνα μίας νέας Ἑλλάς ἀναγεννάται, καὶ τὰ ἐθνικὰ ἰδεώδη κυρίως ἐν τῷ Μορέῳ, τῇ ἀκροπόλει ταύτῃ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, συνεκέντρωσαν πάσας τὰς ἐθνικὰς δυνάμεις σκηνῆ αἱματόβρεκτος ὑπῆρξεν ὁ Μορέας κατὰ τὴν δουλείαν τοῦ γένους, ἀλλὰ καὶ ἡ σπουδαιότης σκηνῆ, ἐκ τῆς ὁποίας ἤρχισε καὶ ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐπαίχθη τὸ αἱματηρὸν δράμα τῆς ἐλευθερίας.

Ἐπὶ τῶν εὐγράμμων ὀρέων τῆς κατ' ἐξοχὴν ἱστορικῆς χερσονήσου διαγράφονται καὶ φαιδροὶ ναοὶ τῶν ἀρχαίων θεῶν καὶ σκυθρωπὰ κάστρα τῶν Φράγκων φεουδαρχῶν τοῦ Μορέως, καὶ δταν ὁ ταξιδιώτης ἀναπαύει τὸ βλέμμα του ἐπὶ τῶν ποικίλων χρωματισμῶν τοῦ δύοντος ἡλίου, ὁ ὁποῖος θωπεύει τὰ κατάφυτα ἢ φαλακρὰ βουνὰ τοῦ Μορηᾶ, ὁ νοῦς του πλανᾶται δεμβώδης εἰς τὰ βάθη τῶν αἰώνων, καὶ ἀκούει νάντηχοῦν αἱ ὕλομανεῖς χαράδραι καὶ αἱ καταπράσινοι κοιλάδες ἀπὸ κλαγγὴν δοράτων σπαρτιατικῶν καὶ ξιφῶν τῶν σιδηροφράκτων Φράγκων βαρῶνων.

Β' — ΤΟ ΠΡΙΓΚΙΠΑΤΟΝ ΤΗΣ ΑΧΑΪΑΣ

Δυσκόλως δύναται τις νὰ εὕρῃ ἐν τῇ Καθολικῇ ἱστορίᾳ ἐλαστικωτέραν ἱστορικὴν περιόδον ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς ἐν Ἑλλάδι φραγκοκρατίας, καὶ μάλιστα τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Φράγκων ἐν τῷ Μορέῳ κατὰ τὸν 19' καὶ 18' αἰῶνα. Ἡ δαφυλώς πλουτισθεῖσα ὑπὸ τῆς ἱστορίας εἰς ἱστορικὰ συμβάντα χερσονήσου κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τῆς ἰδρύσεως Φραγκικοῦ πριγκιπάτου ἐν τῇ κλασικῇ Πελοποννήσῳ καθίσταται σκηνὴ θεάτρου τὰ μάλιστα παραδόξου καὶ πολυποικίλου.

Οἱ Φράγκοι κατακτεταὶ, οἱ πρώτοι πατήσαντες τὸ ἔδαφος τῆς χερσονήσου, κατὰ τύχην φαίνεται προσήγγισαν εἰς τὰς ἀκτῆς τῆς χερσονήσου. «Εἶδαν τὸν τόπον ἔμνοστον, ἀπλήν, χαριτωμένον», ὅπως λέγουν τὰ χρονικά τῆς ἐποχῆς τὰ ὀνομαζόμενα *Χρονικά* τοῦ Μορέως¹, καὶ «ἐξάπλωσαν τὰ φλάμπουρα τοῦ καθενὸς φουσατόν»² πρὸς κατάκτησιν τῆς πολυτίμου χώρας.

Ἡ κατάκτησις ὑπῆρξε κατὰ τὸ πλεῖστον εἰρηνικὴ, μόνον ὀρεινὰ τινὰ κάστρα καὶ μάλιστα ἡ Μονεμβασία πεισματωδῶς ἀντεστάθη ἐπὶ τρία ἔτη, ἀλλὰ τέλος οἱ ἡρωϊκοὶ κάτοικοι, ἀφοῦ «ἐφάγασιν τοὺς ποντικούς καὶ ὄλα τὰ κατσία», ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν μετὰ τοὺς κατακτητὰς. Ἡ κατακτηθεῖσα χώρα, — διότι «μετὰ τὸ σπαθὶ ἐκερδίσασι τὸν τόπον τοῦ Μορέως»³ οἱ Φράγκοι, — ἐπωνομάσθη ἐπισήμως «χώρα τῆς κατακτήσεως», «terre de Conqueste», καὶ διηρέθη εἰς δώδεκα μεγάλας βαρωνίας, τῶν ὁποίων οἱ αὐθένται λέγονται «βαρῶνοι τῆς χώρας» (τῆς κατακτηθείσης), «bers de terre». Ἦσαν δὲ δώδεκα

¹ Βλ. τὴν ἑλληνικὴν παραλλαγὴν, ἐκδ. Schmitt, *The Chronicle of Morea*, στ. 1740.

² Ἐνθα ἄν. στ. 1481.

³ Ἐνθα ἄν. στ. 4276 καὶ ἀλλαχοῦ.

οἱ μεγάλοι οὗτοι φρουράρχαι, διότι δώδεκα ἦσαν καὶ οἱ εὐγενεῖς ἀκόλουθοι τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου, καὶ δώδεκα ἐπίσης ἦσαν οἱ ἀρχοντικοὶ τοῦ Βυζαντίου οἰκοῖ. Καὶ ὅταν ἐπετελέσθη ἡ κατάκτησις, ἤρχισαν οἱ βαρῶνοι νὰ κτίζουν εἰς τὰς κορυφὰς τῶν βουνῶν «καστρά καὶ δυναμάρια», νάφινουν τὰ ἐπώνυμα, «τὰ εἶχαν ἐκ τῆν Φραγκίαν, — κ' ἐπαίρνασιν τοῦ τόπου τους τὸ νομα ὅπου ἐβάναν».

Οἱ μεγάλοι οὗτοι Φράγκοι βαρῶνοι, οἱ ὅποιοι ἀκόλουθοῦντες τὸ ἔθιμον τῆς πατρίδος των, ἄφιναν τὰ οἰκογενιακά των ὀνόματα καὶ προσελάμβανον τὰ ὀνόματα τοῦ φεοῦδου καὶ τῶν κάστρων αὐτῶν, διαιμοιράσθησαν πρὸς ἀλλήλους τὴν ὑπεράσπισιν τῶν μεγάλων κλεισσορειῶν καὶ ὄροσειρῶν, αἱ ὁποῖαι κινδύνουν τὰς πεδιάδας καὶ κοιλάδας ἐμοίρασαν δηλαδὴ τὴν χώραν συμφώνως πρὸς τὰς φυσικὰς διαιρέσεις τοῦ ἐδάφους, ὅπως εἶχον διαμορφωθῆ καὶ τὰ ὀμηρικὰ βασίλεια τῆς προϊστορικῆς περιόδου. Καὶ διηγῶν βίον εὐδαίμονα λέγουσιν τὰ Χρονικά τοῦ Μορέως: «τοῦ κόσμου γὰρ τὴν ἡδονὴν ἤθελαν κιάγαποῦσαν, — κ' ἐχαίρονταν ἀμφοτέρω πρὸς τὸν καιρὸν ὅπου εἶχαν»¹.

Ἦτο ἀληθῶς περιλαμπρὸν τὸ «πριγκιπάτον τῆς Ἀχαΐας ἢ τοῦ Μορέως», τὸ ὁποῖον ἴδουσαν οἱ σιδηρόφρακτοι τῆς γαλλικῆς Καμπανίας καὶ Βουργουνδίας ἱππῶται, καὶ τὸ ὁποῖον ἐλάμπρυνεν ὁ μέγας πρίγκιψ Γουλιέλμος ὁ Βελλεαρδουῖνος. Ὁ τίτλος πρίγκιψ τοῦ Μορέως ἐθεωρεῖτο εἰς ἐκ τῶν λαμπροτέρων τοῦ κόσμου, ἴσος μὲ τὸν τίτλον μεγάλου βασιλέως, καὶ ἡ αὐτὴ του ἐξένιζεν εὐγενῆ τῆς Γαλλίας ἀθροτόπουλα, τὰ ὁποῖα ἤρχοντο εἰς τὸν Μορέαν νὰ μάθουν τὴν τέχνην τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἱπποτικῆς ἀβρότητος· διότι ἐθεωρεῖτο ἡ αὐτὴ τοῦ πρίγκιπος τοῦ Μορέως ὅπου ὄμιλοῦντο τὰ γαλλικὰ τόσον κομψῶς ὅσον καὶ ἐν Παρισίοις, ὡς τὸ καλύτερον σχολεῖον τῆς ἱπποσύνης· μεγάλοι βασιλεῖς ἐξήτουν ἐπιγαμβρίαν καὶ σινεμάχουν πρὸς τὸν πρίγκιπα, τὸν ὁποῖον περιεστοίχιζον διαρκῶς ὀδοφύροντα ἱππῶται, χρυσοῦς

ἔχοντες τοὺς περνιαστῆρας καὶ ἑπτακόσιοι ἕως χίλιοι ἄλλοι ἐφιπποὶ πολεμισταί.

Ἡ ἐστία τοῦ φραγκικοῦ κράτους ἦτο πρὸς τὰ βόρεια καὶ δυτικὰ τῆς χερσονήσου, ἐν Ἡλιδι, ὅπου εὐκόλως εὐρίσκοντο οἱ Γάλλοι κατακτηταὶ εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν πατρίδα των· ἡ Κλαρέντσα καὶ ἡ Ἀνδραβίδα ἦσαν αἱ πρωτεύουσαι τῶν Φράγκων, εἰς τὰς πόλεις αὐτὰς συνηθροῦζοντο ἔμποροι καὶ ἄστοι ἐκ Γαλλίας καὶ πλούσιοι εὐπατρίδαι, καὶ ὁ βίος ἦτο εὐκόλος καὶ μεγαλοπρεπής²· ἀλλὰ πλὴν τῶν πρωτευουσῶν τούτων, καὶ εἰς ἄλλας πόλεις διέτριβον οἱ πρίγκιπες τοῦ Μορέως χάριν ψυχαγωγίας (villes de plaisir), ὅπως καὶ εἰς τὴν Ῥοβιάταν τῆς Ἡλίδος καὶ τὸ Νηοὶ τῆς Καλαμιάτας.

Δὲν ὑπετάγη ὅμως ὅλη ἡ Πελοπόννησος εἰς τοὺς Φράγκους· τὰ νότια καὶ ἀνατολικά τῆς χερσονήσου ἔμειναν εἰς χεῖρας τῶν βυζαντινῶν στρατηγῶν, οἱ ὁποῖοι ἀντιπροσώπευον τὴν ἐπίσημον ἐξέγερσιν κατὰ τῶν Φράγκων, καὶ εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων τοπαρχῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀνακηρύξει ἐαυτοὺς ἀνεξαρτήτους· τοιοῦτους Ἑλληνας φρουράρχας, ἀντισταθέντας πρὸς τὴν πρόδοτον τῆς φραγκικῆς κατακτήσεως ἀναφέρουν τὰ Χρονικά τοῦ Μορέως τὸν Λέοντα Σγοῦρον τῆς Κορίνθου, τὸν Δοξαπατοῦν Βουτσαράν τοῦ Ὀρεοκλόβου ἐν τῇ Γορτυνίᾳ καὶ τοὺς εὐπατρίδας τῆς Μονεμβασιάς, Μαιμωνᾶν, Σοφριανὸν καὶ Δαιμονογιάννην.

Ἀλλὰ μελίχιος ὑπῆρξεν καθόλου ἡ φραγκικὴ κατάκτησις, καὶ οἱ εὐγενεῖς ἱππῶται τῆς Καμπανίας προσηνέχθησαν ὡς πατέρες πρὸς τὸν κατακτηθέντα λαὸν ἐσεβάσθησαν «τοῦ τόπου τὰ συνήθεια τὸν νόμον καὶ τὴν πίστιν τῶν Ῥωμαίων»³, ὁ δὲ μεγαλόψυχος πρίγκιψ Γουλιέλμος ὁ Βελλεαρδουῖνος ἀποθνήσκων ἀφίνει παραγγελίαν νὰ σεβασθῆ ὁ διάδοχός του τὰ μοναστήρια καὶ τῶν Φράγκων καὶ τῶν Ῥωμαίων, καὶ τὰ προνόμια, τὰ ὁποῖα ἔδωκεν εἰς αὐτὰ «κιδέλους τοῦ πριγκιπάτου — νὰ τοὺς κρατῆ καὶ κυβερνᾶ ὅλους μὲ δικαιοσύνην»³.

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ Ι. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

¹ Livre de la Conquête, σελ. 405.

² Ἑλληνικὸν Χρον. τοῦ Μορ. ἐκδ. Schmitt, στ. 2089 κέξ. Περβλ. στ. 1437 κέξ. 2048 κτλ.

³ Ἐνθα ἀν. στ. 7774 κέξ. Livre de la Conq σελ. 255.

ΑΡΧΑΙΕΣ ΖΩΓΡΑΦΙΕΣ

ΔΕΛΦΟΙ

Πίσω ἀπὸ τὸ περιεῖχισμα τοῦ ἄλλου προβάλλον δώματα. Ἐνας πλατύς, μὲ λευκὰς πλάκες στρωμένος δρόμος, ἀργοανεβαίνει φιδωτὸς ἀνάμεσα ἀπὸ ἀφιερῶματα ποῦ ὑψώνονταν μὴ φορὰ μὲ σχῆμα μικρῶν ναῶν πλάγι στὸν δρόμο, ἀνάμεσα σὲ συμπλέγματα ἀπὸ χρυσὰ ἀγάλματα καὶ λευκὰ μαρμάρινα μνημεῖα ποῦ στόλιζαν καὶ ἀπὸ τῆς δυο πλευρῆς τὸν δρόμο πρὸς τὸν μεγάλο ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, ποῦ ἐπάνω σ' ἓνα πλατὺ δῶμα ἐστεφάνωνε τὸ ἄλλος.

Ἀκριβῶς κάτω ἀπὸ τὸ περιεῖχισμα τοῦ ναοῦ στέκουν ὀρθῶς ἀκόμα μοναχικῆς ἰωνικῆς κολώνες, τὸ λαμπρὸ περίστυλο τοῦ περιφήμου ἀναθήματος τῶν Ἀθηναίων. Ὁ δρόμος περᾶ πλάγι ἀπὸ τὴν ἀπτικὴ αὐτῆ στοᾶ καὶ στῆβει ἀπότομος ἀνηφορῆστας ἐπάνω.

Ἀριστερὰ, ψηλὰ στὸ τεῖχος, στοῦ γκρεμοῦ τὸ χεῖλος ὀρθώνεται κρεμαστὸς ἀπὸ πάνω μας ὁ ὑψηλὸς βωμὸς ἓνα γύρισμα τοῦ δρόμου ἀκόμη — καὶ βροσκομαὶ σὲ μὴ μεγάλη μαρμαρόστρωτη πλατεῖα καὶ στὸ κέντρον ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἡ πλατεῖα βραδμίδες, κομμάτια ἀπὸ τοὺς τοίχους καὶ σωροὶ σπονδύλων ἀπὸ στύλους, εἶναι τὰ τελευταῖα ἔχνη τοῦ μέρους ὅπου ἔστεκε ἄλλοτε ὁ ἱερὸς ὀμφαλὸς καὶ ὅπου ἐπάνω ἀπὸ βαθεῖες σχισμάδες θρονιασμένη στὸν τρίποδα ἐπροφῆτευσεν ἡ Πυθία.

Ἀπὸ ἐδῶ μὴ φορὰ διευθύνονταν τῆς ἀνθρωπότητος ἡ τύχης. Ἐμπρὸς σ' αὐτὲς τῆς βαθμίδες ἔρχονταν μὴ φορὰ κόσμος ὀλόκληρος καὶ γονάτιζε βιασμένως βοήθεια. Ἠγεμόνες ὑψωναν τὰ χεῖρα ἐμπρὸς στὸ εἶδωλο τοῦ θεοῦ ποῦ ἄστραφτε χρυσολαμπρὸ.

Τρέμω ἐμπρὸς στοῦ χαμοῦ τὴν εἰκόνα. Τὰ κομμάτια τῶν στύλων εἶναι σπαρμένα συντριμια γύρω, μέσα στὴν πνιγηρὴ λαύρα τοῦ μεσημεριοῦ. Δὲν ἀκούς ἄλλο ἀπὸ τὸν βαρὺν ἤχο τῆς ἀξίνης. Μὴ θλίψις βαθεῖα μὲ βαραίνει δὲν ὑποφέρω πλέον τὸν πόνο ποῦ μὲ πνίγει. Φέρνω τὰ χεῖρα στὸ μέτωπο καὶ φεύγω.

ΕΛΕΥΣΙΣ

Κάτω μου ἀπλώνετο ἡ θάλασσα. Ὁ ἥλιος στὸ βασίλειμά του σκόρπιζε ῥόδινα ἀκτίνες στὸ ἠσυχασμένο κῆμα τῆς, κ' ἓνα φῶς μενεξεδένιο ἀπλώθηκε μπροστά μου στὸν εὐρὺν χῶρον τοῦ ναοῦ μὲ τῆς μαῦρες μισογκρεμισμένες κο-

λώνες. Στὸ μακρὸς πίσω ἀπὸ τὴ σειρά τῶν λόφων ποῦ χωρίζει τὸν ἑλευσίνιο κάμπο ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, ὁ Ὑμηττὸς λαμποκοποῦσε. Σὰν μὴ λευκὴ γραμμὴ κατέβαινε ὁ δρόμος ἀπὸ τοὺς λόφους κάτω. Εἶναι ὁ ἀρχαῖος ἱερὸς δρόμος. Ἐσκοτείνιαζε, καὶ τὰ πρῶτα ἀστέρια ἀναβαν στὸν οὐρανὸ. Ἦταν θεομὴ καλοκαιριοῦ βραδιά. Ἐνα κοπάδι ἔβρασκε στὸν κάμπο· ὁ βοσκὸς, καθισμένος σὲ μὴ ἀρχαία κολώνα, τραγουδοῦσε στὴ φλογέρα του. Ἀρχισα νὰ δνειρεύωμαι.

Στὴ λευκὴ γραμμὴ ποῦ κατεβαίνει στὸν ἱερὸ τὸν δρόμο βλέπω χιλιάδες φῶτα νὰ κινοῦνται. Πάντοτε νέα προβάλλουν ἀπ' τὸν λόφο πίσω, εἶναι πλῆθος ἀτελεύτητο καὶ σὰν στρατὸς ἀπὸ μυριάδες ἀστρα κατεβαίνουν ἀργὰ στὸν κάμπο πρὸς τὴν Ἐλευσίνα. Καὶ τώρα ἀπλώνονται στὴν ἄκρη στὸ ἀκρογιάλι καὶ σὸβαρὰ κ' ἐπίσημα προβαίνουν, μακρὰ πομπὴ ἀνθρώπων πυρσοφῶρων. Καὶ ἡ χλωμὴ ἀναλαμπὴ ἀπὸ τῆς λαμπάδες καθρεφτίζεται στῆς θάλασσας τὸ κύμα. Καὶ ἀκούονται δεήσεις μεγαλόφωνες. Στὸ μέσον τῆς πομπῆς φέρνουν ἓνα εἶδωλο θεοῦ. Ἴερεις μὲ λευκὰ φορέματα καὶ μὲ στεφάνους βαδίζουν ἐμπρὸς, ἱερὰ ἀντικείμενα κάτω ἀπὸ ἀγυροποικίλους πέπλους. Πίσω ἔρχονται παρθένου. Σκεπὴ καπνίζουν ἐπάνω στῆς ἀναδεμένες πλεξίδες τῶν μαλλίων, ὡσὰν κορῶνες μοιάζουν, καὶ ἡ πυρὰ φλογοβολεῖ μέσα σ' αὐτὰ καὶ τὸ θυμίαμα ἀνεβαίνει πρὸς τὸν οὐρανὸ. Ὅλοι κρατοῦν λαμπάδες, καὶ ὁ καπνὸς ἀπλώνεται κοκινωπὸς στὸν ἀέρα, ἐπάνω ἀπὸ τὰ πλῆθη: «Ἴαχε... Ἴαχε... Ἴαχε!»

Τῆς Ἐλευσίνος ἡ πύλες ἀνοίγονται. Στῆς βρῦσες ἐμπρὸς στοὺς πυλώνες τοῦ ἄλλου ἀρχίζουν οἱ καθαροί. Ἡ Ἐλευσίς γεμίζει ἀπὸ τὸ πλῆθος. Οἱ προσκνηνταὶ μπαίνουν στὸν χῶρον τοῦ ἱεροῦ καὶ κάθονται γύρω. Ἡ λαμπάδες σκόρποῦν μὴ λάμψι μαγικὴ στῆς σκοτεινῆς κολώνες.

Ὁ ἱεροφάντης στέκει στοῦ ναοῦ τὸ μέσον καὶ ὑψώνει τὰ χεῖρα. Ὁ ἀρχαιότερος ἀπὸ τοὺς ἱερεις προβαίνει ἐμπρὸς καὶ σπᾶ τὴ βακτηρία καὶ μαδᾶ τὴν κόμη.

Ἀκούονται ἄγριες κραυγὲς ὡς νὰ φθάνουν ἀπὸ μακριὰ, κραυγὲς γυναικῆς ποῦ ζητεῖ βοήθεια. Κ' ἓνας κρότος σὰν ἀπὸ κτύπημα σὲ μέταλλο ἀντηχεῖ. Μὴ μαινόμενη δρυμᾶ. Τὰ μαλλιά τῆς εἶναι λυμένα, κλαίει καὶ ψάχνει γύρω

¹ Ἐνθα ἀν. στ. 3171. Τὸ Γαλλικὸν Χρονικὸν τοῦ Μορέως λέγει: «si faisoient cescun fortesse selon son pooir, et menoit la meilleur vie que nul pueust mener» (Buchon, Livre de la Conquête, ἐν Παρισίοις, 1845, σελ. 101).

μέ μια δάδα στο χέρι. Τα μάτια της σπιθοβολούν τον πόνο, ψάχνει, ακροάζεται, σταματά και κυττάζει συγχυσμένη γύρω. Κ' έπειτα μιλά κραυγή, μιλά κραυγή άγρια, κ' η λαμπάδα της θεάς σβύνει. Σκοτάδι δλόγυρα, ή λαμπάδες σβύνουν όλες. Παντιού μαύρη, σκοτεινή νύχτα. Βουβή σιγή. Μόνον ένα σιγαλό κλάμα ακούεται.

Φλόγες, μεγάλες και ισχυρές, πετιούνται στο μέσον του ναού και ανάμεσα σ' αυτές ή Δήμητρα— ή Δημοφών έπάνω από το κεφάλι του ή φλόγες κτυπιούνται και σπιθοβολούν. Φώς λαμπρό πλημμυρεί τον ναό. Δυνατές κραυγές χαράς άντηχούν και ύμνοι και άρπας τόνοι ακούονται.

Ο ίεροφάντης προβάλλει με την ίερά στολή του, στεφανωμένος με στάχυα, και ή πομπή των

προσκήνητων σέρνεται κοντά του άργοσαλεύοντα ανάμεσα στους στύλους, και φθές και ύμνοι ύψώνονται προς τη θεά Δήμητρα που, εξαγνίζοντας την ψυχή με της φωτιάς τη δύναμη, την άφιερώνει στην άθανασία.

Ο Δημοφών προβαίνει από της φλόγες άργυρόφτερος. Και το πλήθος ψιθυρίζει σιγαλά!

Και άρπας τόνοι άντηχούν από όλα τα μέρη του δλάστραφτου από φώς και χρώματα ναού και ροδοστέφανοι κρεμιούνται από τη στέγη, κ' ευωδιαστό ψιλάχισμα από άνθηδες σταλάζει κάτω.

« Η ψυχή στην ύστερή της ώρα αισθάνεται ότι και ο κατηχόμενος στα μεγάλα μυστήρια» είπε μιá φορά ο Πλούταρχος. « Τόν τρόμο και το άνατριχίασμα άκολουθεί ένα φώς μαγικό που κτυπά τα μάτια. Περνά κανείς από άγιασμένους τόπους όπου χαρές άντηχούνε και χοροί.»

[Μετάφρασις Κ. Χ.]

ΙΟΥΛΙΟΣ ΕΣΣΑΙΝ

ΤΟ Β' ΑΝΑ ΤΑΣ ΝΗΣΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΜΙΚΡΑΝ ΑΣΙΑΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ ΤΑΞΕΙΔΙΟΝ ΤΩΝ ΣΥΝΕΔΡΩΝ

ΠΕΡΓΑΜΟΣ — ΤΡΟΙΑ*

Τήν επομένην περί τα χαράγματα εύρισκόμεθα έναντι της μικράς παραθαλασσίου πόλεως Δικέλλι του σημερινού έπινείου της Περγάμου αντί του πάλαι «Ελαίας» του άπώτερον κειμένου και έξηφανισμένου υπό τας προσχώσεις του ποταμού Καϊκου. Από της κομπολέως ταύτης, της 3.000 κατοίκους έχούσης, άμαξίτη όδός άγει εις Πέργαμον διά μέσου της εθρείας κοιλάδος του Καϊκου, 28 χιλιομέτρων μήκος, κατασκευασθείσα υπό Γερμανών τώ 1869, χάριν των αρχαιοτήτων. Τα νυν ή όδός αυτή εύρίσκεται εις άθλίαν κατάστασιν, μη έπισκευαζομένη. Εις Δικέλλι αποβιβασθέντες όσοι των συνοδοιπόρων είχομεν προδηλώσει συμμετοχήν εις το εις Πέργαμον επίπονον δι' «άραμπάδων» ταξείδιον (διότι οι μη δηλώσαντες παρέμειναν εις το έτερον των πλοίων το εις Λέσβον κατευθυνθέν) εύρομεν εκεί όντως, τη φροντίδι του κ. Dörpfeld, αναμένοντα τα άναγκαία μεταγωγικά μέσα— τετράτροχα κάρρα, κοινώς «άραμπάδες» και όλιγίστας άμάξας— προς μεταφοράν ήμών εις Πέργαμον. Το ταξεί-

διον αυτό το δικτάωρον (μετ' έπιστροφής) διά τους όλίγους εκείνους οίτινες ητύχησαν να καταλάβωσι θέσιν εντός άμαξών (ών εις και έγώ, χάρις εις τον κ. Πρύτανιν) ήτο μάλλον διασκεδαστικόν διά την πρωτοτυπίαν του και τα άσυνήθιστα άπεισώδεια, τα εις βάρος των εντός των άραμπάδων μετακομιζομένων θυμάτων άκρατήτου αρχαιολατρείας. Δέν υπήρξεν όμως έξ ίσου διασκεδαστικόν, υποθέτομεν, και διά τους εντός των άραμπάδων δύην καταδύων μεταφερομένους, ών το όσά επί ήμέρας ύστερον ήλθον. Τέλος μετά μακράν πορείαν, ποιλλομένην μόνον εκ της συνάντησεως παραβαίνων από καμήλας, περί ώραν ένδεκάτην, διελθόντες τον σταθμόν της παλαιάς Τευθρανίας άντικρύσαμεν εις το βάθος της κοιλάδος του Καϊκου, ήψούμενον και υπολευκάζον το κωνοειδές όρος, έφ' ου ίδρυτο το πάλαι το βασίλειον του Εύμένους Αου και των διαδόχων αυτού Άτταλιδών των εις άκμήν και κλέος αυτό άγαγόντων. Επί του ύψηλου εκείνου όρους (350 περ. μ.) του φύσει φρουριακού, του υπό τειχών (κατά διαφόρους εποχάς άνεγερθέντων) περιβαλλομένου, ίδρυσε το πρώτον ο του βασιλέως Λυσιμά-

χου έπαρχος Φιλέταιρος (283 - 263 π.Χ.) το μικρόν κρατίδιον σφετερισθείς τον υπό του βασιλέως έμπιστευθέντα αυτόν θησαυρόν άποτελούμενον έξ 9.000 ταλάντων (54 εκατ. δρχ.). Ο υίός του άδελφού αυτού Εύμένης Αου και ο διαδεχθείς αυτόν Άτταλος Αου, ο και βασιλεύς άνακηρυχθείς, διά των χρημάτων αυτών έγνωσαν ούτω δεξιώς να προσάσισσιν το βασίλειον κατά παντοίων επιδρομών (άσιατικών και γαλατικών) ώστε να παγιωθή τοϋτο και να καταστή ισχυρόν και άκμαίον εν τοις πολεμικοις έξοχοις και τοις γραμμασι και τέχναις.

Είναι γνωστή ή «Περγαμνή Σχολή» ή δι' άγαλμάτων πλείστα ίερά τεμένη της Μικράς Ασίας και Ελλάδος κοσμήσασα, επίσης δε λίαν γνωστή και ή 200 χιλ. συγγράμματα περιλαβούσα βιβλιοθήκη της Περγάμου, εν ή ήσκειτο και ή βιομηχανία εκείνη του δερματινου χάρτου, του και τα νυν το όνομα αυτής φέροντος. Επί Εύμένους του Βου (197 - 159) το βασίλειον της Περγάμου, υπό την προστασίαν και επικυριαρχίαν της Ρώμης, έφθασεν εις την μεγάλην αυτού άκμήν, έκτεταθέν μέχρι της Ταυρικης Χερσονήσου. Ο φιλόκαλος ούτος και ευγενής βασιλεύς έξώθησε την πρόοδον εις τας τέχνας και τα γραμματα ούτως, ώστε να καταστή ή πόλις κέντρον πολιτισμού και σοφίας, διεκόσμησε δε αυτήν διά πλείστων πολυτελών οικοδομημάτων και δημοσίων κτιρίων ών τα ξερίπια και τα νυν εισέτι προκαλοϋσι τον θαυμασμόν. Τοϋτον διεδέχθη ο άδελφός αυτού Άτταλος Βου και τοϋτον πάλιν, ο άνάξιος των προγόνων του υίός αυτού Άτταλος ο Γου, ο διά διαθήκης υποκαταστήσας κληρονόμον του βασιλείου του... το ρωμαϊκόν κράτος! Έκτοτε ή Πέργαμος, άποκατασταθείσα εις Ρωμαϊκήν επαρχίαν δέν ειδε πλέον ήμέρας δόξης. Την σημερινήν ή νέα πόλις, κατοικημένη υπό είκοσι περίπου χιλιάδων κατοίκων, έκτείνεται κάτωθεν του όρους και εκείθεν των διασταυρουμένων ποταμών Κητίου και Σελινοϋντος, άφηήσασα ξερημον την αρχαίαν πόλιν, ήτις ούτως άκαλύτως υπήχθη από του 1878 (διά του αρχιτέκτονος Humann το πρώτον, νυν δε διά του κ. Dörpfeld) ζυπό

* Η Βιβλιοθήκη της Περγάμου.

την σιαπάνην και την ξερηναν του αρχαιολόγου. Δυστυχώς και εκεί, ως και εν Έφέσω και άλλαχού της Όθωμανικής Έπικρατείας, τα εύρηματα των ανασκαφών δέν ξεμειναν κατά χώραν, αλλά μεταφέρθησαν εις Βερολίνον, κοσμοϋντα το εν τη πρωτεύουση εκείνη ίδρυθέν «Περγαμνόν Μουσείον»! Είναι όμως πάντοτε τα ξερίπια της πόλεως (τα μη εύχερώς μετακομιζόμενα), τόσον ένδιαφέροντα, τόσον την φαντασίαν γοητεύοντα, ώστε ή επίπονος επί τόπου μετάβασις άμείβεται ένατογταπλασίως. Την πρώτην μ. μ. ώραν ήρχισαμεν υπό την οδηγίαν του άκαμάτου κ. Dörpfeld, νήσιεις και κατάκοποι, την άνοδον επί του όρους, διελθόντες τα μεγαλοπρεπή ξερίπια του πυλώνος του τείχους, το όποιον άνήγειρεν Εύμένης ο Βου. Έλικοειδής όδός εθρεία και πλακόστρωτος φέρει προς υψηλότερον ισόπεδον (ταράτσαν) επί του όποιου έκειτο ή «νεωτέρα Άγορά» ήτοι μέγα τετράγωνον κτίριον περιβαλλόμενον κύκλω υπό διαφόρων στοών. Σημειωτέον ότι ως εκ του άνωφερικού και άνωμάλου εδάφους έφ' ου ή πόλις ίδρυτο το πάλαι, πάντα σχεδόν τα δημόσια αυτής κτίρια κείνται επί τεχνητών ισοπείδων, υπερκειμένων άλλήλοις. Ούτως υπεράνω της άγοράς ταύτης κείται το Γυμνάσιον, καταλαμβάνον τρία όλα άλλεπάλληλα στενόμακρα ισόπεδα, επί του κατωτάτου των όποιών άπεκαλύφθησαν και τα ίχνη ναού τινός, κορινθιακού ρυθμού. Η όδός άνέρχεται μεταξύ ξερειπίων άσημάντων της πό-

* Συνέχεια και τέλος — «Παναθήναια» 15 Αύγ., 15 και 30 Σεπτ., 15 και 31 Οκτωβρίου

λεως φθάνουσα εἰς ἄλλο ἀπώτερον κείμενον, ἰσόπεδον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπῆρχεν ἡ διὰ στοιῶν κυκλῶ περιβαλλομένη «Παλαιὰ ἀγορὰ» ἐν μέσῳ τῆς ὁποίας ἴδρυτο ὁ δωρικοῦ ρυθμοῦ ναὸς τοῦ Διονύσου. Ὑψηλότερον ταύτης, ἐπὶ εὐρυτάτου ἰσοπέδου, ἀπαντᾷ τις τὰ εἰρήλια τοῦ περιφήμου «Βωμοῦ τοῦ Διὸς» τοῦ ὑπὸ τοῦ Εὐμένους Βου (περὶ τὸ 180 π. Χ.) ἀνεγερθέντος, τοῦ ὁποίου τὰ θανατῶσα ἀνάγλυφα, τὰ εἰκονίζοντα, ὡς γνωστόν, σκηνᾶς Γίγαντομαχίας, ἀνακαλυφθέντα ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Humann, μετεφέρθησαν εἰς Βερολίνον, ἔγειναν δὲ καὶ ἡ ἀφορμὴ τῆς ἀνασκαφῆς τῆς Περγάμου ὑπὸ τῶν Γερμανῶν. Τοῦ θαυμασίου ἐκείνου οἰκοδομήματος δὲν σώζεται ἡ τὸ κρηπίδωμα καὶ μέλη τινὰ τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ αὐτοῦ κόσμου ἤρκεσαν ὅμως καὶ ταῦτα πρὸς τελείαν ἀναπαράστασιν τοῦ οἰκοδομήματος γενομένην ἐν τῷ Βερολινεῶ Μουσείῳ. Ὑπέρκειται τοῦ κτιρίου τούτου διάφορα οἰκοδομήματα καὶ ἰσόπεδα μετὰ τὰ ὁποία εὐρίσκειται τις πρὸ τοῦ φρουριακοῦ πυλῶνος, δι' οὗ εἰσῆρχετο εἰς τὸ ἐπίσημον διαμέρισμα τῆς πόλεως, τὸ ὑψηλότερον, τὸ περικλεῖον μετὰ ἄλλων πολλῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων καὶ τὰ ἀνάκτορα τῶν Ἀτταλιδῶν, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους, μετὰ τῶν παραρτημάτων αὐτῶν καὶ τῶν κήπων! Διότι οἱ φιλόκαλοι ἐκεῖνοι βασιλεῖς δὲν ὤκησαν εἰς τὰ ὑψηλὰ ἐκεῖνα τῶν βασιλικῶν ἀνακτόρων τῶν νὰ διαχευέσθωσι, δι' ὑδραυλικῶν ἔργων τεραστίων, ὧν σώζονται ἔτι ἴχνη, ἀφθονον ὕδωρ, νὰ ἀναβιβάσῃσι δὲ καὶ τὸ ἀναγκαῖον χῶμα, ὅπως καλλιεργήσῃσι δένδρα καὶ φυτὰ, παρὰ τῇ αἰθερίᾳ αὐτῶν κατοικίᾳ. Ἀριστερὰ τοῦ πυλῶνος εὐρὺ ἐκτείνεται ἰσόπεδον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου σώζονται τὰ θανατῶσα εἰρήλια τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς, ναοῦ δωρικοῦ, φέροντος 6×10 κίονας, ἐνὸς τῶν ἀρχαιοτάτων οἰκοδομημάτων τῆς Περγάμου. Τὸ ἰσόπεδον κυκλοῦται ὑπὸ στοιῶν, ὀπισθεν τῆς ἀρκτικῆς πλευρᾶς τῶν ὁποίων ἐξετείνεται τὸ ἐκ μίας μεγάλης αἰθούσης καὶ τριῶν παρακειμένων δωμάτων, συγκείμενον οἰκοδομηματὸς τῆς Βιβλιοθήκης, σωζόμενον καὶ τὰ νῦν ὅπως δῆποτε καλῶς ἐν καὶς λεπτομερείαις τῶν. Ἀπώτερον, πρὸς δυσμᾶς τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ μετὰ ἄλλων παρεμπιπτόντων οἰκοδομημάτων, ὧν τὰ εἰρήλια δύσκολον εἶναι νὰ ἀντιληφθῇ τις ταχέως, ἀπαντᾷ τις τὰ μεγαλοπρεπῆ λείψανα τοῦ ναοῦ τοῦ Τρωαίαν, κειμένου ἐν τῷ μέσῳ τεχνητοῦ, κατὰ τὸ πλεῖστον, ἰσοπέδου, πλάτους 100 περίπου μέτρων καὶ βάρους 70. Ὁ ναὸς αὗτος, ἐν τῷ ἐλατρεύθῃ ὡς θεὸς ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα

χρόνοις καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανός, ἦτο κορινθιακοῦ ρυθμοῦ, φέρον κίονας 6×9. Τὸ θαυμασίον οἰκοδομηματὸς σώζεται ἐν καλῇ σχετικῶς καταστάσει καὶ προκαλεῖ ἀληθῶς τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν κομψότητά του καὶ τὴν λευκότητα τοῦ λίθου, ἐξ οὗ ἀνηγέρθη. Ἀπὸ τοῦ ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἐκτεινομένου ἰσοπέδου (ὕψ. 325 μ.) ἡ θέα κάτω τῆς κοιλάδος, τῆς διασχιζομένης ὑπὸ τῶν ποταμῶν Σελινούντος καὶ Κητείου, τῆς καταφύτου καὶ καταπρασίου, μετὰ τῶν ἐσπαρμένων ἐπ' αὐτῆς γραφικῶν ἀρχαίων τύμβων, τῶν ρωμαϊκῶν καὶ βυζαντινῶν εἰρήλιων καὶ τοῦ πανοράματος τῆς νέας πόλεως, εἶνε πράγματι μαγικῆ. Τὸ ὑψηλότερον τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους σημεῖον καταλαμβάνουσι τὰ εἰρήλια τῶν ἀνακτόρων τῶν Ἀτταλιδῶν, εἰρήλια οὐχὶ ἀναλόγως πρὸς τὰ λοιπὰ τῆς πόλεως, τὸ ἐνδιαφέρον κινουῦντα. Ὅπως δῆποτε ἡ ἔκτασις αὐτῶν καὶ ἡ διακόσμησις, ἀλλὰ πρωτίστως ἡ τοπαθεσία αὐτῶν, ἡ ἐνθουμίζουσα τὴν κατοικίαν αὐτῶν, καὶ ὅσα ἤδη περὶ κήπων καὶ ὑδραυλικῶν ἔργων ἀνεφέραμεν ἱκανοποιούσι τὸν ἐπισκέπτην διὰ τὴν κοπιώδη ἀνάβασιν. Ὑπολείπεται νὰ μνημονεύσωμεν τοῦ κατὰ τὴν δυτικὴν κλιτὴν τοῦ ὄρους κειμένου θεάτρου, τοῦ ὁποίου ἀπεπρωτώθη ἤδη ἡ ἀνασκαφή. Τὸ κοῖλον αὐτοῦ διηρημένον εἰς ὄγδοηκοντα βαθμίδας, εἶνε ὡς ἐκ τῆς ἑλλείψεως ἐπαρκοῦς χώρου, δυσαναλόγως ὑψηλὸν καὶ ἀπότομον ἢ ἀνάβασιν ἐπομένως διὰ τῶν κερκίδων αὐτοῦ μέχρι τῆς τελευταίας σειρᾶς τῶν καθισμάτων ἦτο ἐπιπονωτάτη. Εἶχεν ὅμως τὸ θέατρον τοῦτο καὶ ἐκ τῶν ἀνωθεν, διὰ στενῆς κλίμακος, εἰσοδὸν εἰς τὸ κοῖλον αὐτοῦ, δι' ἧς πάντως κατήρχοντο οἱ ἀνωθεν τούτου οἰκοῦντες. Τὰ βασιλικά ἔδρανα, ἰδιαιτέρως ἐπεξεργασμένα, καταλαμβάνουσι τὸ μέσον τῆς κατωτάτης πρὸς τὴν ὀρχήστραν σειρᾶς. Ἡ σκηνὴ τοῦ θεάτρου ἦτο ἀρχικῶς ἐκ ξύλου κατασκευασμένη καὶ περιαιρετῆ, οὕτως ὥστε ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ χώρου τῆς σκηνῆς, τοῦ ἀποτελοῦντος τὸ μέσον ἐπιμήκους ἰσοπέδου (215 μέτρων μήκους) νὰ δύνανται νὰ τελῶνται ἀγῶνες καὶ ἄλλα δημόσια θεάματα, ὅσακίς δὲν ἐλειτούργει τὸ θέατρον. Ἐγένετο δὲ ἀντιστρόφως ὅτι καὶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ Σταδίῳ κατὰ τὴν παράστασιν τῆς Ἀντιγόνης ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ συνεδρίου, καὶ τὸ ὁποῖον εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο ἂν ἐγένετο συχνότερον, χρησιμοποιουμένου οὕτω διττῶς τοῦ καλλιμαρμάρου κτιρίου. — Ἐν τῷ θεάτρῳ ἐκεῖνῳ παρετέθη ἡμῖν λιτὸν ἐπὶ ποδῶς πρόγευμα, μετὰ τὸ ὁποῖον κατήλθομεν εἰς τὴν νέαν πόλιν παρακολουθούμενοι ὑπὸ πλείθους

ἐντοπίων, οἵτινες ἐνθουσιῶντες διὰ τὴν παρουσίαν κυρίως ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων, ἀπῆλθον ἀνευδότης νὰ τοῖς ἐκφωνήσῃ λόγον ὁ κ. Πρῦτανις. Τοῦτο δὲ καὶ ἠναγκάσθη νὰ πράξῃ ἐν τέλει ὁ κ. Λάμπρος ὅπως ἐπιτραπῇ ἡμῖν ἡ ἀναχώρησις.

Ἦτο ἤδη νῦν ὅτε ἐπανήλθομεν εἰς Δικέλλι καὶ ἐπεβιάσθημεν εἰς τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἀμέσως ἀπῆραν διὰ Τροίαν. Ἦτο ἡ μυθικὴ πόλις ὁ τελευταῖος σταθμὸς τῆς περιουσίας μας, διότι ἐκεῖθεν τὸ ἔτερον τῶν πλοίων θὰ ἀπῆρχετο εἰς Κων/πολιν διὰ τοὺς εἰς τὰς πατρίδας αὐτῶν ἐπιστρέφοντας συνέδρους, τὸ ἄλλο δὲ εἰς Ἀθήνας φέρον τοὺς σκοποῦντας νὰ διατρέψωσιν εἰσέτι ἡμέρας τινὰς ἐν Ἑλλάδι. Μὲ δὴν δὲ τὴν κόπωσην ἐκ τοῦ πολυήμερου καὶ ἐπιπονωτάτου ταξιδίου, ἡ σκέψις ὅτι εἴχομεν εἰσέτι νὰ ἐπισκεφθῶμεν τὰ εἰρήλια τῆς ἀρχαιοτάτης, τῆς μᾶλλον ἐνδιαφερούσης τῶν πόλεων τοῦ παλαιοῦ κόσμου, καθίστα ἡμᾶς ἀκμαίους ἔτι διὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς ἐπομένης.

Εἶχεν ἀνατεῖλει ἤδη ὁ ἥλιος ὅτε ἀνελθόντες ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, εὐρέθημεν ἐναντι μαγευτικοῦ ὄριζοντος, ἐπλέομεν πρὸς τὸ στενὸν τῶν Δαρδανελίων ἔχοντες δεξιὰ μὲν τὰς μικρασιατικὰς ἀκτᾶς, καὶ ἀριστερὰ τὴν Θωρακικὴν χερσόνησον μετὰ τῶν παρακειμένων αὐτῇ νήσων, Σαμοθράκης, Ἰμβρου καὶ Λήμνου, ὄρωμένων ἀπώτερον εἰς τὰ βάθη τοῦ ὄριζοντος. Ἀλλὰ τὰ πλοῖα ἡμῶν δὲν κατηρθύνοντο πρὸς τὰ Δαρδανέλλια, τὴν συνήθη διὰ Τροίαν ὁδόν, διότι θὰ ἀπῆται τοῦτο χρόνον πλείονα, ἀλλὰ στρέψαντα πρὸς ἀνατολὰς διηρθύνθησαν κατ' εὐθείαν πρὸς Τροίαν καὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Σκαμάνδρου, ἀγκυροβολήσαντα πρὸ τοῦ Κουμ Καλέ, τοῦ μέρους περίπου ἐνθα τὸ πάλαι καὶ οἱ ἐκστρατεύσαντες κατὰ τῆς Τροίας Ἀχαιοὶ τὰς ἀγκύρας τῶν ἔρριψαν, ὅπως πολιορκήσῃσι τὸ δυσπόρθητον φρούριον.

Ἦδη διεκρίνεται εἰς τὰ βάθη τῆς κοιλάδος τοῦ Σκαμάνδρου τὸ μυθικὸν ἄλλοτε, νῦν δὲ ἱστορικὸν ὕψωμα, τὸ συγκινήσαν ἐπὶ αἰῶνας καὶ συγκινοῦν ἔτι τὸν κόσμον ὀλόκληρον διὰ τὴν τραγικὴν τύχην του καὶ τὰ ἐπεισόδια τῆς πολιορκίας του, τὰ παραγαγόντα τὴν ἀθάνατον ἠρωϊκὴν ἐποποιίαν. Πάντες ἐστρέψαμεν πρὸς ἐκεῖ τὰ βλέμματα ἀναζητοῦντες τὸν λόφον ὅστις σώζει ἔτι λείψανα τοῦ φρουριακοῦ τείχους, τοῦ ἐπὶ δεκαετίαν δὴν τὸν Πρίαμον καὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ προασπίσαντος κατὰ τῆς ἐπιθετικῆς λύσεως τῶν συνηγομένων Ἀχαιῶν, τῶν ἐκδικουμένων τὴν τιμὴν ἐνός ἀδικηθέντος

συζύγου! Καὶ διεκρίναμεν τότε ὑπόλευκον σημεῖον, προσέεχον λοφώδους σειρᾶς, ἐξικνουμένης μέχρι τῶν ὑπωρειῶν τῆς Ἰδης, ἐπὶ τοῦ ὁποίου μόνον σωροὶ χωμάτων ἐφαίνοντο. Ἦτο ἐκεῖ ἡ ὀμηρικὴ Τροία, τὴν ὁποῖαν ὁ ἀποκαλυπτικὸς νοῦς τοῦ Σχλίεμαν παρ' ἄλλας τὰς περὶ τοῦ ἐναντίου εἰκασίας τῶν γεωγραφῶν καὶ ἱστορικῶν, ἀπὸ τοῦ Δημητρίου τοῦ Σηψηίου μέχρι τοῦ Μόλτκε, ἀνεγνώρισε καὶ ἀνέσκαψε, βεβαιώσας οὕτω διὰ τῶν πραγμάτων ὅτι ἡ Τροία ἐκεῖ ἐκεῖ καὶ ὅτι ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος δὲν ἦτο μυθικὸν τι γέννημα τῆς φαντασίας τοῦ Ὀμήρου, ἀλλ' ἱστορία καὶ δὴ πιστὴ ἱστορία τοῦ τραγικωτάτου τῶν ἀρχαίων πολέμων. Ὁ Σχλίεμαν ἐν τῇ ἀποκαλυπτικῇ ὀξυνοίᾳ του ἐνόησεν ὅτι ἡ ὀμηρικὴ Τροία δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐκεῖτο ἐπὶ τοῦ λόφου Μπουναρπασι, ὡς λίαν ἀπέχοντος τῆς θαλάσσης, οὔτε ἐνθα ἡ «Πιέων Κόμη» (Στράβων) τὸ σημερινὸν Ἀλλί-Κονάκ, διότι ἀποκαίεται τοῦ Σκαμάνδρου, ἀλλ' ὅτι μόνον ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Χισαρλικ ἦτο δυνατόν νὰ ἐκεῖτο αὐτὴ, ὡς ἄλλως τε καὶ οἱ πλείστοι τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἐφρόνον. Καὶ διὰ τῆς σκαπάνης αὐτοῦ ἐβεβαίωσε τὴν πρόγνωσίν του κατὰ τὸν ἀναμφισβήτητον πλεόν. Ἀλλὰ δὲν ἐπέπρωτο εἰς τὸν ὀξυνοστάτον ἀρχαιοδίφην νὰ ἴδῃ καὶ τὰ εἰρήλια τῆς πραγματικῆς ὀμηρικῆς Τροίας, τὰ πλησιέστατα κείμενα τῆς ἀνασκαφῆς του, διότι μόνον μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὁ κ. Dörpfeld, προεκτείνων τὴν ἀνασκαφὴν, ἀπέκαλυψε τὰ ὀμηρικὰ τεῖχη, τὰ περιβάλλοντα εἰς ἀπωτέραν ἀκτῖνα τὰ παλαιότερα τεῖχη, τὰ ὑπὸ τοῦ Σχλίεμαν ὡς τὰ ὀμηρικὰ ἐκληφθέντα. Καὶ δὲν εἶχε βεβαίως πολὺ ἄδικον ὁ μέγας ἐρευνῆτης, διότι ὡς εἶχον τότε τὰ τῆς ἐρεῦνης τῶν προϊστορικῶν ἀρχαιοτήτων, πᾶς τις ἀποκαλύπτων τὸ σύμπλεγμα ἐκεῖνο τῶν φρουριακῶν τευχῶν, θὰ ἠπατάτο ὡς πρὸς τὴν χρονολογικὴν αὐτῶν ἐκτίμησιν.

Ἦ ὑπὸ τοῦ Σχλίεμαν ἀνακαλυφθεῖσα Τροία ἦτο ἀρχαιότερον κατὰ αἰῶνας τινὰς τοῦ ὀμηρικοῦ φρουρίου, περικλεῖον τὸ ἀνάκτορον τοῦ ἡγεμόνος τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ ἄλλας τινὰς συναφεῖς οἰκοδομὰς, ἐκεῖτο δὲ ἐπὶ τῆς αὐτῆς θέσεως καὶ κατὰ ἕξ περίπου μέτρα βαθύτερον τῆς ὀμηρικῆς Τροίας, ἦν ὁ κ. Dörpfeld ἀπέκαλυψεν. Ἀλλ' ὁ Σχλίεμαν ἠρξάσθη τότε εἰς τὸ ἐκκληρικὸν ἀποτέλεσμα τῆς ἀνασκαφῆς του, ἦτις εἰς φῶς ἤγαγε μίαν προϊστορικὴν ἀκρόπολιν κρύπτουσαν εἰς τὰ τεῖχη τῆς καὶ ὀλόκληρον θησαυρὸν χρυσῶν κοσμημάτων καὶ δὲν ἦτο δυνατόν πλέον νὰ μεταπεισθῇ ὅτι δὲν ἦσαν τὰ

τείχη εκείνα και ὁ θησαυρὸς ἐκεῖνος, λείψανα τῆς τραγικῆς ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν καταστροφῆς. Ἡ ὑπὸ τοῦ Dörpfeld κατόπιν ἐνεργηθεῖσα προέκτασις τῶν ἀνασκαφῶν, ἡ μεθοδικῶς και ἐπιστημονικῶς ἐκτελεσθεῖσα, ἐπέχυσεν ἀληθῆς φῶς εἰς τὰ συγκεχυμένα και ἀκατάληπτα ἐκ πρώτης ὄψεως ἐρεῖπια ἐκεῖνα. Εἶναι δὲ ἀληθῆς θαῦμα ἐπιστημονικὸν ἡ ἀνασκαφὴ αὕτη, ἡ διαλευκάνουσα τὰ πάντα και ταξινομήσασα τὸ χάος τῶν ἀλλεπαλλήλων ἐπιχώσεων. Προέκυψε δὲ ἐκ τῆς σκαπάνης τοῦ ἀρχαιολόγου και ἡ ἱστορία ἡ ἀγνωστος τέως ἐν πολλοῖς, τοῦ περιφήμου ἐκείνου λόφου, τοῦ κατοικηθέντος ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς ὑπὸ ἑννέα ὄλων συνοικισμῶν. Ἐννέα δηλ. διάφορα στρώματα, σαφῶς διακρινόμενα ἀπ' ἀλλήλων ἕνεκα τῆς διαφόρου αὐτῶν ἐπιχώσεως και τῆς διαφόρου τοιχοδομίας, μαρτυροῦσιν ὅτι ὁ χθιμαλὸς τὸ πρῶτον ἐκεῖνος λόφος ὑψώθη ὑπὲρ τὰ δέκα μέτρα τοῦ στερεοῦ αὐτοῦ ἐδάφους, δι' ἐπιχώσεων προσγενομένων ἐκ τῆς καταστροφῆς τῶν ἐπ' αὐτοῦ συνοικισμένων κατ' ἐποχὰς λαῶν. Οὕτω βέβαιον εἶνε ὅτι ὁ λόφος κατωκλήθη τὸ πρῶτον ὑπὸ πρωτογενοῦς τινός ὀμάδος περιβαλόνσης τὸν ἐκ καλυβῶν συνοικισμὸν τῆς διὰ μάνδρας πηλοκτίστου χάριν ἀσφαλείας. Τοῦ συνοικισμοῦ τούτου, τοῦ ὁποῖου διακρίνονται δύο περίοδοι ἐλάχιστα δὲ σώζονται λείψανα, ἡ χρονολογία εἶνε ἀβεβαία, δυναμένη νὰ ἀνέλθῃ και μέχρι τῆς 3ης ἢ 4ης π.Χ. χιλιετηρίδος. Ἀκολούθως ὁ λόφος κατωκλήθη ὑπὸ λαοῦ προηγμένου ἤδη ἐν τῷ πολιτισμῷ και δυναμένου νὰ ἀνεγείρῃ φρουριακά λιθόκτιστα τείχη και κατοικίας πλινθοκτίστους, ἐν προδιαγεγραμμένῳ σχεδίῳ. Εἶνε αὕτη ἡ προμηκυναϊκὴ ἀκρόπολις ἡ ὑπὸ τοῦ Σχλίεμαν ἀποκαλυφθεῖσα, ἧς σώζονται καλῶς ἐτι τὰ ὑψηλὰ τείχη μετὰ τῶν πυλώνων αὐτῶν και ἐρεῖπια εὐδιάκριτα τῶν ἐπ' αὐτῆς μεγάρων και ποικίλων ἄλλων οἰκοδομημάτων.

Ἡ χρονολογία τοῦ συνοικισμοῦ τούτου τάσσεται εἰκότως μετὰ τὸ 2500-2000 π.Χ. Ἡ ἀκρόπολις αὕτη κατασφραγεῖσα δι' ἐμπρησμοῦ και ἐρημωθείσα κατωκλήθη βραδύτερον ὑπὸ ἀσήμεων ὀμάδων, κατὰ τρεῖς διαφόρους περιόδους, μέχρι τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς (1500 περίπου π.Χ.) καθ' ἣν ἀνηγέρθη τὸ ὑπὸ τοῦ Dörpfeld ἀποκαλυφθέν *δημηρικὸν* τείχος, τὸ εἰς ἀπώτερον ἀκτῖνα τὸν λόφον περιβαλόν, και τὰ ἀνάκτορα τοῦ Πριάμου περικλείσαν. Ἡ ἱστορία τῆς χρονικῆς ταύτης περιόδου μᾶς εἶνε γνωστὴ ὡς και ἡ τύχη τῆς Ἀκροπόλεως και

τῶν ἐν αὐτῇ τότε οἰκούντων. Μετὰ τὴν καταστροφὴν και ἐρημωσιν τῆς ὀμηρικῆς ἀκροπόλεως και τὴν ἐπίχωσιν αὐτῆς, νέος συνοικισμὸς ἀναφαίνεται ἐπὶ τῶν ἀφανῶν ἐρεπιπῶν τοῦ λόφου, ἑλληνικὸς οὗτος, τοῦ ὁποῖου ἡ ἱστορία δὲν παρέχει ἀνάλογον τὸ ἐνδιαφέρον. Ἐπὶ Ρωμαίων ἡ ἀκρόπολις — τὸ Ἴλιον — ἰσοπεδωθείσα ἀνεκτίσαστο νέαν αἰγλήν διὰ νέων τειχῶν και νέων περικαλλῶν μνημείων, ὡς ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς (οὗ σώζονται τὰ ἐρεῖπια) τὸ θέατρον και ἄλλα, καθόσον οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες τὴν πόλιν ταύτην, θεωροῦντες ὡς μητρόπολιν και κοιτίδα τοῦ γένους των, ἐπροθυμοποιοῦντο νὰ περικοσμοῦσι ταύτην, συχνὰ αὐτὴν ἐπισκεπτόμενοι και ἐπὶ μακρὸν πολλάκις ἐν αὐτῇ διατριβόντες. Εἶνε γνωστὸν δὲ ὅτι και ὁ μέγας Κωνσταντῖνος, παλαιὸν τοῦ Καίσαρος σχέδιον υἰοθετῶν, ἐσκεπτετο τὸ πρῶτον ἐκεῖ νὰ ἰδρῦσῃ τὴν μητρόπολιν τῆς αὐτοκρατορίας του! ἀλλὰ μετὰ τὴν προτίμησιν τῆς Κων/πόλεως ἡ πόλις ἤρξατο φθίνουσα και βαθμηδὸν ἠρημώθη και πάλιν, διὰ τελευταίαν φορὰν βεβαίως, διότι ἐπὶ τῶν σεμνῶν ἐρεπιπῶν τοῦ πολυπαθοῦς λόφου δὲν θὰ ἐπιτραπῇ, ἐλπίζομεν, τοῦ λοιποῦ νέα κατάκτησις.

Μετὰ τὴν βραχεῖαν ταύτην και περιληπτικὴν ἀφήγησιν τῆς ἱστορίας τοῦ λόφου, ἐφ' οὗ τὰ λευκάζοντα νῦν χώματα τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ Σχλίεμαν και Dörpfeld, ὀφείλομεν ἴσως νὰ παρῶσχομεν εἰς τὸν ἀναγνώστην ἡμῶν και βραχεῖαν περιγραφὴν τῶν σωζομένων ἐρεπιπῶν. Ἄλλὰ πρὸς τί; Ἄφ' οὗ και ἡ ἐπίσκεψις αὐτῆ τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου ὑπὸ τῶν μὴ ἠσκημένων εἰς φανταστικὴν συμπλήρωσιν και ἀναπλήρωσιν τοῦ σωζομένου τμήματος τοῖχου τινός, ἢ γωνίας τινός, ἢ και ἐνὸς μόνου λίθου κατὰ χώραν κειμένου, δὲν θὰ συντελεῖ τὸ παράπαν εἰς κατανόησιν τοῦ συμφύρματος ἐκείνου τῶν ἀλλεπαλλήλων ἐρεπιπῶν και τῶν ἀλλεπαλλήλων στρωμάτων τῶν ὀμιλούντων γλώσσαν μόνον εἰς τοὺς ἐπαίοντας νοητῆν; Ἀληθῶς ὁ ἐπισκεπτόμενος νῦν τὴν Τροίαν ἀνευ προμελέτης τινός, τοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Dörpfeld ἐκπονηθέντος θαυμασίου σχεδιαγράμματος, ἀνευ ἐπιμόνου προσπαθείας πρὸς ταῦτα τῶν ἐν τῷ σχεδίῳ πολυχρόων γραμμῶν πρὸς τὰ χαῶδη ἐρεῖπια, οὐδὲν ἄλλο θὰ δυνηθῇ νὰ διακρίνῃ ἢ τὴν κυλιότερη σειρὰν τῶν δύο προϊστορικῶν τειχῶν — τοῦ προμηκυναϊκοῦ και μηκυναϊκοῦ ἢ ὀμηρικοῦ — και τὰ λείψανα τοῦ ὀωμαϊκοῦ συνοικισμοῦ. Ὁ θέλων νὰ νοήσῃ πλείοτερον ἢ πρέπει νὰ παρακολουθήσῃ τὴν περιουδειάν τοῦ κ. Dörpfeld,

κατ' ἔτος ὡς γνωστὸν ἐκεῖσε μεταβαίνοντος πρὸς διδασκαλίαν, ἢ νὰ παραμείνῃ ἐπὶ ἡμέρας τινὰς ἐκεῖ μελετῶν ἐπὶ τοῦ σχεδίου τὰ ἐρεῖπια. Ἡμεῖς ἐτύχομεν τῆς πρώτης συνθήκης. Ὑπὸ τὴν σαφῆ και εὐληπτον ὀμιλίαν τοῦ κ. Dörpfeld ὀδηγοῦμενοι, εὗρομεν, φυσικῶς, οὐχὶ μεγάλην δυσκολίαν εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ τε συνόλου τῶν ἐρεπιπῶν και τῶν λεπτομερειῶν αὐτῶν, ὀσων τοῦλάχιστον χρῆζει ἡ ἔρευνα. Ὁ κ. Dörpfeld οὐ μόνον ἐπὶ τῶν ἐρεπιπῶν τῆς ἀκροπόλεως ὀδηγήσεν ἡμᾶς ἐπὶ ὄρας ἐρημνεῶν και σαφηνίζων ἀκατάληπτους ἐκ πρώτης ὄψεως λεπτομερείας, ἀλλὰ και πρὸ τῆς ἀφίξεως ἡμῶν εἰς τὸν χῶρον τῶν ἀνασκαφῶν, κατὰ τὴν ἐκεῖσε πεζοπορίαν μας, εἰς τὸ μέσον τῆς ἀπὸ τῆς θαλάσσης εἰς τὴν ἀκρόπολιν ὀδοῦ, ὀπου ὑπάρχει και τὰ νῦν ὕψωμα γῆς («θρῶσμος πεδίοιο.» Ἰλιάδ. Κ. 160) παρὰ τὸν τάφον τοῦ Ἴλιου, ἐπὶ μακρὸν παραμείνας, ἠρμήνευσεν ἡμῖν πάντα τὰ τοπογραφικὰ ζητήματα, τὰ ἐν σχέσει πρὸς τὰ ὀμηρικὰ ἔπη, μετὰ τῶν ὀποίων σπουδαιότατον εἶνε τὸ τῆς κοίτης τοῦ Σκαμάνδρου, ὀστις προφανῶς, κατὰ τὴν ὀμηρικὴν ἐποχὴν,

εἶχεν ἄλλην τῆς σημερινῆς διεύθυνσιν, ἀνατολικότεραν, χωρίζων οὕτω τὸ στρατοπέδον τῶν Ἀχαιῶν τοῦ στρατοπέδου τῶν Τρῶων.

Μετὰ τὴν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως διδασκαλίαν παρετέθη ἡμῖν, παρὰ τὰ σαφῶς ἐπιξίνα παρατήγματα τῆς συνοικίας Σχλίεμαν, πρόχειρον πρόγευμα ἀποχαιρευτιστήριον, καθόσον ἐκεῖθεν οἱ διὰ Κων/πολιν ἀναχωροῦντες ἀπεχωρίσθημεν τῶν λοιπῶν τῶν εἰς Ἑλλάδα ἐπιστρεφόντων, οἵτινες και παρέμειναν ἐκεῖ μέχρι τῆς ἔσπερας, τοῦ πλοίου αὐτῶν ἀπάραντος βραδύτερον τοῦ διὰ Κων/πολιν ἀναχωρήσαντος. Κατὰ τὸ πρόγευμα αὐτὸ πολλὰ ἐγένοντο προπόσεις κυρίως ὑπὲρ τοῦ κ. Dörpfeld τοῦ τόσους ὕποστάντος κόπους και τόσας καταβαλόντος προσπαθείας πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ἀρχαιολογικῶν αὐτῶν ταξιδιῶν τῶν τόσον διδασκτικῶν και ἀπολαυστικῶν ἄμα. Καθῆκον ἡμῶν ὕπολαμβάνομεν νὰ ἐκφράσωμεν και ἡμεῖς ἀπὸ τῶν στηλῶν τούτων τὰς εὐχαριστίας μας πρὸς τὸν ἄνδρα, εἰς τοῦ ὀποῖου τὴν ἀρχαιολογικὴν δράσιν και τὴν ἔξοχον νόησιν τόσαι ὀφείλονται ἀνακαλύψει και τόσον ἐπιστημονικὸν φῶς.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΣΤΑΗΣ

Ἡ ΑΥΤΟΚΡΑΤΕΙΑ ΘΕΟΔΩΡΑ

ΣΤ'.

Ἡ ἱστορία αὐτὴ μᾶς δείχνει ἔως ποῦ ἔφθανε ἡ Θεοδώρα ὀταν ἔβλεπε νὰ διακινδυνεύῃ ἡ φιλοδοξία τῆς. Ὁ δεσποτικὸς και ἀκαμπτὸς χαρακτήρ τῆς ἀφίνετο τότε ἐλεύθερος τότε ἐγένετο καταφανῆς πόσον ὕπελειπετο εἰς τὴν ἔνονοιαν τῆς ἠθικῆς. Ἐκδικητικὴ και σκληρὰ, ποτὲ δὲν ἐσυγχώρησε ἐκείνους οἱ ὀποῖοι ἐπέσυραν τὴν δυσμένειάν τῆς. Καθ' ὀλην τῆς τὴν ζωὴν ἐνθυμείτο τὰς ὕβρεις μετὰ τῶν ὀποίας οἱ Πράσινοι εἶχαν πικράνει τὴν νεότητά τῆς και τὰς ὀποίας σκληρῶς κατόπιν ἀπέτισαν. Μετὰ τὴν ἰδίαν μνησικακὸν πεισμονὴν κατεδίωξε ἀμείλικτος, μέχρι τοῦ θανάτου των, ὀλους τοὺς ἐχθρούς τῆς, και πολὺ συχνὰ, λέγουν, ὀθήσετο τὸ μῖσος τῆς ἔως εἰς αὐτὰ τὰ τέκνα τῶν θυμάτων τῆς. Διὰ νὰ καταστρέψῃ τοὺς ἀντιπάλους τῆς, πάντοτε ἐξείρρισκε κατὰ νέον και ἐπειδὴ ἀδιαφοροῦσε ὡς πρὸς τὰ μέσα τῆς ἐκδικήσεως και τὴν ἐκλογὴν τῶν ὀργάνων τῆς, σπανίως

ἀπέτυχε εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν σχεδίων τῆς. Διὰ νὰ ἀποσπᾶσῃ τὸν Ἰουστινιανὸν ἀπὸ κάθε ἄλλης ἐπιρροῆς και διὰ νὰ τὸν ἔξῃ ἐντελῶς ὕποχειριον, ἀπεμάκρυνε ἀπὸ τὴν αὐλήν τοὺς αὐτοκρατορικοὺς πρίγκιπας οἱ ὀποῖοι ἐμπόδιζαν τὸν δρόμον τῆς και ἐπροκάλεσε σχεδὸν κατ' αὐτῶν τὴν δυσμένειαν τοῦ αὐτοκράτορος μετὰ τὰς συκοφαντίας τῆς. Διὰ νὰ συγκρατήσῃ εἰς τὸ καθῆκον τὸν παντοδύναμον στρατηγὸν Βελισάριον, κατέφυγε εἰς τὰ ὀλιγώτερον κατάλληλα και τὰ μᾶλλον αὐθάδη μέσα. Εἶναι ὀμως ἀνάγκη νὰ πιστεύσωμεν κατὰ γράμμα τὰς ἀφηγήσεις περὶ ὕπογειῶν εἰρηκῶν ὀπου ἐβασάνιζε τὰ θύματα τῆς, περὶ ἀποκρύφων θανατικῶν ἐκτελέσεων κατὰ τῶν ἀντιπάλων τῆς; Φλυαρία τῶν χασομέρηδων τῆς πρωτεύουσῆς, τὰς ὀποίας τίποτε δὲν ἐπικυρῶνει. Βέβαια, ὀταν ἐμίσει ἡ Θεοδώρα, ἦτο γυναῖκα ἢ ὀποία δὲν ὀπισθοχωροῦσε δὲν τὴν ἐφόβιζε οὔτε τὸ σκάνδαλον δι' ἄδικον δυσμένειαν οὔτε ἴσως και αὐτὸ τὸ ἐγκλήμα. Ἐν τούτοις ἀπὸ ὀσους κατεδίωξε, οἱ περισσότεροι ἔζησαν

* Τέλος. — «Παναθήναια» 15 και 31 Οκτωβρίου.

πολύ καλά και πολλοί ἐξ ὧν ἀναφέρονται εἰς τὰ Ἀπόκρυφα ὡς θύματα τῆς σκληρότητος καὶ τοῦ μίσους τῆς, ὅπως ὁ Βούτζης, ὁ Βελισάριος καὶ ἄλλοι, διήγουν παρὰ τὴν πρόσκαιρον δυσμένειάν τῆς ὡραίων στάδιον. Καὶ αὐτὸς ὁ Ἰωάννης Καππαδόκης, ὅσον καὶ ἂν ἦτον μισητὸς εἰς τὴν αὐτοκράτειραν, ἔζησε ἀθλίως, ἀλλ' ὅμως ἔζησε.

Ἡμποροῦμεν νὰ εἰπωμεν ὅτι ἐὰν ἡ ἐπιρροή τῆς Θεοδώρας ἐπῆρξε μεγάλη, δὲν ἦτο ὅμως καὶ πάντοτε εὐνοϊκὴ διὰ τὸν Ἰουστινιανόν. Εἰς ὅλην τὴν ζωὴν ἠγάπησε μὲ πάθος τὴν ἐξουσίαν, τὴν πολιτείαν καὶ τὸν πλοῦτον. Ἐθρασύρισε διὰ τὸν ἑαυτὸν τῆς ἀπειρα πλοῦτη: ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς πρώτης γνωριμίας τῆς μὲ τὸν Ἰουστινιανόν, λέγουσι ὅτι ἐξεμεταλλεύθη τὸ πάθος τοῦ ἔραστοῦ τῆς, ὁ ὁποῖος τῆς ἔδιδε ἀφθονα χρήματα. Καὶ εἶναι βέβαιον ὅτι δὲν ἐσταμάτησε ἐκεῖ. Κατὰ τὸν γάμον τῶν ὁ μελλῶν αὐτοκράτωρ τὴν ἐπροίκισε πλουσιώτατα, καὶ τὰ κτήματά τῆς εἰς τὸν Πόντον, τὴν Παφλαγονίαν καὶ τὴν Καππαδοκίαν, τὰ ὅποια τῆς ἀπέφεραν ἐτησίως 50 χρυσᾶς λίβρας (περίπου 60,000 φράγκα) ἦσαν τόσον ἐκτεταμένα ὥστε ἐχρειάζετο ὅλος ἰδιαιτέρα ὑπηρεσία διὰ τὴν διοικήσιν τῶν. Ἐφροντίζε ὅμως διὰ τοὺς ἰδικούς τῆς καὶ διαρκῶς ἐπροσπάθει νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ μέλλον τῶν. Ἡ πρωτότοκος ἀδελφὴ τῆς Κομιτῶ ὑπανδρεύθη ἀξιωματικὸν ὑψηλῆς τάξεως, τὸν Σίτταν, ὁ ὁποῖος ἦτο νεανικὸς φίλος καὶ τώρα ἐμπιστος τοῦ αὐτοκράτορος. Διὰ νὰ ἠμπορέσῃ νὰ βάλῃ χερί εἰς τὴν ἀπειρον περιουσίαν τοῦ Βελισαρίου, ἐπροσπάθει νὰ ὑπανδρεύσῃ τὴν κόρην τοῦ στρατηγοῦ μὲ ἓνα στενὸν συγγενὴ τῆς. Τέλος ἤνωσε τὴν ἀνεψιάν τῆς Σοφίαν μὲ ἓνα ἀνεψιὸν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἐπίδοξον διάδοχον τῆς αὐτοκρατορίας. Μία ἀπὸ τὰς μεγάλας θλίψεις τῆς ἦτο ὅτι δὲν εἶχε υἱόν, ὁ ὁποῖος ν' ἀνεβάσῃ εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου τὸ ἰδικόν τῆς γένος. Τουλάχιστον ἐνόσῳ αὐτὴ ἔζη, ἐαυβέργησε ἡ ἰδία καὶ ἂν ἡ ἀπληστία, ἡ ὑπεροψία καὶ ὁ βίαιος χαρακτήρ τῆς ἐπροκάλεσαν ἀτυχῆ πράγματα κατὰ τὴν βασιλείαν τῆς, εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι συνέτεινε ἐπίσης πολὺ εἰς τὸ ἔργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὡς νομοθέτου καὶ εἰς τὴν ἀνέγερσιν δημοσίων κτιρίων. Καὶ ἡ γενικὴ πολιτικὴ συχνὰ ἠσθάνθη, ὅπως θὰ ἴδωμεν ἀμέσως, τὰ ἀποτελέσματα τῶν λαμπρῶν συμβουλῶν τῆς.

Ἄλλ' ὡς ἀναφέρω πρὶν ἓνα χαρακτηριστικὸν ἀκόμη, τὸ ὁποῖον συμπληρώνει πολὺ καλά τὴν φυσιογνωμίαν τῆς. Τὰ Ἀπόκρυφα βεβαιῶνουν

κάπου ὅτι ἡ αὐτοκράτειρα, ἡ ὁποία συνηθάνετο τὴν ἀνάγκην τῆς ἐπιεικείας τῶν ἄλλων, ἦτο πολὺ ἐπιεικὴς πρὸς τὴν γυναικίαν ἀδυναμίαν, καὶ ὅτι μὲ τὴν τοιαύτην διαγωγὴν τῆς διέφθειρε τὴν πρωτεύουσαν. Ἡ αὐστηρότης τῶν νόμων τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατὰ τῆς μοιχείας ἀποδεικνύει ὅτι, ὑπὸ τὴν ἔποψιν αὐτὴν τοῦλάχιστον, ἡ Θεοδώρα ἐσυκοφαντήθη. Τὸ μόνον ἀληθές — διαφορετικὸν ὅμως ἀπ' ὅ,τι διηγείται ὁ Προκόπιος — εἶναι ὅτι ἡ Θεοδώρα, ἡ ὅσον ὀλίγον ἐπιεικὴς πρὸς τοὺς ἄνδρας, ἔδειξε πρὸς τὰς γυναῖκας ἐξαιρετικὴν καὶ μελιχλίον συμπάθειαν. Δὲν ἠμποροῦμεν νὰ εἰπωμεν μὲ βεβαιότητα ὅτι ἡ ἐπιρροή τῆς Θεοδώρας ἐπροκάλεσε τοὺς προστατευτικούς ὑπὲρ τῆς γυναικὸς νόμους, εἴτε τοὺς ἀνυψόνοντας τὸν γάμον καὶ καθιστώντας αὐτὸν πλέον ἀδιάλυτον, εἴτε τοὺς ὑπερασπιζόμενους τὴν γυναῖκα κατὰ τῶν διαφθορῶν, εἴτε τοὺς ἀνυψόνοντας τὴν κοινωνικὴν θέσιν τῶν γυναικῶν τοῦ θεάτρου. Εἶναι πιθανόν ὅτι τὰ μέτρα ταῦτα ὑπεβλήθησαν ὑπὸ τῆς Θεοδώρας: τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι, κατὰ τινὰ ἱστορικόν, ἐκ φύσεως ἐσυμπάθει καὶ ἐβοηθοῦσε τὰς δυστυχισμένας γυναῖκας, καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν αὐτὴν ἀνεδείχθη αὐστηρὸς φύλαξ τῆς δημοσίας ἠθικῆς. Ἀμελιώτως λοιπὸν συνέτριψε τὸ εἰδυλλιον ἐνὸς τῶν ἐνδοξοτέρων στρατηγῶν τῆς αὐτοκρατορίας μὲ μίαν ἀνεψιάν τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἡ Πρεϊέκτα — ἔτσι ὀνομάζετο ἡ πριγκίπισσα — εἶχε μεταβῆ εἰς τὴν Καρχηδόνα μὲ τὸν σύζυγόν τῆς, διοικητὴν τῆς βυζαντινῆς Ἀφρικῆς εἰς μίαν στάσιν τοῦ στρατοῦ ὁ διοικητὴς ἐφονεύθη, καὶ ἡ Πρεϊέκτα ἦτο εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἀρχηγῶν τῶν στασιαστῶν. Τότε ἓνας ἀπροσδόκητος σωτὴρ ἀνεφάνη, ἓνας ὡραῖος Ἀρμένιος ἀξιωματικὸς Ἀρτάβανος, ὁ ὁποῖος μὲ τὸ θάρρος του τῆς ἀπέδωκε τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ Πρεϊέκτα ὑπεσχέθη εἰς τὸν λυτρωτὴν τῆς νὰ τὸν νυμφευθῇ καὶ ἔτσι ὁ φιλόδοξος Ἀρμένιος ἐβάδιζε διὰ τοῦ γάμου αὐτοῦ πρὸς τὸν θρόνον. Ὅλα ἐπήγαιναν κατ' εὐρίην: ἡ πριγκίπισσα εἶχεν ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπέτρεπεν εἰς τὸν Ἀρτάβανον νὰ ἔλθῃ ἐπίσης: ὁ Ἰουστινιανὸς τοῦ ἔδωκε τίτλους καὶ ἀξιώματα διὰ νὰ τὸν ἀνυψώσῃ πλησιέστερα πρὸς τὴν πριγκίπισσαν. Κάτι ἀπροσδόκητον ὅμως ἐπῆλθε νὰ ταράξῃ τὴν εὐοχήν. Ὁ Ἀρτάβανος εἶχε λησμονήσῃ ὅτι ἐκεῖ κάτω, εἰς τὴν Ἀρμενίαν, ἦτο ἡ πρώτη του σύζυγος: εἶχε ἀναχωρήσει πρὸ τόσου καιροῦ καὶ ἔκτοτε δὲν ἤκουσε πλέον νὰ ὁμιλοῦν δι' αὐτήν. Ἐξαφνα ἐμφανίζεται ἐκείνη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ

διεκδικεῖ τὰ δικαιώματά τῆς ὡς νόμιμος σύζυγος. Ἡ Θεοδώρα τῆς παρέχει ἰσχυρὰν ὑποστήριξιν. Ἐδείχθη αὐστηρὰ ὑπερασπιστρία τῶν ἱερῶν δεσμῶν τοῦ γάμου καὶ ἠνάγκασε τὸν Ἀρτάβανον νὰ πάρῃ τὴν γυναῖκα του. Τὴν Πρεϊέκταν ὑπάνδρευσε μὲ ἄλλον.

Ἄρα γε τὸ ἴδιον αἶσθημα σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἰερότητα τοῦ γάμου τὴν ὤθησε ἐπανειλημένως νὰ συμφιλιώσῃ τὸν Βελισάριον μὲ τὴν σύζυγόν του, τὴν Ἀντωνίνην; Δὲν τολμῶ νὰ τὸ βεβαιώσω: εἶχε ἄλλα συμφέροντα ἴσως, εἰς τὸ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν πανίσχυρον θέλησιν τῆς.

Υπάρχει ὅμως ἄλλη περίστασις κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀμφισβητήσωμεν τὴν εὐλαβίαν τῆς φροντίδα διὰ τὴν ἠθικὴν ὅπως καὶ τὴν φιλευσπλαχνίαν τῆς. Εἰς τὴν ἀσιατικὴν ὄχθην τοῦ Βοσπόρου, εἰς ἓνα παλαιὸν αὐτοκρατορικὸν παλάτιον, ἴδρυσεν τὴν μονὴν τῆς Μετανοίας διὰ τὰς μετανοοῦσας ἑταίρας: καὶ διὰ νὰ προλάβῃ κάθε πειρασμὸν εἰς τὸ μέλλον διὰ τὰς δυστυχεῖς αὐτὰς τὰς ὁποίας παρέσυρε εἰς τὴν ἀπώλειαν ἢ ἀνάγκην μᾶλλον παρὰ ἡ κακία, ἐπροΐασε πλουσιῶς τὸ εὐεργετικὸν τοῦτο ἴδρυμα.

Ἴσως πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι εἰς τὴν πρᾶξιν τῆς αὐτῆς, εἰς τὴν προθυμίαν τῆς νὰ λυτρώσῃ τὰς δυστυχισμένας αὐτὰς γυναῖκας ἀπὸ τὸν «ζυγὸν τῆς ἐπαισχύντου δουλείας τῶν» ἐνυπάρχει ἡ ἀνάμνησις τῆς ἰδικῆς τῆς ζωῆς. Ἀλλὰ τοῦτο ἀκριβῶς τὴν τιμᾶ ἰδιαιτέρως καὶ ἀποδεικνύει ὅτι ἡ Θεοδώρα δὲν ἦτο ὑποκρίτρια ἀλλ' ὅτι ἠσθάνετο μάλιστα μετάνοιαν καὶ ἀποστροφήν πρὸς τὸ παρελθόν τῆς.

Z.

Μία τοιαύτη φυσιογνωμία βυζαντινῆς ἡγεμονίδος θὰ ἦτο ἀτελής ἂν δὲν ἐθίγαμεν τὸ ζήτημα τῆς θρησκείας. Καὶ ἀκριβῶς εἰς αὐτὸ τὸ ζήτημα, τὸ θρησκευτικόν, βλέπομεν καλλίτερα τὴν δύναμιν τῆς θελήσεώς τῆς καὶ τὸν βαθμὸν τῆς ἐπιρροῆς τῆς.

Ὅπως ὅλαι αἱ γυναῖκες τοῦ Βυζαντίου τῆς ἐποχῆς τῆς, ἦτο καὶ ἡ Θεοδώρα εὐσεβῆς καὶ μάλιστα μέχρις ὑπερβολῆς. Ἐπολλαπλασίασε τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ φιλανθρωπικὰ ἴδρυματα. Οἱ χρονογράφοι ὁμιλοῦν περὶ μητροπόλεων, ὁρφανοτροφείων, νοσοκομείων τὰ ὅποια ἀνηγέρθησαν τῆ φροντίδι τῆς Θεοδώρας, καὶ αὐτὸς ὁ Ἰουστινιανὸς εἰς μίαν του διάταξιν ἀναφέρει τὰς ἀναριθμήτους δωρεάς τῆς πρὸς τὰς ἐκκλησίας, τὰ νοσοκομεία, τὰ ἀσyla, τοὺς ἐπισκόπους κλπ. Φαίνεται μάλιστα ὅτι εὐχαριστεῖτο

νὰ παρουσιάζεται ὑπὸ τὴν ιδιότητα αὐτῆς τῆς φιλανθρώπου: ἐπάνω εἰς τὸ χρυσοκέντητον σινδόνι τῆς Ἁγίας Τραπέζης εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, παριστάνετο ἐπισκοπευμένη, μαζί μὲ τὸν Ἰουστινιανόν, νοσοκομεῖα καὶ ἐκκλησίας. Ἐν τούτοις ἡ Ἐκκλησία ἐδείχθη σκληρὰ πρὸς αὐτὴν καὶ τῆς ἐπέρριψε τὰς βαρυτέρας φράσεις. Περὶ τὸ 529, ἦλθε εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν εὐσεβῆς μοναχὸς τῆς Παλαιστίνης, ὁ ἅγιος Σάββας, ὁ ὁποῖος διὰ μακρᾶς ἀσκητικῆς ζωῆς εἶχε ἀποκτήσει τὴν φήμην ἁγίου. Ἡ Θεοδώρα καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπροθυμοποιήθησαν νὰ τὸν ὑποδεχθῶν. Μίαν ἡμέραν ἡ αὐτοκράτειρα τὸν ἐπῆρε ἰδιαιτέρως καὶ τὸν ἰκέτευσε νὰ παρακαλέσῃ τὸν Θεὸν νὰ τῆς δώσῃ τέκνα. Ὁ ἅγιος Σάββας ἠρώτη: «ἡ γυναῖκα αὐτή, ἔλεγε βαναύσως, μόνον ἐχθροὺς τῆς ἐκκλησίας ἠμπορεῖ νὰ φέρῃ εἰς τὸν κόσμον».

Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ Θεοδώρα, παρὰ τὴν εὐλαβειάν τῆς, ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων αἰρετικὴ. Ἡκολούθει ἀπροκαλύπτως τὸ δόγμα τῶν μονοφυσιτῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν παρεδέχοντο τὸ τρισυπόστατον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου προσεπάθει, μὲ τὸν ὀρμητικὸν χαρακτήρα τῆς, νὰ παρασύρῃ εἰς τὸν ἴδιον δρόμον καὶ τὸν Ἰουστινιανόν. Ἐνα πρόσφατον βιβλίον παρουσιάζει τὴν Θεοδώραν εἰρηνικὴν καὶ χριστιανὴν, ἀησυχολημένην ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς θρησκευτικῆς εἰρήνης τῆς αὐτοκρατορίας καὶ εἰς τὴν συμφιλιώσιν τῶν διαμαχομένων, χάριν τοῦ κοινού καλοῦ. Καὶ εἰς τοῦτο ὑπάρχει βέβαια κάποια ἀλήθεια. Μὲ τὴν πολιτικὴν δευδερκειάν τῆς ἡ Θεοδώρα διέβλεπε, καλλίτερα ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανόν, τὸν κίνδυνον τὸν ὁποῖον προετοίμαζαν εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν αἱ διενέξεις ἐν Ἀνατολῇ. Ἐννοοῦσε τὴν ἐπιβαλλομένην ἀνάγκην νὰ ἐπαναφέρῃ μὲ ὑποχωρήσεις τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον εἰς τοὺς κόλπους τῆς μοναρχίας, καὶ ἠμποροῦμεν νὰ βεβαιώσωμεν, χωρὶς νὰ φανῶμεν παραδοξολογοῦντες, ὅτι ἡ Θεοδώρα διέβλεπε ὀρθῶς τὸ μέλλον. Ἄλλ' ἦτο πολὺ ὀρμητικὴ, πολὺ ἐμπαθὴς, πολὺ δεσποτικὴ αἱ δὲ περιστάσεις ἀπαιτοῦσαν τὴν ψυχρὰν λογικὴν τῆς πολιτικῆς. Ἐρριφθῆ εἰς τὸν ἀγῶνα μὲ πάθος, μαχομένη ἀποφασιστικῶς ὅπως θρησκαμβέυση καὶ ἂν κάποτε ἠσθάνετο ἑαυτὴν ἐγκαταλειπομένην ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανόν, ἂν ἡ θέλησίς τῆς ἠναγκάσθη κάποτε νὰ ὑποκύψῃ εἰς ἰσχυροτέραν θέλησιν, ποτὲ δὲν ὠμολόγησε ἑαυτὴν ἠττημένην. Εἰς τὴν ἐπιρροὴν τῆς Θεοδώρας πρέπει ν' ἀποδώσωμεν τὴν πολιτικὴν

τοῦ Ἰουστινιανοῦ πρὸς τοὺς μονοφυσίτας, ἀμφίροπον, διστακτικὴν, κυμαινομένην εἰς τὴν ἀπροκάλυπτον ὑποστήριξιν τῆς ἐπίσης χρωστοῦν οἱ αἰρετικοὶ τὰς ἐπιτυχίας των. Κατώρθωσε νὰ ἀνεβάσῃ τοὺς δμόφρονάς τῆς εἰς τοὺς κυριωτέρους πατριαρχικοὺς θρόνους τῆς Ἀνατολῆς: τὸν Σεβήρον εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, τὸν Τιμόθεον, τὸν ὁποῖον ἀπεκάλεε «πνευματικὸν τῆς πατέρα» καὶ τὸν Θεοδόσιον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, τὸν Ἀνθιμον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καὶ ὅταν, μετὰ τὰς διωμαρτυρίας τοῦ πάπα, κατεῖδε τὸν κίνδυνον τὸν ὁποῖον συνεπιγόντο διὰ τὸν Ἰουστινιανὸν αἱ ἐκλογαὶ αὐταί, ὑπεχώρησε, χωρὶς ὁμῶς νὰ ἐγκαταλείψῃ ποτὲ τοὺς ὁπαδοὺς καὶ τὰς ἀρχάς τῆς. Ἐκάλεσε εἰς τὰ ἀνάκτορα τὸν Πατριάρχην Ἀνθιμον καὶ ἐπὶ ἔτη τὸν ὑπερησπίσε κατὰ τῶν ἀντιπάλων του. Ἐπροχώρησε ἀκόμη περισσότερο: ἐπεξήγησε ἐκδίκεσιν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ρώμην ἐξέλεξε ὄργανόν τῆς τὸν διάκονον Βιγίλιον ἕνα τῶν εὐνοουμένων τῆς, πρόθυμον νὰ ὑπακούσῃ καὶ διὰ τὸ ἀνοίξῃ τὸν δρόμον εἰς τὸν παπικὸν θρόνον, δὲν ἐδίστασε καθόλου νὰ ἐκθρονίσῃ βαναύσω, διὰ τοῦ Βελισαρίου, τὸν πάπαν Σιλβέριον, ἀπαράλλακτα ὅπως ἀργότερα δὲν ἐδειλίασε νὰ καθαιρέσῃ βιαίως αὐτὸν τὸν Βιγίλιον, ὅταν εἶδε ὅτι ἦτο ἀνίκανος νὰ ἐργασθῇ ὑπὲρ τῶν σκοπῶν τῆς. Μέχρι τοῦ θανάτου τῆς ὑπεστήριξε, φανερὰ ἢ μὴ, τοὺς μονοφυσίτας. Ὅταν ἡ περίστασις τὸ ἀπῆται, δὲν ἐφοβεῖτο χάριν τῆς ἐπιτυχίας τοῦ σκοποῦ νὰ δίδῃ διαταγὰς ἐναντίας πρὸς τὰς διαταγὰς τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ οἱ ἐντολοδόχοι ἀναγκασμένοι νὰ ἐκλέξουν μεταξὺ τῶν δύο, ἐξίσου σεβαστῶν, δὲν ἐδίσταζαν νὰ ὑπακούουν εἰς τὴν Θεοδώραν.

Ἡ Ἐκκλησία δὲν ἐσυγχώρησε εἰς τὴν Θεοδώραν οὔτε τὴν βίαν καὶ τὴν ἀπειλήν τοῦ Σιλβερίου, οὔτε τὴν μακρὰν πίστιν τῆς εἰς τὴν αἵρεσιν τῶν μονοφυσιτῶν, οὔτε τὴν ἀναιδέη βίαν μετὰ τὴν ὁποῖαν ἐξεδίκετο τοὺς ἱερωμένους καὶ ἡ ὁποῖα τὴν παρέσυρε τόσο ὥστε νὰ περιφρονῆσῃ καὶ αὐτὴν τὴν ἱερότητα τοῦ ἀσύλου. Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἱστορικοὶ τῆς ἐποχῆς ἀφειδῶς τὴν κατηγοροῦσιν, οἱ δὲ μεταγενέστεροι περιέβαλον τὸ ὄνομά τῆς με ὕβρεις. Τῆς ἀπέδωσαν μάλιστα καὶ πράξεις διὰ τὰς ὁποίας δὲν εἶναι δίκαιον νὰ θεωρηθῇ ὑπεύθυνος, τὴν σκληρὰν π. χ. βίαν κατὰ τοῦ πάπα Βιγιλίου, τὸ ὁποῖον ἀναμφισβητήτως συνέβη μετὰ τὸν θάνατον τῆς Θεοδώρας. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ καρδινάλιος Βαρώνιος ἐξέλεξε τὰ χειρότερα δι' αὐτὴν ἐπιθετὰ: «πλάσμα εἰδεχθῆς, δευτέρα Εὐὰ πειθηνία εἰς

τὸν ὄφιν, νέα Δαλιδά, Ἡρωιδίς διψῶσα τὸ αἷμα τῶν ἁγίων, κάτοικος τῆς κολάσεως, φίλη τῶν δαιμόνων, κατεχομένη ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ Σατανᾶ, διαβολογυναίκα, μανιώδης εἰς τὸ νὰ καταστρέφῃ τὴν ὁμόνοιαν ἢ ὁποῖα ἐξηγοράσθη διὰ τοῦ αἵματος τῶν μαρτύρων». Καὶ σημειώσατε ὅτι ὁ Βαρώνιος ἔγραφε αὐτὰ πρὶν ἀκόμη ἀνακαλυφθῶν τὰ Ἀπόκρυφα.

Ἡ Θεοδώρα ἀπέθανε ἀπὸ καρκίνου, τὸν Ἰούνιον τοῦ 548. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔκλαψε πικρὰ διὰ τὴν ἀπώλειαν αὐτῆς, τὴν ὁποῖαν δικαίως ἐδωρεῖ ἀδύνατον ν' ἀνακληρωθῇ καὶ πολλὰ ἔτη κατόπιν, ἕνας ποιητὴς θέλων νὰ τοῦ φανῇ ἀρεστός, τοῦ ἐνθύμισε τὴν «ἔξοχον, ὡραία καὶ φρόνιμον αὐτοκράτειραν» ἢ ὁποῖα τὴν ἔδεετο ὑπὲρ τοῦ συζύγου τῆς. Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι εἰς τὴν ἀποθέωσιν αὐτῆς ὑπάρχει κάποια ὑπερβολή. Ἡ Θεοδώρα δὲν εἶχε βέβαια τὰς ἀρετὰς, αἱ ὁποῖαι ἀνοίγουν διὰ πλάτα τὰς θύρας τοῦ παραδείσου. Δὲν γνωρίζομεν πολλὰ κατὰ τὴν προέλευσιν τῆς οὔτε με ποῖα γεγονότα ἤρρισε ἡ ζωὴ τῆς. Ὡς αὐτοκράτειρα εἶχε καὶ κακίας καὶ ἐλλείψεις, τὰς ὁποίας θὰ ἦτο παιδαριῶδες νὰ θελήσωμεν ν' ἀποκρύψωμεν. Ἦτο μία μεγάλη φιλόδοξος, συχνὰ χωρὶς τύψιν, ἀνοικτίμων, ἡγεμονίς δεσποτικῆ καὶ βιαία πολλάκις, τὴν ὁποῖαν τίποτε δὲν ἐφόβιζε ὅταν ἐπρόκειτο νὰ συγκρατήσῃ τὴν ἰσχύν τῆς. Ἡ ἰανότης τῆς δὲν ἦτο ἀμέτοχος τῆς ἀπιστίας, οὔτε ἡ πρὸς τὴν μεγάλην καὶ ὡραίαν ζωὴν ἀγάπη τῆς ἀμέτοχος τῆς ἀπληστίας. Σπανίως ὑπῆρξε ἀγαθὴ. Ἄλλ' ἦτο πολὺ νοήμων, δραστηρία, θαρραλέα. Ἐνόησε θαυμασιῶς ἡμερικὰς ἀπὸ τὰς ἀνάγκας τὰς ὁποίας ἀπαιτεῖ τὸ κυβερνᾶν. Εἰς μίαν κρίσιμον περίστασιν ἀνεδείχθη πραγματικῶς ἀξία τοῦ θρόνου. Καὶ ὅταν ἡ ἐπίδρασις τῆς ἐξέλιπε, ἡ ὁποῖα ἔγινε κάποτε αἰτία κακῶν, ἤρρισε ἡ παρακμὴ ἢ ὁποῖα ἐτελείωσε μαζὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ὑπῆρξε κατ' ἔξοχον γυναίκα, φιλάρεστος, ἐμπαθὴς, πανούργος καὶ βιαία, πνευματώδης καὶ ἀπείρω γοητευτικῆ. Ἄλλ' ὑπὸ τὸ ἐξωτερικὸν αὐτὸ ἐκρύπτετο ψυχὴ ἀνδρὸς πολιτικοῦ, ἰσχυρὰ, θαρραλέα, μετ' ἀτακτοῦτητα καὶ θέλησιν, καὶ ἡ ὁποῖα πολὺ περισσότερο παρά ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπέδρασε ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς. Καὶ διὰ τὸ νὰ τελειώσωμεν με μίαν λέξιν «ἀν, ὅπως ὡραία ἐλέχθη, αἱ κακίαι τῆς ἦσαν κακίαι τῆς καταγωγῆς τῆς καὶ τοῦ αἵματος τῆς, αἱ ἀρεταὶ τῆς ὁμῶς, ἀληθινὰ αὐτοκρατορικαί, ἦσαν ἰδικαί τῆς».

[Μετάφρασις Κ. Μ.]

CHARLES DIEHL

ΤΟ ΔΕΚΔΕΝΘΗΜΕΡΟΝ

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΤΩΝ «ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΩΝ»

ΥΠὸ τοῦ ἀρχαιολογοῦ Α. Σ. ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΟΥ

Τὴν Τετάρτην 2 Νοεμβρίου ἤρρισε τὰ ἀρχαιολογικὰ Μαθήματα τῶν «Παναθηναίων» μετὰ τὴν Ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν Πλαστικὴν. Ὁ κ. Ἀρβανιτοπούλος, ἐπιστήμων πλήρης ζωῆς καὶ μέλλοντος, ἀνέπτυξε τὸ θέμα τοῦ «Ἡ Τέχνη εἰς τὰ σπάργανα» μετὰ ὕψος ἀπλοῦν καὶ φωτεινόν. Εἰσήγαγε τὸ ἀκρατήριον του εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας τέχνης ἀπὸ τῶν πρώτων βημάτων τῆς καὶ ἐρμήνευσε τὸ πρῶτον αὐτῆς στάδιον, ἐπιδεικνύον τὰ σωζόμενα εἰς τὰς αἰθούσας τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου ἔργα. Πλήρη περιλήψιν τῶν μαθημάτων θὰ δώσωμεν εἰς τὴν στήλην αὐτήν.

Μάθημα πρῶτον. — Ἡ τέχνη εἰς τὰ σπάργανα.

Ἡ Πλαστικὴ ἐνεφανίσθη σχετικῶς πολὺ ἀργά ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔδαφους: πρὸ τῆς ἀρχῆς τῶν Ὀλυμπιάδων (776 π. Χ.) δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ ὑπάρξεως Πλαστικῆς ἐν Ἑλλάδι.

Τούτο, καίτοι φαίνεται παράδοξον, ἐν τούτοις ἔκρεπε νὰ συμβῇ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Τὰ πολυάρθμα μνημεῖα τοῦ Μινθῶν καὶ τοῦ Μυκηναίου πολιτισμοῦ δὲν παρουσιάζουν οὐδὲ ἴχνος σχεδὸν Πλαστικῆς μόνον οἱ λέοντες τῶν Μυκητῶν παραμένοντες ὡς ἐξαιρετικὸν δείγμα τάσεως πρὸς τὴν Πλαστικὴν πολλὰ ὑποσχομένης, ἀλλὰ προώρου.

Διὰ τῶν πηλίνων ὁμῶς καὶ μικρῶν «εἰδωλίων», τὰ ὁποῖα καλύπτουν τὸ τεράστιον χρονικὸν διάστημα μετὰ τὸ 2800 καὶ 700 π. Χ. μᾶς παρουσιάζει ἡ Ἑλλὰς τὸ διδάγμα ὅτι ἀπαιτεῖται μακρὸς χρόνος ἀποπειρῶν καὶ προετοιμασίας διὰ νὰ λεπτυνθῶν αἱ χεῖρες τῶν τεχνιτῶν ἐπὶ τοῦ εὐπλάστου πηλοῦ καὶ τῆς μαλακῆς ὕλης πρὸς διαμόρφωσιν τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς, ὅτι ἀπαιτοῦνται θυσίαι μέγισται διὰ νὰ ἀνοικθῇ ἡ ὁδὸς εἰς τὸν καλλιτέχνην. Ἐπειτα ἡ Πλαστικὴ, ὡς τὸ ὑψιστον σημεῖον τοῦ καλλιτεχνικοῦ πνεύματος ἐνὸς λαοῦ, ἐμφανίζεται τελευταία ἀπὸ ὅλα τὰ εἶδη τῆς καλλιτεχνίας.

Ἐκρεπε δηλ. νὰ διαμορφωθῶν τύποι θεῶν ἀνθρωπομορφῶν πρῶτον καὶ νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ ἀνάγκη καὶ συνήθεια τῶν πιστῶν τοῦ νὰ ἀμφερῶν ὁμοιώματα τῶν θεῶν εἰς τὰ ἱερά των. Τὸ κατόρθωμα τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ἔπος. Ὁ Ὅμηρος, οἱ πρὸ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀμέσως μετ' αὐτὸν ποιηταί, ἀκολουθοῦντες τὸ λαϊκὸν πνεῦμα, περιέγραψαν θαυμασιῶς τοὺς θεοὺς ὡς ἀνθρωπομόρφους. Ἄν δὲν συνέβαινε τοῦτο, θὰ ἔμενεν ἡ Ἑλλὰς ὡς ἡ Ἀσσυρία ἢ Βαβυλωνία καὶ ἡ Αἴγυπτος ἀνευ στοιχείων πρὸς μὲν ἰστορίας Πλαστικῆς καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν ἀπῆται. Ἄφ' οὗ προετοιμάσθη κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ ἔδαφος, ἡ ἐμφάνισις τῆς Πλαστικῆς δὲν ἦτο μακρὰν. Συνεβῆ δὲ τοῦτο ὡς ἔξης:

Οἱ Ἕλληνες, ὡς ὅλοι οἱ πρωτόγονοι λαοί, διήλθον μακρὰν ἐποχὴν «φειχισμού» (ἐκ τοῦ πορτογαλλικοῦ feitiço = μαγεία). Ἐλάτρευσαν ὄγκους λίθων, ξύλων, κορμῶν δένδρων κτλ., τὰ ὁποῖα ἐθεώρουν «διπτεῖν», ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα, ὡς οὐκ ἐκ τῆς γῆς τῆς θεότητος. Ταῦτα εἰσήγον εἰς τοὺς ναοὺς των, τὰ ἀπέβου (ξάνα) διὰ νὰ λάβουν ἔμφρασι μωρφῆς ἀνθρωπίνης, τοὺς προσέθετον χεῖρας, τὰ ὄπλα των με κράνη, δόρατα, ἀσπίδας κτλ. (ἐντεῦθεν τὰ περίφημα

«παλλάδια», ὁμοιώματα ξύλων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀπλισμένης Ἀθηνᾶς καὶ ἄλλων θεῶν), τὰ ἤλειπον με ἔλαιον τὰ ἐνέδουν με πέπλους (ὁ περίφημος πέπλος τῆς πομπῆς τῶν μεγάλων Παναθηναίων ἐκάλυπτε ξύλινον εἰδωλὸν τῆς Ἀθηνᾶς Ἡλιάδος ἐν τῷ Ἐρεχθεῖο οὐκ εἰς τὴν Παρθένον ἐν τῷ Παρθενῶν). — Ὅτι πρῶτον τὰ παιδία κατασκευάζοντα με χιόνα ἀνθρωπομόρφους ὄγκους, ὅτι οἱ χωρικοὶ εἰς τὰ νεόσπαρα χωράφια καὶ τοὺς κήπους, τοποθετοῦντες «σκιάτρα» ἢ «σκιάζαρος» πρὸς ἀποτροπὴν τῶν πετηνῶν, σχεδὸν τὰ ἴδια ἐφαρτεν ὁ κατὰ φύσιν τότε Ἑλληνικὸς λαὸς μετὰ τὰ ὁμοιώματα τῶν θεῶν των.

Ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ ἀνθρωπομορφῶν ὄγκους ἐπήγαγεν ἡ Πλαστικὴ. Ἐννοεῖται ὅτι δὲν ἐνεφανίσθη ὡς ἐκ συνθήματος Ἐκάστη πόλις καὶ χώρα ἤρρισε νὰ ἐργάζετο πού μὲν ἐνωρίτερον, πού δὲ ἀργότερον μετὰ τὴν κατασκευὴν μεγάλων ὁμοιωμάτων τῶν θεῶν ἐπὶ λίθου καὶ μαρμάρου Ἐπιτηδεύετο, ὡς διδάσκουν τὰ μνημεῖα, ἀνεδείχθησαν οἱ Ἴωνες τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῶν νήσων, ἀνθρώποι εὐφυεῖς, κοσμογυρισμένοι καὶ πλούσιοι εἰς αὐτοὺς παρέχευε μέγιστον ἀφορμὴν τὸ ἐν Δῆλῳ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ἰδίως καὶ ἄλλα μικρότερα τῶν Πανιώνων ἱερά. — Οἱ Πελοποννήσιοι ὑστέρουν καὶ ἐδυσανασχέτων διὰ τὴν ἀδυναμίαν των, ὡς δεικνύει ἐπίγραμμα τῶν τεχνιτῶν Εὐτελίδα καὶ Χρυσοθέμιδος

Ἀρχαῖος Ἀπόλλων
Ἐθνικὸν Μουσεῖον.Κόρη τοῦ Μουσείου
τῆς Ἀκροπόλεως.

έν Όλυμπία, οι δέ Άθηναίοι ήσαν έντελώς άσημοι, πτωχοί και μικροί τότε

Είς τās τοιαύτας τοπικάς ζητήσεις έθεσε τέμα μία μεγαλοφυΐα, την όποιαν μās έσωσεν ή παράδοσις έντός του πέπλου των μύθων υπό τó όνομα Δαίδαλου. Οδός περί τó 700 π χ διεμόρφωσε την γυμνήν άνδρικήν όρθήν Ισταμένην μορφήν, ή όποία είναι γνωστή υπό τó όνομα «άρχαιός Άπόλλων», διότι εύρίσκειται είς Ιερά του θεού τούτου ως επί τó πλείστον παριστάτο δέ δι' αυτής και θεός και ήρωας και θνητός, διότι ή επιγραφή υποκάτω έδιδε την έρμηνείαν.

Οι Έλληνες με την φαντασίαν των τότε την παιδικήν έθασίαν την τελειότητα και την φυσικότητα του δαιδαλείου έργου ένόμισαν ότι τόσοσιν ζωηρά και κινούμενα ήσαν τά έργα του Δαιδάλου, ώστε έπρεπε να τά δένουν με άλλους διά να μη διαραπεύσούν! Βεβαίως παραβαλλόμενα ταύτα με τās πρό του Δαιδάλου και κατ' αυτόν ζητήσεις των άλλων τεχνιτών, ήσαν άριστα και φυσικώτατα υπό εποψιν όμως άσθητός τέχνης είναι γελοία, διά τās άνακριβείας των μελών του σώματος, διά την στάσιν του σώματος ως νεοσυλλέκτου στρατιώτου, και διά τó κομμικόν και άδικαιολόγητον μειδιάμα. Υπό Ιστορικήν όμως σημασίαν είναι σπουδαιότατα, δεικνύοντα τόν ζήλον και ένθουσιασμόν των τεχνιτών, την άγάπην ένα καταστήσουν αυτά φυσικώτερα και την ύπομονήν του να προχωρούν βήμα προς βήμα διά να δαμάσουν την ύλην βραδέως άλλ' άσφαλώς, έως ότου τó κατορθώσουν και παράγουν άνυπέρβλητα άριστουργήματα. άτινα ό κόσμος έφ' όσον δέν είναι βάρβαρος, θά τά θαυμάζη!

Ο τύπος οδός του «Άπόλλωνος» κομισθείς υπό Διπίου και Σκύλλιδος, μαθητών του Δαιδάλου, είς την άκμαίαν τότε Σικωνία την έλληνικήν ταύτην Φλωρεντίαν, ηδδοκίμησε μεγάλως Έκει επί 300 και πλέον έτη ειργάσθη ή Σικωνία και ή Άρχεια σχολή επί του αυτού προβλήματος, του να μορφώση τέλειον άνδρικών γυμνόν σώμα διά τούτο την αναφερόμεν από τούδε ήνωμένην την μεγάλην ταύτην Σχολήν ως Άργειοσικωνίαν. Διεκρίθησαν δέ είς τó έργον τέσσαρες μεγάλοι διδάσκαλοι, ό Κάνναχος κινήσας τās χείρας του τύπου ένείνου και διπλασίας φυσικώτερον τόν κορμόν, ό Άγελάδας κινήσας τά σκέλη και την κεφαλήν του τύπου και μορφώσας περαιτέρω τó σώμα κατά τόν Κάνναχον, ό μέγας Πολύκλειτος κανονίσας τó μαθηματικώς τέλειον άνδρικών σώμα και έφευρών την κάμψιν του έτέρου σκέλους ως έν βαδίσει και τέλος ό Άνάπαιος, όστις έλυσε τó δαιδαλείον πρόβλημα παραστήσας τέλειον κατά φύσιν και τέχνην άνδρικών σώμα. Τό τέμα λοιπόν όλων των άγώνων της σχολής ταύτης άποτελεί ό «Άποξόμνος» του Λυσίππου

Ο δέ γυναικείος τύπος, τόν όποιον έπίσης φαίνεται ότι έδωκεν ό Δαιδαλος, ονομάζεται «τύπος της θείας» επί τó άσπιότερον. εκ των περιφήμων αρχαίων άγαλμάτων των κορών του Μουσείου της Άκροπόλεως, τās όποιάς εύφυής Γερμανός ονόμασε «θείας Ταντες». Ηδδοκίμησε δέ μετά πολλάς ζητήσεις και αναμίξεις ό τύπος γυναικός πολυτελής ένδεδυμένης με πλουσίαν κόμμωσιν και φόρτον κοσμημάτων Ισταμένης όρθής, κρατούσης διά των δύο ή, κατόπιν, της μίας μόνον χειρός τó ιμάτιον

Ο τύπος οδός έκομίσθη υπό νησιωτών, ιδίως Χίων τεχνιτών είς τās άκμαίας επί Πεισιστράτου Άθήνας περί τó 550 π Χ. Άκριβώς τότε ή κατάκτησις της Ιωνίας υπό των Περσών διέλυσε την πρώτην ταύτην και μεγάλην Ιωνικήν Σχολήν και οδός έμεινε κομίστρα της Τέχνης μόνη ή ήπειρωτική Έλλάς Τόν τύπον τούτον διεμόρφωσεν ή μεγαλοφυής Άττική Σχολή, ήτις και είς τόν άνδρικών τύπον είχε καιρόν να άσολήται, πάντοτε όμως υπό τās έμπνεύσεις της Άργειοσικωνίας, ή όποία πάλιν ήσολήθη και είς τόν γυναικείον τύπον έν μέρει.

Έλυσε δέ θαυμάσιως έπίσης και ή Άττική Σχολή τó πρόβλημα της διαμορφώσεως του τέλειου γυναικείου σώματος της όρθής Ισταμένης γυναικός. Και πρώτον ό Άντήνορ διά του προσδιορισμού του ένδύματος, τó όποιον είναι ή δύναμις και συγχρόνως ή συγκρότουσα τās τεχνικάς άτελείας άδυναμία της Σχολής, έφερε περαιτέρω προς τó φυσικώτερον τόν γυναικείον τούτον τύπον. Έπειτα ό Ηρίας και ό Κάλαμις ώφεληθέντες μεγάλως εκ των προόδων των Άργειοσικωνίων έφήρμοσαν αυτάς και άττικώς ανέπτυξαν μορφώσαντες καθάρως άττικόν γυναικείον και άνδρικών τύπων Τρίτος ό Φειδίας έπέτυχε τó τέλειον της παραστάσεως θρών και υπέδειξε την άφαιρέσιν του γυναικείου ένδύματος Μετ' αυτόν ό Άλακμήνης ως προς τó τελευταίον προέβη περαιτέρω καλήψας μόνον διά λεπτοτάτον και διαφανούς ιματίου τó γυναικείον σώμα. Ο δέ Σκόπας και Ιδίας ό Πραξιτέλης έφθασαν είς τó τέλειον της παραστάσεως του γυναικείου σώματος. Η άδυναμία της Σχολής, τó ένδυμα, άφρηθέη τέλος και ή Κνιδία Άφροδίτη του Πραξιτέλους, έντελώς πλέον γυμνή, ένέχει την άνυπέρβλητον λύσιν του προβλήματος, τó όποιον έτέθη διά του τύπου των κορών της Άκροπόλεως

Μάθημα δεύτερον. — Η προφειδιακή τέχνη.

ΑΙ Άθηναί επί Πεισιστράτου ήκμασαν είς πλούτον και κατέστησαν ως προς την Τέχνην ή κορυμβήθηα του Έλληνικού πνεύματος. Τούτο μαρτυρεί διά την Πλαστικήν ή εύγλωττος φωνή των μνημείων, ιδίως του Μουσείου τούτου της Άκροπόλεως, τó όποιον είναι μοναδικόν είς τόν κόσμον διά την άρχαίην τέχνην. Βήμα προς βήμα ήμπορούμεν να παρακολουθήσωμεν έδώ την πρόοδον της προφειδιακής Πλαστικής

Και διά μόν των παρίνων έργων της Αϊθούσης του Τρίτωνος, έργων πρωϊμοτάτων, βαρβάρου εκτελέσεως αλλά και τολμηρών, συμπεραίνομεν ότι άγειραγωγίτης ή Άττική Σχολή οδός σοβαρόν θά ήδύνατο να έκτελέση. Άλλά ή ύποταγή της Ιωνίας υπό των Περσών άφ' ενός και ή άκμυ των Άθηνών είς πλούτον άφ' έτέρου προσείκυσαν τούς Ιωνας τεχνίτας και άλλους από πάσης Έλληνικής γής πολλοί άντιπροσωπεύονται ένταύθα με σφζόμενα πρωτότυπα έργα ή με επιγραφάς άπολεσθέντων, εκ των όποιων τινές ήσαν μέγιστοι καλλιτέχναι του αρχαιισμού.

Οι Άθηναίοι άντέχουν είς την συρροήν ταύτην διδασκόμενοι γίνονται έφευρετικοί, είναι ένθουσιώδεις είς τó έργον των, ζητούν, ίδιον δρόμον. Τά μοναδικά ταύτα άγάλματα των «κορών», τά όποία ήσαν αναθήματα παρά τόν παλαιόν ναόν της Άθηνάς, Ιερείων και άλλων κορασιών λαμπρών οικογενειών των Άθηνών, είναι τά κλειστά έργα ξένων καλλιτεχνών, ιδίως Χίων, έν Άθήναις κατασκευασθέντα ταύτα κατέστρεψεν ό Ξερόης τώ 480 π. Χ, μετ' ολίγον δέ ό Θεμιστοκλής, άνγειρών τά τείχη, παρέχωσεν εύλαβώς παρά τó Έρζεχθειον προς Άνατολάς, όπου μετά 23 και πλέον αίωνων ύπνον έξήχθησαν είς τó φώς και διέσωσαν διά τούτο τó πλείστον της πολυτίμου διά την Ιστορίαν της Πλαστικής πολυχρωμίας των.

Τά τελευταία και τά άριστα της όλης σειράς των «κορών», ιδίως τó ένυπόγραφον έργον του Άντήνορος και τó ανάθημα του Εϋθυδικου είναι γνήσια άττικά έργα. Έν τω τά καθάρως Ιωνικά έργα της σειράς δεικνύουν πρόσωπον με ισχυράς και δξείας σιαγόνας, με μακράν όντα, με συρόμενα κομμικώς χάριν του συνθηματικού μειδιάματος χείλη, τά όποία δέν είναι βεβαίως σύμφωνα με τά πραγματικά χαρακτηριστικά των τότε Ατθίδων τά γνήσια άττικά έργα εινε φυσικώτερα, με εύγενή και λεπτά χαρακτηριστικά, με χαριέ-

σαν και σκεπτικήν έκφρασιν, με γλυκείαν και λεπτήν φυσιογνωμίαν, με μειδιάμα μόλις ύπολανθάνον Ο χρωματισμός των έν γένει δέν είναι ό βάρβαρος και αυθαίρετος των παρίνων έργων, αλλά σύμφωνος προς την φύσιν και λεπτός, τó δέ ένδυμα, ό χιτών, ό χιτωνίσκος και τó ιμάτιον, τó πλούσιον και έορταστικόν, καθίσταται φυσικώτερον ως προς την θέσιν, πολύ ώραιότερον ως προς τās πτυχάς, επιβάλλον και κομψόν, και ή κόμμωσις της ώφαιας κεφαλής χαριεστάτη, επιμελής και λεπτή.

Άκριβώς ή «κόρη» του Άντήνορος, όστις πρώτος κατασκεύασε και τούς τυραννοκτόνους, άρπαγέντας τώ 480 π Χ. υπό του Ξερόου, και ή χαριεστάτη κεφαλή της «κόρης» του Εϋθυδικου, ή όποία φέρει ένα σπινθήρα του φειδικου πνεύματος, είναι τά τελειότατα έργα της όλης σειράς, έργα Άθηναίων τεχνιτών πλέον.

Ο Κάλαμις περαιτέρω, ό θαυμαζόμενος υπό των αρχαίων διά την λεπτότητα και χάριν των γυναικείων έργων του, από τοιαύτα βεβαίως άγάλματα ώρηθήη και έμόρφωσε τόν ώραιότερον προφειδιακόν τύπον γυναικός, τόν όποιον έφερε κατόπιν ό μέγας Φειδίας είς τó ύψιστον και άνυπέρβλητον σημείον διά την παράστασιν σεμνών θεαινών. Άλλ' ό Κάλαμις επιμένει είς τó ιωνικόν ένδυμα διότι τά μνημεία μās δεικνύουν επίμονον άγώνα γυναικείου συρμού άμμιέσεως μεταξύ του 470 και 430 π. χ., ό όποιος φαίνεται βεβαίον ότι πράγματι συνέβαινε μεταξύ των Ατθίδων περί θωρηκικό και ιωνικού ένδύματος, και ό όποιος έχει σοβαρόν αντίκτυπον είς την τέχνην.

Άλλ' ως προς την δημιουργίαν άττικού άνδρικού τύπου οι Άθηναίοι ένδοκόλας προχωρούν τά μνημεία άποδεικνύουν ότι είναι μακρά ή χειραγώγια των υπό της Άργειοσικωνίας πρό πάντων και υπό της Αίγηνης είς μέρει Σχολής.

Η τελευταία αυτή, έπίσης άκμαία και παλαιά, άντιπροσωπευόμενη με ονόματα μεγάλων αρχαίων καλλιτεχνών, όποιοι ό Κάλων, ό Γλαυκίας, ό Μίκων, ό Ονάτις, διεκρίνετο είς την κατεργασίαν του χαλκού, τόν όποιον παρεσκεύαζε κατά ίδιον τρόπον διά τούς άνδριάντας άπ' εκεί έπρομηθεύοντο και οι Άργειοσικωνίοι και οι Άθηναίοι τόν χαλκόν διά τά άγάλματα. Οι Αίγηνηται, με την εύκολίαν την όποιαν δίδει ό χαλκός είς την εύκαμψίαν των μελών, προετίμων να

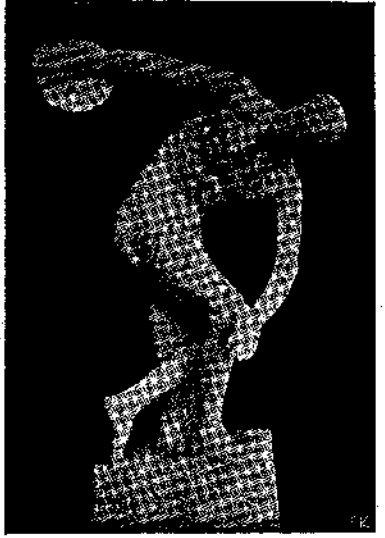
κατασκευάζουν έργα έν κινήσει και κατόπιν να φθάσουν είς τó ήρεμον τέλειον άνδρικών σώμα, αντίθετως προς τούς Άργειοσικωνίους, οι όποιοι έπιζητούν να προσδιορίσουν αυτό έν ήρεμίη και έπειτα να τó κινήσουν.

Εκ των ύστερων πειθόμεθα ότι οι Αίγηνηται δέν εβράδιζον εύκολον όδόν άλλ' ή καταστροφή της Αίγινης υπό των Άθηναίων και ή διανομή αυτής είς κληρούχους κατά τά μέσα του δου π. Χ. αϊώνος, διέλυσε διά παντός την Σχολήν ταύτην, ή όποία ίσως ήθελεν άμφοιβηθήσει με πολλήν επιτυχίαν τās δάφνας της Άργειοσικωνίας. Έφ' όσον όμως έδρασαν οι Αίγηνηται, μās παρουσίασαν άκμαίον πνεύμα, μελέτην της φύσεως έκτακτον, εύφυίαν μεγάλην και τολμην ύπερβολικήν

Οτι όμως δέν εβράδιζον άσφαλή όδόν, άποδεικνύουν οι μιμηται της Σχολής ταύτης, ό Μύρων, άνήκων φαινομενικώς είς την Άττικήν, άλλ' ιδίαν άτομικήν Σχολήν άπαρτίζων, και ό Πυθαγόρας, άνήκων όμοίως είς την Άργειοσικωνίαν, άλλ' άποτελών έπίσης Σχολήν γεννηθείσαν και άποθανούσαν με τόν εαυτόν του.

Ο Μύρων έπροτίμα πολύ τά έν κινήσει έργα και ό περιήρημος Διοκοβόλος τόν παριστάται είς τó ύψιστον σημείον της έντάσεως των μυών, καθ' ήν στιγμήν συγκεντρώνει όλες τās δυνάμεις διά να ήύηη τόν δίσκον. Τό θέμα ήτο πολύ δύσκολον, άπαιτούν γνώσιν έκτακτον της Άνατομικής, την όποιαν δέν είχε βεβαίως ό Μύρων και όμως είναι θαύμα ότι με μόνην την παρατήρησιν της φύσεως κατορθώνει να αναπληρώση έξόχως πάσαν θεωρητικήν γνώσιν αυτής. Μ' όλα ταύτα όμως ό Διοκοβόλος είναι κενός έκφρασεως, τó πρόσωπόν του είναι ήρεμώτατον και άπαθές, ό δέ νεανίας αυτός δεικνύει ότι δέν έχει είδησιν του φοβερού συγκλονισμού, όστις συμβαίνει είς όλα τά μέλη του. Τό έργον μόνον υπό άπειροτέρων θεατών, ως οι Ρωμαίοι, έθαυμάσθη κατ' ύπερβολήν.

Ο Μύρων λοιπόν, ως διδάσκουν οι μεγάλοι συμμαθηταί του Φειδίας και Πολύκλειτος, άποτελεί παρέκκλιση της Σχολής του και της Πλαστικής έν γένει, αξιοθαύμαστον μόνον διά την ζωτικότητά της, αλλά παρέκκλιση πάντοτε. Διότι έζήτησε να προχωρήση δύο ολοκλήρους αϊώνας από τούς συγχρόνους του καλλιτέχνας!

Ο Διοκοβόλος του Μύρωνος Ρώμη.

Ο Άπόλλων του Ήγία — Νεάπολις — Αντίγραφον χαλκού.

Ο Σπινάριο του Πυθαγόρα — Ρώμη Χαλκού πρωτότυπον.

ταί εκδόσεις έχουν πολλές και ουσιαστικές διαφορές γραφών και δεν γνωρίζει κανείς ποιος εκ των δύο εκδίδει ὀρθότερον κατὰ τὸ χειρόγραφον· ἐν τούτοις ἐλπίζω νὰ ἐξακριβώσω ἐν καιρῷ τὸ πρόβλημα. Μεταξὺ δὲ τῶν σημειωμάτων τούτων τοῦ προμηθημονευθέντος κώδικος ὑπάρχει καὶ τὸ ἐξῆς, κατὰ τὴν ἐκδοσὶν τοῦ κ. Γεδεών, διαφύρον τὴν ἀκριβῆ χρονολογίαν, καθ' ἣν ἀπέθανεν ὁ βιβλιογράφος τοῦ περι οὗ ὁ λόγος ὑπ' ἀριθ. 23 κώδικος τῆς Ἀδριανουπόλεως: «*αχι 1610* μαρίου κα' ἐκστρέθη ὁ πανευλαβείστας καὶ λογιώτατος καὶ τῶν ἱερῶν ἀριστος Ἰωάννης ἱερεὺς ὁ Λιχίνος ὁ πατριάρχικος ἔξαρχος καὶ νοτάριος καὶ ταβουλάριος Μονεμβασίας». Ἐχει δὲ γραφῆ τὸ παρατεθὲν σημείωμα καθὼς καὶ τὰλλα περὶ Λικινῶν ἐν τῇ Κοινοβουλευτικῇ κώδικα ὑπὸ τοῦ πρωτοπαπᾶ καὶ οἰκονόμου Μονεμβασίας Ἰωάννου Ἀνδρέου Λικινῶν ἐγγόνου τοῦ ὁμωνύμου ἱερέως Ἰωάννου Λικινῶν περὶ οὗ τὸ ἀνωτέρω σημείωμα. Ἐξ αὐτῶν δὲ δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν κατὰ προσέγγισιν καὶ τὸν χρόνον τῆς γραφῆς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 23 κώδικος τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἀπὸ γνωρίζομεν ἀσφαλῶς τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ φιλοπονήσαντος αὐτῶν.

Καὶ περαιόντες τὴν παραθεσῆσιν σύντομον καὶ πρόχειρον κριτικὴν ἡμῶν πρέπει ν' ἀναφέρωμεν ὅτι ὁ κ. Στεφανίδης, καθὼς ὁ ἴδιος ἠμολογεῖ, «μόνον τοὺς θεολογικοὺς κώδικας» τοῦ γυμνασίου Ἀδριανουπόλεως ἀνεδιέκρινεν. Ὅθεν φαίνεται ὑπάρχουσαν πλὴν αὐτῶν καὶ ἄλλα χειρόγραφα διαφόρου ὕλης ἅς ἐδελτιστώμεν λοιπὸν ὅτι ἐν αὐτοῖς κρίνονται σπουδαῖα διὰ τὴν πατριὸν ἱστορίαν καὶ φιλολογίαν κείμενα ἀναμένοντα ἐναγωνίως τὸν ἐρευνητὴν ν' ἀποκαλύψῃ καὶ φέρῃ αὐτὰ ἐκ παραβύθων καὶ σκοτεινῶν γωνιῶν ἐκεῖ ὅπου ἀσβεστὸς διασκορπίζει τὸ ἱερὸν φῶς ἢ δᾶς τῆς ἐπιστήμης.

HUBERT PERNOT: La dissimilation du S intervocalique dans les dialectes Néo-Grecs Paris 1905 (E. Leroux, éditeur) σ. 24 εἰς 80ν.

Ἡ ἐνδιαφέρουσα αὕτη μελέτη ἐδημοσιεύθη κατὰ πρόβαν εἰς τὴν Revue des Etudes Grecques (τόμ. X. III. 1905, σ. 233-257) ὅθεν ἀπεσπᾶσθη καὶ εἰς τὸ προκειμένον ἰδιαίτερον τεύχος. Μετ' αὐτὴν ὁ γνωστὸς διὰ τὰς περὶ τῆς λαλομένης ἡμῶν γλώσσης μελέτας τῶν κ. Hubert Pernot, ὕψηλότης τῆς Νεοελληνικῆς εἰς τὴν ἐν Παρισίοις σχολὴν τῶν ζώσων Ἀνατολικῶν γλωσσῶν, ἐξετάζει τὸ φαινόμενον τῆς ἀνομοιωσῶς (ξετριάξας ἢ ξεμοισμαῖον κατὰ τὸν ὄρον τοῦ κ. Ψυχάρη) τοῦ Σ ὅταν εὑρίσκειται μεταξὺ φωνῶν ἔντων εἰς τὰ ἰδιώματα τῆς Ἡπείρου, Μακεδονίας, Πόντου, Χίου, Τσακιωνίας καθὼς καὶ εἰς τὸ ἰδιώμα τῶν Ἐλληνοφώνων τῆς κατὰ Ἱταλίας. Ὁ συγγραφεὺς εἰργάσθη ἔχων ὑπ' ὄψιν ἀφθονώτατον ὕλικὸν ἀναφερόμενον εἰς τὴν Νεοελληνικὴν διαλεκτολογίαν καὶ ἰδίως ἀνεκδοτὸν Χιακόν, τὸ ὅποιον τὴν συλλογὴν αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐπεχείρησε περιοδεύσας ἐπ' αὐτὸ τοῦτο τὴν νῆσον κατὰ τοὺς θέρους μῆνας τοῦ 1898 καὶ 1899 ἐντεταλμένος ὑπὸ τοῦ γαλλικοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας. Ἡ δὲ καθ' ὅλου διαπραγματεύσις τοῦ σχεδὸν ὄλιγου ἀπὸ τῶν ἀνεξιχνίαστων θεμάτων ἐλέγχει αὐτὸν— καθὼς καὶ αἱ τόσοι ἄλλαι πραγματεῖαι του— φιλόλογον ἀληθῶς ἐξαιρέτου εὐφυΐας καὶ μεγάλης ἐπιστημονικότητος.

ΝΙΚΟΣ Α. ΒΕΗΣ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

Μελέται περὶ τῶν προϊστορικῶν χρόνων τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ σπουδὴ τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς τῆς Ἑλλάδος ἀποτελεῖ σήμερον αὐτοτελὲς κεφάλαιον τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιολογίας καὶ ἱστορίας, καὶ δὴ τὸ πρῶτον

αὐτῆς. Δὲν εἶνε πολὺς καιρὸς ἀπότου ἀμφοτέραι αἱ ἐπιστῆμαι αὗται θριαμβευτικῶς ἐκβιάσασαι τὰ περιορισμένα τῶν ὄρων, ἐφθασαν εἰς ἀπιστεύτους καλαιωνοὺς αἰῶνας τοῦ πολιτιστικοῦ βίου τοῦ ἔθνους, μετ' ἢ περιγραφὴν τοῦ ὁποίου τὴν ἐρευνᾶν καὶ ἀφήγησιν τῶν ἀρχίζουσι. Πρωτίτερα μὲν ἔτολμοσαν νὰ ἀποβλέψουν εἰς τοὺς χρόνους, οἱ ὅποιοι προηγούναι τοῦ ἱστορικοῦ αἰῶνος τῆς Ἑλλάδος, πέραν δηλονότι τοῦ μεμαρτυρημένου καὶ διὰ τῶν ἱστορικῶν παραδόσεων βεβαιωμένου ἐποικισμοῦ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σικελίαν καὶ μεσημβρινὴν Ἱταλίαν ἐξ ἑνός, εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐξ ἑτέρου. Ἡ ἀρχὴ τῶν Ὀλυμπιάδων ἦτο καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, καὶ αὕτη δὲ πολὺ σκοτεινὴ ἀκόμη, ἂν καὶ βεβαία. Τὸ 700 περίπου ἦτο τὸ ἀνώτατον ὄριον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἀρχαιολογικῆς ἐρευνῆς, ἐνῶ τὰ ἀμέσως προηγούμενα εἴτη ἦσαν ἀσαφὴς ἱστορία ἀνάμικτος μετ' ἑὸν μῦθον, τὰ δὲ πέραν αὐτῶν παντελῶς σκοτεινὰ καὶ ἀχρηστα δι' ὁποιοὺςδήποτε θετικὴν ἐξέτασιν.

Αἱ καταληκτικαὶ κατόπιν ἀνακαλύψεις τοῦ Σλειμάν εἰς τὰς Μικηνας τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ εἰς τὸ Ἴλιον τοῦ Πριάμου, αἱ καθαρῶς ἐπιστημονικαὶ ἐργασίαι τοῦ Δαιτρεφελδ εἰς τὴν Τίρυνθα, τὴν Ὀλυμπίαν καὶ εἰς τὸ Ἴλιον διέλυσαν διὰ μίαν τὰ σκοτῆ καὶ ἐπρόσθεσαν εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ ἀρχαιολογίαν ἐν νέον κεφάλαιον τὸ τῆς μυκηναϊκῆς λεγομένης ἐποχῆς.

Τὴν κατάκτησιν τοῦ ἐδάφους ἠκολούθησεν ἡ συντονιστὴ καλλιέργεια αὐτῶν ἀπὸ τοὺς διαπραγεῖς ἀνδρας τῆς ἀρχαιολογικῆς καὶ ἱστορικῆς ἐπιστήμης καὶ ἀπὸ πλῆθος ἄλλο μέγα δευτερευόντων καὶ τριτευόντων ἐργατῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἐκαθάρισθη μέγιστον τμήμα τῆς γῆς οὗ ἐκείνης γῆς καὶ ἐφτυέθη τὸν ἐκτεταταίως θαυμασίως βλαστῆσαντα σπόρον τῆς θετικῆς ἐρευνῆς. Ἐπὶ τῆς ἀπορίας κατὰ τὴν τελευταίαν μὲν ἔλασεν αἱ λαμπρόταται ἀνακαλύψεις τῆς Κνωσσοῦ, Φαισσοῦ καὶ ἄλλων τόπων τῆς Κρήτης ὑπὸ τοῦ Ἀρθούρου Ἐβανς καὶ τῶν Ἱταλῶν καὶ ἡμερικανῶν ἀρχαιολόγων. Τοιοῦτοτρόπος σήμερον ἡ ἱστορία ἀδιεστακτικῶς δύναται νὰ ὁμιλῇ καὶ ἡ ἀρχαιολογία θετικώτατα νὰ ἐρευνᾷ περὶ ἐποχῶν, αἰτίνας φθάνουσι εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς δευτέρας πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρίδος. Ἀπὸ τὸ 700 πρὸ Χριστοῦ ἐπίδησεν μετ' ὠφελεστάτον πῆδημα εἰς τὰ 2000 περίπου.

Ἡ κλασικὴ ἑλληνικὴ ἐποχὴ ἀρχίζει καὶ σήμερον ἀπὸ τὸ 700 περίπου. Οἱ τρεῖς προηγούμενοι αἰῶνες εἶνε ἡ μεσαιωνικὴ ἐποχὴ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἀβεβαία, ἀσαφής, σκοτεινὴ, ὡς ἀρχὴ Δημοσουργίας ἀπὸ τὸ χάος τῶν καταστροφῶν, αἰτίνας ἐπὶ τῆς τῆς Ἑλλάδος περὶ τὸ 1000, διὰ τῆς εἰς αὐτὴν μεταναστάσεως τῶν βορείων τῆς λαῶν, τῆς κοινῆς λεγομένης δωρικῆς μεταναστάσεως. Ὅπισθεν τοῦ μεσαιωνικοῦ τούτου κείται ἡ μακραίων μυκηναϊκὴ ἐποχὴ, τὴν ὁποῖαν ζωγραφίζει μετὰ ἀμίμητὰ τοῦ χρώματος εἰς τὴν Ταῖαδα καὶ τὴν Ὀδύσειαν ὁ θεῖος Ὀμηρος. Ἀνερχεται καὶ αὕτη ἀσφαλῶς εἰς τὰ 1400 καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς βεβαίας κείται καὶ ἐπὶ περισσότερον ὁπίσω κατὰ τοὺς χρόνους. Εἰς τὴν νεωτέραν τῆς περιόδου, περὶ τὰ 1200 καὶ κατωτέρω, ἀνήκουν οἱ ἥρωες, οἵτινες ἐπεχείρησαν ποτε τὴν κατὰ τῆς Τρωάδος ἐκστρατείαν, καὶ εἰς τὴν ὁποῖαν καὶ κατὰ τὴν ἡλικίαν του ἀκόμη ἀνήκει ἴσως αὐτὸς ὁ Ὀμηρος, ὅπως ζητεῖ νὰ καταστήσῃ πιστευτὸν σήμερον ὁ πολὺς Δαιτρεφελδ.

Πέραν τῆς μυκηναϊκῆς ταύτης ἢ ἀρχαίας ἐποχῆς κείται ἡ ἐπιλαμπρότερα κρημικὴ ἢ κρημικὴ ὅπως ὑποτίθεται σήμερον, μητρε ἐκείνης καὶ τροφός, καὶ αὕτη εἶνε ἡτις φθάνει μετ' ὅταν εἰς αἰῶνα πολιτισμὸν τῆς εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς δευτέρας χιλιετηρίδος.

Ἀλλὰ τὸ βλέμμα φθάνει καὶ ἐπὶ μακρύτερα, καὶ μετ' ὅνομα τῆς προϊστορίας ἢ ἐπιστήμη χαρακτηρίζεται σήμερον τοὺς προηγούμενους τῆς ἀρχαίας καὶ κρημικῆς ἐποχῆς χρόνους, μετ' ἢ τὴν πεποίθησιν ὅτι καὶ εἰς

τούτων τὸ μυστήριον θὰ εἰσδύσῃ καὶ μετ' ὅταν ἡ ψυχὴ τῆς ἐρευνῆς εἰς τὰς χεῖρας τὸ σκότος αὐτῶν θὰ διαλύσῃ.

Καταληκτικὰ εἶνε τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐρευνῆς ταύτης εἰς τὴν Κρήτην, ὅπου ὁ Ἐβανς εὐτύχησε νὰ ἐξακριβώσῃ παλαιότητα τοῦ πολιτισμοῦ τῆς νήσου ἐποχὰς μέχρι τοῦ νεολιθικοῦ λεγομένου αἰῶνος, συμπεριλαμβανομένου καὶ τούτου. Ὁ χρονολογικὸς παραλληλισμὸς, ὅπως τῆς μυκηναϊκῆς καὶ κρημικῆς ἐποχῆς, οὕτω καὶ ταύτης τῆς προϊστορικῆς, πρὸς τὴν παμπάλαιαν αἰγυπτιακὴν ἱστορίαν, δίδει εἰς τὸν ἀρχαιολόγον καὶ ἱστορικὸν τὸ ποῦ οὖν τῆς ἀσφαλούς αὐτῶν θέσεως εἰς τὰ πανάρχαια ἐκεῖνα ἐδάφη. Ἄλλ' ἤδη καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον αἱ ἀνακαλύψεις τοῦ περιφήμου Ἀγγλῶν Φλίνδερς-Πίτρι ἀναβάθουν τοὺς χρόνους τοῦ πολιτισμοῦ τῆς χώρας εἰς λαὸν, προγενέστερον τῶν ἱστορικῶν Αἰγυπτίων, τῶν ὁποίων ἡ ἱστορία ἤδη ἀνερχεται εἰς τὴν πέμπτην πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρίδα.

Πρὸς τὴν διεύθυνσιν ταύτης τῆς προϊστορίας ἤρχισεν ἀπὸ τινοῦ συστηματικῆς ἢ ἐργασίας καὶ ἐντός τῆς Ἑλλάδος. Τὴν πρώτην ἀρχὴν ἐκαμῖεν ὁ Τσοῦντας εἰς τὴν Θεσσαλίαν, εἰς τὸ Σοσκῶ, ὅπου ἀνεκάλυψε καὶ ἀνεκάλυψε ὀλόκληρον προϊστορικὴν ἀκρόπολιν. τούτεστι κατοικίας ὠχυρωμένης ἀνθρώπων κατὰ τὴν νεολιθὴν λεγομένην ἐποχὴν. Ὅποτε τὰ μέταλλα ἦσαν ἀγνωστα καὶ οἱ πολιτισμένοι ὁπωσοῦν, φιλόκαλοι καὶ φιλότεχνοι τότε ἀκόμη κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος μετεχειρίζοντο διὰ τὰ ἐργαλεῖα τῶν τῶν λίθων.

Τὰς ἀνακαλύψεις ταύτας ἠκολούθησαν αἱ τοῦ Σωτηριάδου εἰς τὴν Βοιωτίαν. Αἱ παρατηρήσεις καὶ ἐρευνᾶ αὐτοῦ ἐξετάθησαν ἀπὸ τὸν Ὀρχομένον εἰς τὴν Χαϊρῶνιαν καὶ διὰ μέσου τῶν ἐκτεταμένων τούτων πεδιάδων, τῆς Κοκαΐδος, τῆς Χαϊρωνείας καὶ τῆς Φωκικῆς μέχρι τῆς Ἐλατείας.

Ἀμφοτέρωι οἱ εὐτύχεις οὗτοι καὶ ἀγγίχουσι ἐρευνηταὶ ἐξεδήσαν εἰς τὸ ἀρχαιολογικὸν συνέδριον τὰ πορίσματα τῶν ἀνασκαφῶν καὶ μελετῶν των καὶ ἤδη ἐξετέθησαν ταῦτα εἰς διάφορα περιοδικὰ τῆς Ἑυρώπης ὑπὸ τῶν ἀπεσταλμένων εἰς τὸ συνέδριον ἀντιπροσώπων ἐπιστημονικῶν σωματείων.

Ὁ Τσοῦντας ἀνάγει τὸν πανάρχαιον ἐκεῖνον πολιτισμὸν εἰς τοὺς Πελασγοὺς, τοὺς ὁποίους ἠκολούθησαν ἐπείτα οἱ Μινναί, καὶ τούτους πάλιν αἱ δωρικαὶ ἢ γυνικώτερον βόρειαι τῆς Ἑλλάδος φυλαί, μετ' ἢ μεταναστάσιν τῶν ὁποίων πρὸς νότον (ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας μέχρι Πελοποννήσου, Κρήτης) ἀρχίζει ἡ κυρίως ἑλληνικὴ ἱστορία.

Ὁ Σωτηριάδης ἀνεκάλυψε τὰ ἴχνη τῶν πανάρχαιων τῆς Βοιωτίας κατοίκων, τοὺς ὁποίους ἢ παραδόσεις ὀνομάζει Ἄβαντας καὶ Ἰάντας καὶ Φλεγύας καὶ, τὸ σπουδαιότερον, διὰ τινοῦ ὀριᾶς ἐρευνῆς ἐν μέρει μὲν παρὰ τὴν Χαϊρῶνιαν ἐν μέρει δὲ ὀλίγον μακρύτερα εἰς τὸ κέντρον τῆς φωκικῆς πεδιάδος καὶ τέλος παρὰ τὴν ἀρχαίαν Ἐλατείαν καὶ τὸ σημερινὸν Δραχμῆνι συνέλεξε τοὺς κρίκους οὕτως εἰπεῖν τῆς ἀλύσεως, ἡτις συνδέει τὸν μυκηναϊκὸν τῆς Ἑλλάδος πολιτισμὸν πρὸς τὸν πανάρχαιον βεβαίως νεολιθικόν.

Καὶ ἤδη τὴν μελέτην του ταύτην ἐξέδωκεν εἰς τὰς Ἀνακοινώσεις (Mittheilungen) τοῦ ἐνταῦθα γερμανικοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἰνστιτούτου ὑπὸ τῶν ἄλλων τίτλων Ἐρευνᾶ ἐν Βοιωτίᾳ καὶ Φωκίᾳ (Untersuchungen in Boiotien und Phokis). Μετ' ὅτι πολὺ δὲ θὰ ἀκολούθησιν καὶ τῆς τοῦ Τσοῦντας πραγματείας ἢ ἐκδοσεῖς περὶ τῶν παραλλήλων ἐν Θεσσαλίᾳ ἐρευνῶν. Ὅς συμπλήρωμα αὐτῶν οὐσιαστικῶς πρέπει νὰ θεωρηθῆ καὶ ἡ τῶν Γερμανῶν Φουρτβαϊγκλερ καὶ Μποῦλλε ἐρευνᾶ ἐν Ὀρχομένῳ τῆς Βοιωτίας, ἢ ὁποῖα θὰ ἐκτεθῆ ἐν ἰδιαίτερον πραγματείᾳ καθὼς καὶ ἡ τοῦ Σωτηριάδου πάλιν ἄλλη ἐν Ὀρχομένῳ ὁμοίως, ὅπου ἡ ἀνασκαφὴ ἐνός μυκηναϊκοῦ τύμβου παρέχει μίαν πολὺ περιεργον συμ-

βολὴν εἰς τὴν ἀρχαιολογίαν τῶν μυκηναϊκῶν καὶ προϊστορικῶν χρόνων.

Ὁ Φουρτβαϊγκλερ ἔλεγε πέρουσι ἀσπειρόμενος πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ἀρχαιολογίαν ἐνταῦθα «τὰ ἀρχαῖα δὲν εἶνε πλέον τίποτε· τὰ ἀρχαῖα εἶνε νέα· μόνον τὰ πανάρχαια εἶνε ἀρχαῖα ὅποιοιδήποτε ἀρχαῖα». Τούτου εἶνε πραγματικῶς ἀληθές. Ἡ δοξιολογία καὶ εἰς τοὺς ἀρχαιολόγους σκαπανεῖς καθόσον τρώγονται. Αἱ καθ' ἡμέραν νεαὶ ἀνακαλύψεις κινουσι τὴν φιλοτιμίαν των καὶ στομώνουσι τὰς δυνάμεις των. Ἡ ἐπιστήμη ὁμως τοιοῦτοτρόπος προάγεται καὶ εἶνε εὐτύχημα. ὅτι εἰς τὸν καλὸν τούτου ἀγῶνα ἴσως σπουδαίως μετέχουσι οἱ μεταξὺ τῶν ἀρίστων ἔστων ἐρευνητῶν ἐντιμὸν θέσιν καταλαβόντες ἰδιοὶ μας ἀρχαιολόγοι.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΕΧΝΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΑΠΟ τὸ βιβλίον τοῦ κ. Ἀγγέλου Σημηριώτη «Τὰ Μαθὰ Κρίνα» ἐκδοθὲν τελευταίως, ἀναδημοσιεύομεν τὸ ἐπόμενον ποίημα:

Ο ΜΕΓΑΛΗΤΕΡΟΣ ΚΑΪΜΟΣ

Δὲν εἶν' ὁ μεγαλύτερος καῖμός μου,
Ἐκεῖνος, ποῦ μοῦ σάλεψε τὸ νοῦ!

Δὲν εἶν' ἡ θλιβερὴ ταξιδευμένη
Μόν' εἶναι τ' ἀστερονόκια τ' οὐρανοῦ.

Ἀμέτρητα, κοπαδιασὰ, μονάχα,
Σὰ σκόνη μὲς στὰ βράθη, ἐκεῖ ψηλά,
Τόσο πολλὰ τὴ νύχ' ἀνθοῦνε. βγαίνουν,
Τόσο γλυκὰ καθένα τους μελᾶ,

Ποῦ στέκω, τὰ κιντᾶζω καὶ βουρξάω...
Ψηλόνον, λάμπουν, χάνονται μαζί...

—Μέσ' ἰ ὄλ' αὐτὰ τὰ ἄλδρουσα γρούσια,
Ἡ ἀγάπη μου ποῦ ναῦρω σὲ ποῦ ἔξῃ;

Ἠλύσια.

ΠΡΕΠΕΙ νὰ ἐξαφθῆ ἰδιαίτερος ἢ σημασία τῆς ἐκδόσεως ἢ ὁποία ἀναγγέλλεται ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω τίτλων. Σημασία ὀχι μόνον φιλολογικὴ, ἀλλὰ καὶ εὐρύτερον παιδαγωγικὴ καὶ ἀνθρωπιστικὴ. «Φέρομεν—λέγουσι οἱ ἐκδόται εἰς μίαν ἀγγελίαν ἐπιβλητικῆς λιτότητος—φέρομεν εἰς τὴν νεωτέραν λογοτεχνικὴν ζωὴν τοῦ τόπου τὴν θεμελιώδη συμβολὴν τῶν μεγάλων δυνάμεων τοῦ παγκοσμίου πνεύματος». Καὶ ἡ συμβολὴ τὴν ὁποῖαν φέρουν τὰ «Ἠλύσια» εἶνε κατὰ τὸ ὅποιον ἔλειπε καὶ τὸ ὅποιον ἀνεμένετο καὶ τοῦ ὁποίου ἢ πραγματοποιήσεις δεκτικὴν τὴν εὐδοκίαν ὠρίμανσιν μερικῶν ἰδεῶν καὶ μερικῶν ἀποφάσεων, ἐκ μέρους τῶν ἐκλεκτῶν εἰς τὸν τόπον μας. Τὰ «Ἠλύσια» εἰς τέσσερας ὀγκώδεις τόμους κατ' ἔτος, θὰ μᾶς φέρουν μεταφράσεις, ἀλλὰ καὶ ἀπολειπτικῶς μεταφράσεις. Ἡ σημασία τοῦ πράγματος εἶναι ἀνωτέρα παρ' ὅτι φαίνεται. Διότι δὲν πρόκειται περὶ τῶν μεταφράσεων, τὰς ὁποίας προκαλεῖ ἡ ζήτησις τοῦ πληθους καὶ καταργεῖται ἢ κερδοσκοπία. Πρόκειται περὶ τῶν μεταφράσεων αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὰ θεμέλια μίαν λογοτεχνίας, διὰ τῶν ὁποίων δοκιμάσεται καὶ ἐνισχύεται μία γλώσσα, διὰ τῶν ὁποίων παιδαγωγεῖται ἡ ἐθνικὴ καλαισθησία. Καὶ τούτην φωτισμένην, εὐσυνειδητὸν καὶ ἀνωτέρας φύσεως διαχείρισιν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ,

εις την εξηγητήριον του οποίου αφιερώθησαν εν τῷ δυνατῷ μέτρῳ καὶ τὰ «Παναθηναία», πρώτην φοράν βλέπομεν ἀναλαμβάνομένην τὴν ουστηματικὴν τὴν ἀποκλειστικότητα καὶ τὴν εὐρύτητα, πρὸς τὴν ὁποίαν ἀποβλέπει ἡ ἀναγγελλομένη περιοδικὴ ἐκδοσις. Ἐκδοσις δικαιοῦμένη εἰς πᾶσαν ἐνίσχυσιν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν. Τὴν ἐπιτροπὴν τῆς ἐκδόσεως ἀποτελοῦν οἱ κ. κ. Παῦλος Νισβάνας ὁ ἀγαπητὸς συνεργάτης μας, Γ. Ζουφρὲς ὁ μεταφραστὴς τῆς «Κολάσεως» καὶ Ἀριστὸς Καμπάνης ἕνας νέος λογογράφος καὶ ποιητὴς. Τὸ ἐπιτελεῖον τῶν μεταφραστῶν ἀποτελοῦν τὰ ἐκλεκτότερα ὄνδματα τῆς συγχρόνου δημιουργικῆς φιλολογίας. Εἰς τὰ πρώτα τεύχη θὰ δημοσιευθῶν ἔργα τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Δάντη, τοῦ Γκαίτε, τοῦ Λουκιανοῦ, τοῦ Λεοκάδου, τοῦ Τσέχοφ, τοῦ Σέλλεϋ, τοῦ Τζερῶν Αὐγουστίνου, τοῦ Ρενάν, τοῦ Μακώλεϋ, τοῦ Σααδῆ, τοῦ Ἐπικτήτου, τοῦ Βύρωνος τοῦ Οὐάιλδ. Μὲ παρομοίαν συνεργασίαν ἕνα περιοδικὸν δικαιοῦται τῷ ὄντι εἰς κάθε ὑπερηφάνειαν. Τὰ «Παναθηναία», διὰ στενωτάτων σχέσεων συνδεόμενα πρὸς τὴν νέαν ἐκδοσιν, παρέχουν τὰ «Ἠλύσια» εἰς τοὺς συνδρομητὰς των εἰς τὸ ἡμῖσι σχεδὸν τῆς τιμῆς των, δηλαδὴ ποσὸν κατώτερον πολὺ τῆς πραγματικῆς των ἀξίας, ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης εἰς τὴν σχετικὴν ἀγγελίαν, καὶ φρονοῦν ὅτι παρέχουν ὑπηρεσίαν, ἢ ὅποια θὰ ἐκτιμηθῇ κατ' ἀξίαν.

ΕΝΑ νέον βιβλίον «De Profundis» δικαιοῦμενον νὰ λάβῃ ὑψηλὴν θέσιν εἰς τὴν ἀγγλικὴν φιλολογίαν, μεταφράσθη εἰς τὴν γαλλικὴν. Εἶναι τὸ τελευταῖον ἔργον τοῦ Ἀγγλοῦ ποιητοῦ Ὁσκαρ Οὐάιλδ, τοῦ ὁποίου ἡ ζωὴ ἦτο τόσο σκανδαλώδης ἀλλὰ καὶ τόσο δυστυχισμένη. Τὸ βιβλίον αὐτὸ εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ ποιητοῦ εἰς τὴν εἰρηκτὴν τοῦ Reading. Εἶναι σελίδες τὰς ὁποίας ἐγέννησε εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ συγγραφέως ἡ δυστυχία του, ἅξια νὰ διαβασθῶν ὡς θρησκευτικὰ ἐντολαί. Ὁ καλλιτέχνης τοῦ λόγου καὶ ὁ ποιητὴς ἀναλάμπουν εἰς κάθε γραμμῇ. Τοῦ βιβλίου προτάσσονται μερικαὶ ἐπιστολαὶ τοῦ συγγραφέως πρὸς τὸν φίλον του Ross. Εἰς τὸ τέλος δημοσιεύεται ἡ «Ballade de la Geôle de Reading» τὸ τελευταῖον ἔργον τοῦ ποιητοῦ.

ΘΕΑΤΡΟΝ

Τὸ δράμα τοῦ Λέοντος Γκαυτιλιό *Πρὸς τὸν Ἐρωτὰ* τὸ ὁποῖον ἐδόθη εἰς τὸ θέατρον Ἀντουάν, ἐλκεῖ τὸ παρισίνον κοινὸν καὶ κατακτᾷ ὁλονὲν τὴν ἀγάπην του. Ἡ ὑπόθεσις εἶναι πολὺ ἀπλή. Ὁ νέος ζωγράφος Μαρτέλ γνωρίζει τὴν Λευκὴν, ἢ ὁποία ἐργάζεται ὡς μὸδελον. Ὁ Μαρτέλ ἀγαπᾷ τὴν Λευκὴν, ἀλλὰ δὲν θεωρεῖ σοβαρὸν τὸν ἔρωτά του. Ὅταν λοιπὸν τοῦ ἐπρότειναν νὰ νυμφεθῇ τὴν Ὑβόννην, ὁ Μαρτέλ δέχεται ἀμέσως καὶ ἀρραβωνίζεται. Ἐπειτα ἀπὸ ὀλίγον καιρὸν συναντᾷ κατὰ τύχην τὴν Λευκὴν, καὶ τότε μόνον ἀφοῦ ἐγνώρισε καλὰ τὴν Ὑβόννην, ἠσθάνθη ὅτι ἀγαπᾷ τὴν Λευκὴν. Ἐν τῷ μεταξύ ὁμοῦς ἡ Λευκὴ εἶχε ὑπανδρευθῆ τὸν Γκρανκιέρ, πλοῦσιον καὶ ἡλικιωμένον. Ἡ Λευκὴ δὲν ἐντυχιζομένη μὲ τὸν σοβαρὸν καὶ μετρημένον ἄνδρα τῆς Ἡ συνάντησις τοῦ Μαρτέλ τὴν κάμνει νὰ λησμονήσῃ ὅτι εἶναι ὑπανδρευμένη, χωρὶς ὁμοῦς καὶ νὰ θέλῃ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν σύζυγόν της. πρὸς τὸν ὁποῖον αἰσθάνεται ἐγγνωμοσύνην. Ὁ ἔρωσ τοῦ Μαρτέλ ἀνέναντι τῆς κάταιος ἀδιαφόρου ἀγάτης τῆς Λευκῆς θερμαίνεται, καὶ ὅταν μανθάνει ὅτι ἡ Λευκὴ δὲν θὰ εἶναι πλέον ἰδική του, αὐτοκτονεῖ.

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ

Ο διακεκριμένος βυζαντινολόγος κ. Γαβριήλ Μιλλέ ἀπὸ πολλῶν ἐργάζεται εἰς μακρὰν μονογρα-

φίαν περὶ τῶν βυζαντινῶν μνημείων καὶ ἔργων τέχνης τοῦ Μυστρᾶ. Καὶ ἄλλοτε διέτριψεν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τῶν Παλαιολόγων, ἐφέτος δ' ἐπὶ ἔξι ὄλοις μῆνας εἰργάσθη ἐπὶ τόπου μὲ ἀκούραστον ἀφοσίωσιν συλλέγων καλλιτεχνικὸν ὕλικόν, φωτογραφῶν, ζωγραφῶν καὶ μελετῶν πᾶσαν λεπτομέρειαν πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ βιβλίου του. Θὰ εἶναι δὲ τὸ βιβλίον τοῦ κ. Γαβριήλ Μιλλέ περὶ τοῦ Μυστρᾶ ἐκκλησιαστικὴ ἀπολόγησις. Ἐν τῇ πόλει τῶν Παλαιολόγων, ἢ ὁποία ἐξεπήδησεν ἐξαιρήτως μίαν ἡμέραν ἐκ τῶν χλοερῶν κλιτῶν τοῦ Ταυγέτου, τελεῖται ἀληθινὴ ἀναγέννησις τῆς ἑλληνικῆς τέχνης. Τὰ βυζαντινὰ καλλιτεχνήματα τῶν προτέρων χρόνων ἐμπνέονται ἀπὸ αἰσθήματα θρησκευτικὰ καὶ παρουσάζουν κάποιαν ἱερατικὴν ψυχρότητα ἐν τῷ Μυστρᾶ ἡ τέχνη ἐλευθεροῦται ἀπὸ τὴν θρησκείαν, καὶ ἐπανέρχεται εἰς τὴν αἰσθησὴν τὴν ἀληθινὴν τοῦ καλοῦ, ἢ ὁποία ἐνέπνευσε τὰριστουργήματα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Εἰς τὰς τοιχογραφίας τοῦ Μυστρᾶ, αἱ ὁποιαὶ κάθε ἡμέραν καταστρέφονται διὰ τὴν ἑλλειψιν ἐπιβλέψεως, εὐρίσκει τις ἀναγέννησιν τέχνης τῆς αὐτῆς σχεδὸν δυνάμει ὁποία εἶναι ἡ Ἰταλικὴ ἀναγέννησις, καὶ ὑπάρχουσιν μεταξὺ αὐτῶν καλλιτεχνήματα, τὰ ὁποία ὑπενθυμίζουσιν τὴν τέχνην αὐτοῦ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΟΣ δὲ κίνησις παρατηρεῖται καὶ πρὸς ἄλλην διεύθυνσιν ὑπὲρ τῆς καλλιτεχνικῆς βυζαντινῆς παραδόσεως. Ὁ ἐντριβέστατος περὶ τὴν βυζαντινὴν μουσικὴν κ. Ἰωάννης Τσώκλης ἐκδίδει ἀπὸ τινος τὴν *Φόρμιγγα, μουσικὴν ἐφημερίδα εἰκονογραφημένην*, τῆς ὁποίας σκοπὸς εἶναι ὁ ἀγὼν «πρὸς ἐπικράτησιν ἐν τοῖς Ἱεροῖς ἡμῶν Ναοῖς τοῦ μουσικοῦ ἐκείνου συστήματος, τὸ ὁποῖον ἀπορρῆει ἐξ αὐτῆς καὶ μόνον τῆς ὑπὸ τῆς Μεγάλῃς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας δασωθεῖσης μέχρι σήμερον ἀμυγῶς καὶ ἀλωβήτου μουσικῆς φωνητικῆς παραδόσεως». Ἡ ἔγκριτος αὕτη μουσικὴ ἐφημερίς ὑποστηρίζεται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ Ἱερά Σύνοδος καθήρησεν ἐπίσημον ἐπιτροπὴν, ἢ ὁποία ἐπιμελεῖται τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς. Διὰ τοῦ ἰδρυθέντος ἐν τῷ Ῥοδεῖο τμήματος τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς καὶ διὰ τῆς *Φόρμιγγος* τελεῖται σοβαρὰ ἐργασία πρὸς ἐπικράτησιν ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ μουσικοῦ συστήματος συμφώνως πρὸς τὴν παράδοσιν τῆς Μεγάλῃς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Οἱ διαπρεπέστεροι τῶν παρ' ἡμῖν μουσικοδιδασκάλων δημοσιεύουσιν μελέτας ἐν τῇ μουσικῇ ταύτῃ ἐφημερίδι ἐκδίδει δὲ αὕτη καὶ μουσικὰ τεύχη, ἐν τοῖς ὁποίοις δημοσιεύονται ὅσα διέσωσεν ἀγράφως ἢ Μ. Ἐκκλησία ἡμῶν καὶ δημοτικὰ ἄσματα, πρὸς διάσωσιν τῶν μελωδιῶν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, αἱ ὁποιαὶ διέσωσαν εἰς τοὺς φθόγγους αὐτῶν τὰς χαρὰς τὰς ἐλπίδας καὶ τοὺς πόθους τοῦ ἑλληνικοῦ γένους.

ΕΙΣ ἐν πολὺ ἐνδιαφέρον βιβλίον τοῦ ὁ διακεκριμένου βυζαντινολόγος καὶ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Η Ομποντ διμλεῖ περὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν γαλλικῶν ἐπιστολῶν εἰς τὴν Ἀνατολὴν κατὰ τὸν 15 καὶ 17 αἰῶνα. Εἶναι πρὶν ἔργον καὶ διδακτικόν τὸ βιβλίον τοῦτο, διότι μᾶς μανθάνει πῶς ἐπλουτίσθη ἡ βιβλιοθήκη τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας, ἢ ὁποία ὑπήρξεν ἡ ἀπαρχὴ τῆς σημερινῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης ἀπὸ ἑλληνικὰ χειρόγραφα. Ἰὰ πλείστα τούτων συνελεχθῆσαν φυσικὰ εἰς τὸ Ἄγιον Ὅρος ὑπὸ μοναχοῦ τινος Ἀθανασίου, τὸν ὁποῖον ἀπέστειλεν ὁ καρδινάλιος Ρισχελιέ. Καὶ ὁ ὄπουργὸς Κολβέρ ἀπέστειλεν τοιοῦτους συλλογεῖς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου εὐκόλως εὐρίσκοντο χειρόγραφα πρὸς ἀγορὰν καὶ ὅπου δὲν ἔλειψαν οἱ ἀπαραίτητοι Ἄγγλοι συναγωνισταὶ τῶν Γάλλων συλλογῶν. Καὶ ὁ Λουδοβίκος ΙΕ' ἀπέστειλεν ἀρκετοὺς πρὸς εὔρεσιν χειρογράφων. Καὶ τὸ θεοβράδιον ὄρος Σινᾶ δὲν

ἔμεινε χωρὶς ἐξερεύνησιν. Τοιοῦτοτρόπος ἀπέβη ἢ ἡ Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῶν Παρισίων ἐν ἀπὸ τὰ σπουδαιότατα θησαυροφυλάκια τῶν μεσαιωνικῶν μας χειρογράφων.

Ο στρατηγὸς de Beylié, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὸ ὠραῖον βιβλίον *L'habitation byzantine*, ἀπεσταμένος εἰς τὸν γαλλικὸν στρατὸν τῆς Ἰνδοκίνας εὗρεν εὐκαιρίαν νὰ γράψῃ περὶ ἑνὸς καλαίου τῶν ἀρχαίων βασιλέων τῆς κεντρικῆς Ἰνδοκίνας, τὸ ὁποῖον ἐθεωρεῖτο ἕως σήμερον ὡς παγὸδα. Εὐρίσκει δὲ καὶ εἰς τὴν Ἰνδοκίαν ἀκόμη τὴν ἐπίδρασιν τῆς βυζαντινῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ὁ δὲ διάσημος βυζαντινολόγος Γρέβεν ἐξέδωκε καὶ περιέγραψε δύο παραστάσεις τοῦ Βουδάδα ἐκ μαρμάρου, αἱ ὁποιαὶ ὑπενθυμίζουσιν κατὰ τὴν σύνθεσιν παραστάσεις τοῦ Χριστοῦ ἐν σαρκὸς ἀγίου τῆς Μ. Ἀσίας. Καὶ ὁ Ἰνδικὸς ἀκόμη κόσμος δὲν ἔμεινε ξένος τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς βυζαντινῆς τέχνης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ὅπως αἱ καθ' ἡμέραν προοδεύουσιν βυζαντινὰ μελέται μᾶς ἀποκαλύπτουν.

ΗΡΧΙΣΣΕ νὰ ἐκδίδεται εἰς Παρισίους μὲ τυπογραφικὴν πολυτέλειαν σπουδαιότατον ἔργον διὰ τοὺς ἀπολογομένους περὶ τὴν τέχνην: «*Ἱστορία τῆς τέχνης*, ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων μέχρι τῶν ἡμερῶν μας», ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ διακεκριμένου τεχνολογοῦ André Michel, ἐφόρου τῶν Ἐθνικῶν Μουσείων τῆ Γαλλίας καὶ καθηγητοῦ εἰς τὴν Σχολὴν τοῦ Λουβρου. Τὸ περισοῦδάστον τοῦτο δημοσίωμα ἐνδιαφέρει μεγάλως καὶ ὅσους ἐνασχολοῦνται εἰς τὰ βυζαντινὰ πράγματα διότι ἐν τῷ 1' κεφαλαίῳ τοῦ ἐκδοθέντος ἤδη Α' τόμου ἔγραψεν ὁ κ. Γαβρ. Μιλλέ «*Βυζαντινὴν τέχνην*» (σελ. 127 - 301) μὲ εἰκόνας ἀριστοτεχνικῶς τῶν σπουδαιότερων βυζαντινῶν μνημείων. Ἡ *Βυζαντινὴ τέχνη* τοῦ συμπαθοῦς βυζαντινολόγου εἶναι ἡ οὐσιωδέστερα συγγραφή, καὶ ἡ ἀριωτέρα περίληψις τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς τέχνης κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας καὶ τῶν μεγάλων προόδων, τὰς ὁποίας ἐπέτελεσαν κατὰ τὸ τελευταῖον ἰδίως ἐτὶ αἱ μελέται αὐταί, ἐν ταῖς ὁποῖαις ἐπιφανῆ θέσιν κατέχουσιν αἱ ἐργασίαι τοῦ καθηγητοῦ ἐν τῇ *École des Hautes Etudes* τῶν Παρισίων κ. Γαβρ. Μιλλέ. Ἡ τέχνη αὕτη, λέγει ἐν συμπερασμάτι ὁ συγγραφεὺς, μᾶς ἀφήκεν ἀρκετὰ περισοῦδάστα μνημεῖα, ὅχι μόνον τὰς μεγάλας ἐκείνας διακοσμητικὰς συνθέσεις, αἱ ὁποιαὶ χαρακτηρίζουν τὸ ἴδιον αὐτῆς ἰδανικόν... ἀλλὰ καὶ συνθέσεις, ἐν ταῖς ὁποῖαις καθώρθωσεν ὑπερπιδῶσα τὴν Ῥώμην καὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, τὰς διδασκαλούς αὐτῆς, νάνυση καὶ πάλιν τὸ εὐγενὲς καὶ ἡρεμὸν ἰδανικὸν τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος»

μᾶλλον ζωγράφον Μπαϊκλιν, ἔρχεται τώρα ὁ Μάυερ-Γκραίφε νὰ τὸν ἐπικρίνῃ καὶ νὰ προκαλέσῃ μὲ τὸ βιβλίον του «*Der Fall Boecklin und die Lehre von den Einheiten*» τὴν μὴν τῶν θαυμαστῶν τοῦ Γερμανοῦ καλλιτέχνου. Ὁ Μάυερ-Γκραίφε λέγει ὅτι ὁ Μπαϊκλιν συνενώνει ἐν ἑαυτῷ ὅλα τὰ λάθη κατὰ τῆς λογικῆς τῆς τέχνης, τὰ ὁποῖα διέπραξαν ὅλοι οἱ Γερμανοί. Ὅτι τὰ λάθη αὐτὰ εἶναι λάθη μᾶς φυλῆς ὀλοκλήρου καὶ ὅτι αὐτὸς ὁ Μπαϊκλιν διέπραξε νέα λάθη. Ὅτι ὁ Μπαϊκλιν ἐπεριφρόνει ὄλους τοὺς ἀληθινούς ζωγράφους. Καὶ ὅσον κάθε καλλιτέχνης ἐπροσπάθει νὰ ζητήσῃ νέον δρόμον, νέους τρόπους ἐκφράσεως, τὸσον σκληρότερα τὸν καταδικάζειν ὁ Γερμανὸς διδάσκαλος.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

Ο κ. Α. Σ. Ἀρβανιτόπουλος ἐξέδωκεν εἰς ἰδιαιτέρον τεύχος, ἀνατυπωθὲν ἐκ τῆς «Ἀθηνᾶς» μελέτην του περὶ νέου ἀποπάσματος τοῦ Διοκλητιανοῦ Διαγράμματος ἐκ Τεγέας.

Ὁ Διοκλητιανὸς ἐξέδωκεν, ὡς γνωστὸν, κατὰ τὸ ἔτος 301 μ.Χ. διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκανονίζοντο αἱ τιμαὶ ὄλων ἐν γένει τῶν ὀνίων τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν ἐλαττωσίων ἀκόμη, ὡς καὶ τῶν ἡμερομισθίων τῶν ἐπαγγελματιῶν δι' αὐτοῦ ἐπεβάλλετο πονηρὸ θάνατον εἰς ἐκεῖνον τὸν ἔμπορον ἢ ἐπαγγελματίαν, ὁ ὁποῖος ἐπώλει εἰς τιμὴν ἀνωτέραν ἐκείνης, ἢν ἀνέγραψεν ἢ ἐπίσημος αὕτη ταρῖφα τοῦ Διοκλητιανοῦ. Πολὺ περιέργοι καὶ ἐκτάκτως ἐνδιαφέρονται εἶναι αἱ διατιμήσεις αὐταί, δεκνύουσαι τὸ πρακτικὸν πνεῦμα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ τὸν σεβασμὸν πρὸς τὰς ἀστυνομικὰς διατάξεις.

Τὸ ἐπίσημον κείμενον ἦτο λατινιστὶ, ἀλλ' αἱ διαφοροὶ πόλεις εἶχον καὶ μετάφρασιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν. ἐσώθησαν δὲ μέχρι τοῦδε 55 περίπου τεμάχια, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ πλείστα ἑλληνιστὶ καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν Ἀνατολὴν (Ἑλλάδα, Μικρὰν Ἀσίαν, Αἴγυπτον, κτλ.) διότι ὡς φαίνεται ἐκεῖ ἦτο μεγαλειότερος ὁ κίνδυνος ἐκ τῆς ἀσυνειδησίας τῶν ἐμπόρων ἐξ αὐτῶν δὲ συνηρηολόγησαν οἱ ἀρχαιολόγοι μὲγα μέρος τοῦ ὄλου κειμένου.

Τὸ νέον ἀπόσπασμα, τὸ ὁποῖον εὗρεν ἐν Τεγέᾳ καὶ δημοσιεύει καὶ ἀναλύει ὁ κ. Ἀρβανιτόπουλος, εἶναι σπουδαιότατον, διότι δι' αὐτοῦ παρέχονται ἀγνωστα εἶδη, ἰδίως ἀρώματα, φάρμακα καὶ ἱατρικὰ, πρὸς δὲ τούτοις κατὰ τινα εἰκασίαν τοῦ κ. Ἀρβανιτοπούλου, περιείχοντο καὶ ἀποστάσεις σημαντικῶν λιμένων εἰς μίλια διὰ θαλάσσης διὰ νὰ κανονίζονται οἱ ναῦλοι. Τοῦτο καθιστᾷ τὴν εἰσυνειδητὸν καὶ μετὰ πολλῆς δξυδερχείας γραφεῖσαν νέαν αὐτὴν ἐργασίαν τοῦ ἡμετέρου ἀρχαιολόγου ἐξῆχος ἐνδιαφέρονσαν.

Χάρην περιεργείας ἀναφερόμεν ἀπὸ τὴν ταρῖφαν τοῦ Διοκλητιανοῦ μερικὰς τιμὰς μὲ τὴν ἀντίστοιχον σήμερον ἀξίαν εἰς χρυσὰ φράγια ἐννοεῖται δὲ ἐκάστη γραφομένη τιμὴ τοῦ διαγράμματος τούτου εἰς τὸ ἀνώτατον ὄριον τῆς: τὸ ὁποῖον ἐπὶ πονηρῷ θανάτῳ δὲν ἐπετρέπετο νὰ ὑπερβῇ τις.

Κρέατα

- «Κρέας βοείου, λίτρα μία δηνάρια ὀκτώ» = φρ. χρ. 0.18.
- «Κρέας ἀρνείου, λίτρα μία δηνάρια δώδεκα» = φρ. χρ. 0.27.
- «Χοῖρον γαλαθνοῦ ἀπὸ γάλακτος, λίτρα μία δηνάρια δεκαεξί» = φρ. χρ. 0.35.
- «Λαγός, εἰς δηνάρια ἐκατὸν πενήκοντα» = φρ. χρ. 3.53.
- «Περιστερῶν ζεύγος ἐν, δηνάρια εἴκοσι τέσσαρα» = φρ. χρ. 0.54.

ΜΟΥΣΙΚΗ

ΝΕΟΝ μελόδραμα τοῦ Ἑλλήνου συνθέτου Σαμάρα «*Mademoiselle de Belle-Isle*» ἐπροκάλεσε τὸν γενικὸν ἐνθουσιασμὸν εἰς Γένοβαν. Ὁ Σαμάρας ἐπανηλημμένως παρουσιάσθη εἰς τὴν σκηνὴν ἐπευφημούμενος. Ὁ «Αἶων» τοῦ Μιλάνου γράφει ὅτι τὸ ἔργον αὐτὸ ἀποκαλύπτει μουσικὴν μεγάλῃς δυνάμειος Μέρη τινὰ τοῦ ἔργου εἶναι ὑπερόχως ἐμπνευσμένα, καὶ τὰ μέρη αὐτὰ δὲν εἶναι ὀλίγα. Ἡ Ἐργασία» λέγει ὅτι ὁ Σαμάρας εἶναι κάτοχος μουσικῆς μορφώσεως ὅχι συνηθισμένης καὶ ὑψηλοῦ πόθου πρὸς τὴν τελειότητα καὶ τὴν ἐκτέλειαν τοῦ ὠραίου.

ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

ΕΡΗΕΙΤΑ ἀπὸ τῶσας εὐμενεῖς κρίσεις καὶ διθυρᾶμ βεις διὰ τὸν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀποθανόντα Γερ-

ἐξαλειφθῶν ἢ ἐντύπωση, ποῦ μοῦ εἰμῖναι ἀπὸ τῆς
δχι ἀνέκδοτος περιπέτειας αὐτῆς τῆς ἐκδόσεως.

« Ἀγοστόλι 6 Ἀυγούστου 1905 »

G. A. A.

Ἐφημερίδες:

Εἰς τὸ φύλλον τῆς 1 Νοεμβρίου τῆς ἐφημερίδος «**L' Hellenisme**» γράφει περὶ τῆς Ἑλληνορωμανταϊκῆς ὀρέξεως ὁ Μὰξ Νορδάου ὅπου καταδεικνύει τὴν ἀδικον διαγωγὴν τῶν Ρουμάνων καὶ προκαλεῖ τὴν προσοχὴν τῶν εἰς τὸν κοινὸν κίνδυνον, ὁ ὁποῖος ὀφείλει νὰ τοὺς ἐνώσῃ με τοὺς Ἕλληνας

Ὁ κ. Δ. Ἀναστασόπουλος ὁ Ἀθηναῖος γράφει εἰς τὸ «**Ἄστν**» τῆς 8 Νοεμβρίου ἄρθρον ὑπὸ τὸν τίτλον *Γκριλάρτσε ὁ Γόθος καὶ Μουσαῖος ὁ Ἕλληρ*. Ἴδου ἡ κατακλίσις τοῦ ἄρθρου: «Τὸ Χριστιανικὸν τοῦ Γκριλάρτσε πνεῦμα τὸ ἀκουσίως τὸν αὐθαδιάζον εἰς κάθε φράσιν του τὸ ἑλληνικὸν τοῦ Ἑλλήνος ποιητοῦ, τὸ ἐν συνειδήσει πλήρως καὶ ἀκριβῶς ἀναδιδομένον ὡς ἄρωμα ἀπὸ κάθε στίχον, ἰδού, ὅ,τι τοὺς χωρίζει ὡς ἄβυσσος.

Τὸ «**Νέον Ἄστν**» γράφει:

«Εἰς τὸ τελευταῖον φύλλον τῶν «**Παναθηναίων**» ὁ κ. Βέης δημοσιεύει τρία ἀκριτικὰ τραγούδια τῆς Πελοποννήσου Θεωροῦμεν περικτὸν νὰ ἐξάρωμεν τὴν σημασίαν τῆς ἐργασίας αὐτῆς πρὸς ἀνακάλυψιν καὶ ἐξασφάλισιν τῶν τελευταίων μνημείων τῆς δημοτικῆς μας ποιήσεως τῶν συνδεομένων πρὸς τὸν περιήρημον αὐτὸν ἥρωα τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ δὲν νομίζομεν ἀναγκαῖον νὰ συγχαρῶμεν τὸν κ. Βέην, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλονται καὶ ἄλλαι ἐργασίαι τοιαύτης σπουδαιότητος φύσεως.

«Υποθέτομεν ὅμως ὅτι εἶνε καιρὸς αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὰς ἐργασίας νὰ τὰς ἐνισχύσῃ καὶ ἡ Κυβέρνησις. ὁ ἀκριτικὸς ποιητικὸς κύκλος ἔχει διὰ τὴν Ἑλλάδα ἀνυπολόγητον ἐθνικὴν σημασίαν, πρὸ πολλοῦ δὲ ἐπηρεᾶται τακτικῶς καὶ συστηματικῶς ἐργασία, ἐνισχυομένη ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως νὰ συναρμόσῃ εἰς ἐν ὅλα αὐτὰ τὰ ἀνεκτίμητα πετράδια τῆς μεσαιωνικῆς μας ποιήσεως, κάτεσσαρμένα εἰς ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου»

Ἡ ἰδίᾳ Ἐφημερίς δημοσιεύει ἐν συνεχείᾳ τὰ «**Απομνημονεύματα τοῦ σιῶ Ὁρατίου Ρῶμπολτ**».

Ο ΛΙΓΟΣΤΙΧΑ

Ἡ πρώτη ἐπιστολὴ τοῦ Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτη, τὴν ὁποίαν δημοσιεύομεν εἰς τὸ τεῦχος τοῦτο, δὲν εἶναι ἐντελὴς ἀνέκδοτος. Μερικαὶ περικοπαὶ μόνον. Ἄλλ' ἐθεωρήσαμεν καλὸν καὶ διὰ τὰς ἐν λόγῳ μικρὰς περικοπὰς νὰ δώσωμεν πληρέστερον τὸ κείμενον. Τελείως ἀνέκδοτος εἶναι ἡ τρίτη, ἡ ὁποία θὰ δημοσιευθῇ εἰς τὸ προσεχές.

Ἠγγέλθη χθὲς ὁ θάνατος τοῦ Νορβηγικοῦ ποιητοῦ Ἐνρικ Ἰψεν.

Ὁ ποιητὴς κ. Ματσουκίας ἐξακολουθεῖ τὰς ἐνθουσιώδεις περιουσίας του ἀνά τὴν Κύπρον. Ἡ τελευταία του, εἰς τὴν ἐπαρχίαν Κύρηναιας, ἀπέφραξε τὸ ποσοῦν τῶν 400 λιβρῶν αἱ ὁποῖαι ἀπεστάλησαν εἰς τὸν πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως κ. Ράλλην ὑπὲρ τοῦ Ἑθνικοῦ Στόλου.

Κατὰ τοὺς προσεχέεις Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνας θὰ διοργανωθῶν ἀρχαιολογικαὶ ἐκδρομαὶ ὑπὸ τῶν γραφείων Λίβερτ καὶ Γκιόλμαν ἢ τοῦ Λίβερτ εἰς Δελφοὺς καὶ Κόρινθον, ἢ δὲ τοῦ κ. Γκιόλμαν εἰς Κόριν-

θον, Μυκῆνας, Τίρυνθα, Ἐπίδαυρον, Δελφοὺς καὶ Ὀλυμπίαν.

Διάφορα ἔπαθλα ὀρίσθησαν ὑπὸ μελῶν τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας, ἐπίσης ὑπὸ ἰδιωτῶν.

Ἀλυτάρχης διορίσθη ὁ κ. Μιλτιάδης Νεγοπέοντης καὶ βοηθὸς αὐτοῦ ὡς Γυμνασάσχος ὁ κ. Ἰωάννης Χρυσάφης. Κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν Ἀγῶνων θὰ διορισθῶν ἐκ τῶν ξένων ἐπιτροπῶν ἐπιτίμοι Ἀλυτάρχει ἄλλογενεῖς, ἄλλοι ἐκάστην ἡμέραν.

Ἀπὸ τῆς 3 Νοεμβρίου, ἤρχισεν ἡ ἔκδοσις ἐβδομαδιαίας, ἀργότερα καθημερινῆς, ἐφημερίδος «**Ἑλληνισμός**» ὑπὸ τοῦ συνδέσμου «ὑπὲρ τῆς ἀνορθώσεως τοῦ καθεστώτος».

Ἀπὸ τῆς 1ης Νοεμβρίου εἰσήλθαν εἰς τὸ 14ον ἔτος τῆς ἐκδόσεως τῶν αἱ «**Μούσαι**» τῆς Ζακύνθου τοῦ ἀγαπητοῦ συναδέλφου κ. Λεωνίδα Χ. Ζῶν

Τὴν 5 Νοεμβρίου ἔγιναν μετὰ μεγάλην ἐπισημότητα τὰ ἐγκαινία τοῦ Νέου Διδασκαλείου τὸ ὁποῖον ἀνηγγέρθη δαπάναις τοῦ Γρηγορίου Μαρασλῆ.

Ἡ «**Πατρίς**» τοῦ Βουκουρεστίου ἀγγέλλει ὅτι θὰ ἐκδίδεται ἀπὸ σήμερον ἐν Ἀθήναις ὡς ἐφημερίς καθημερινή

Τελευταίως ἔγιναν τὰ ἐγκαινία τῆς πρώτης σημεροδουρικῆς γραμμῆς τῆς Κύπρου. Ἡ γραμμὴ ἐνώσει τὴν πρωτεύουσαν Λευκωσίαν μετὰ τὴν Ἀμμόχωστον.

Λέγεται ὅτι ὁ Σαμάρας θὰ κατέλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τοὺς προσεχέεις Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνας καὶ θὰ διευθύνῃ ὁ ἴδιος τὸ νέον τοῦ μελοδράμα *Mademoiselle de Belle-Isle*

Ἀναγγέλλεται ἡ ἔκδοσις νέου βιβλίου τοῦ Μορεᾶς ὑπὸ τὸν τίτλον *Paysages et Sentiments*.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ἐκ τῆς ἐνδομητρίου παθολογίας τοῦ ἐγκεφάλου *Ἡ ΜΙΚΡΟΓΥΡΙΑ* ὑπὸ Μιλτ. Α. Οἰκονομάκη ἱατροῦ ἐπιμελητοῦ τῆς ἐν τῷ Αἰγινήτειῳ νοσοκομείῳ νευρολογικῆς καὶ ψυχιατρικῆς κλινικῆς τοῦ Πανεπιστημίου. Ἐν Ἀθήναις τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1905.

ΤΑ ΜΑΥΡΑ ΚΡΙΝΑ, ποιήματα ὑπὸ Ἀγγέλου Θ. Σημηριώτου Ἀθῆναι 1905 σχ. 16ον σελ. 176, δρ. 3.50.

ΓΕΩΛΟΓΙΑ, μετὰ εἰκόνων, ὑπὸ Γεωργίου Π. Βουγιούκα Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων. Ἀθῆναι 1905 τυπογραφεῖον Ῥαφτάνη -- Παταγεωργίου σχ. 16ον σελ. 99, λεπτά 40.

ΤΟΥ ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΕΙΟΥ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΝΕΟΝ ΕΚ ΤΕΓΓΕΑΣ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ὑπὸ Α. Σ. Ἀρβανιτοπούλου (ἰδιαιτέρον τεῦχος ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «**Ἀθηνᾶ**» τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας τόμου ΙΗ').

ΑΠΟ ΒΑΡΝΗΣ ΕΙΣ ΣΩΣΟΠΟΛΙΝ ὑπὸ Δημητρίου Χη Δαντήλ. Βάρνα 1905 σχ. 16ον σελ. 48, φρ. 0.50

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΑ ΒΟΥΝΑ ὑπὸ Θαλῆ Ἀθῆναι 1906. Τυπογρ. Παρ Λεώνη, σχ. 16ον σελ. 164 δρ. 2.

UN POÈTE DE LA VIE MODERNE: EMILE LANTE par André - Fage. - 1905 Valenciennes édition de l'Essor Septentrional, 120 bis rue de Paris. Prix 50 centimes.